

ОДБРАНА

Година XI ■ Број 225 ■ 1. фебруар 2015. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

Обука специјалаца
на Копаонику

ЗА ЊИХ
НЕМА
ЗИМЕ

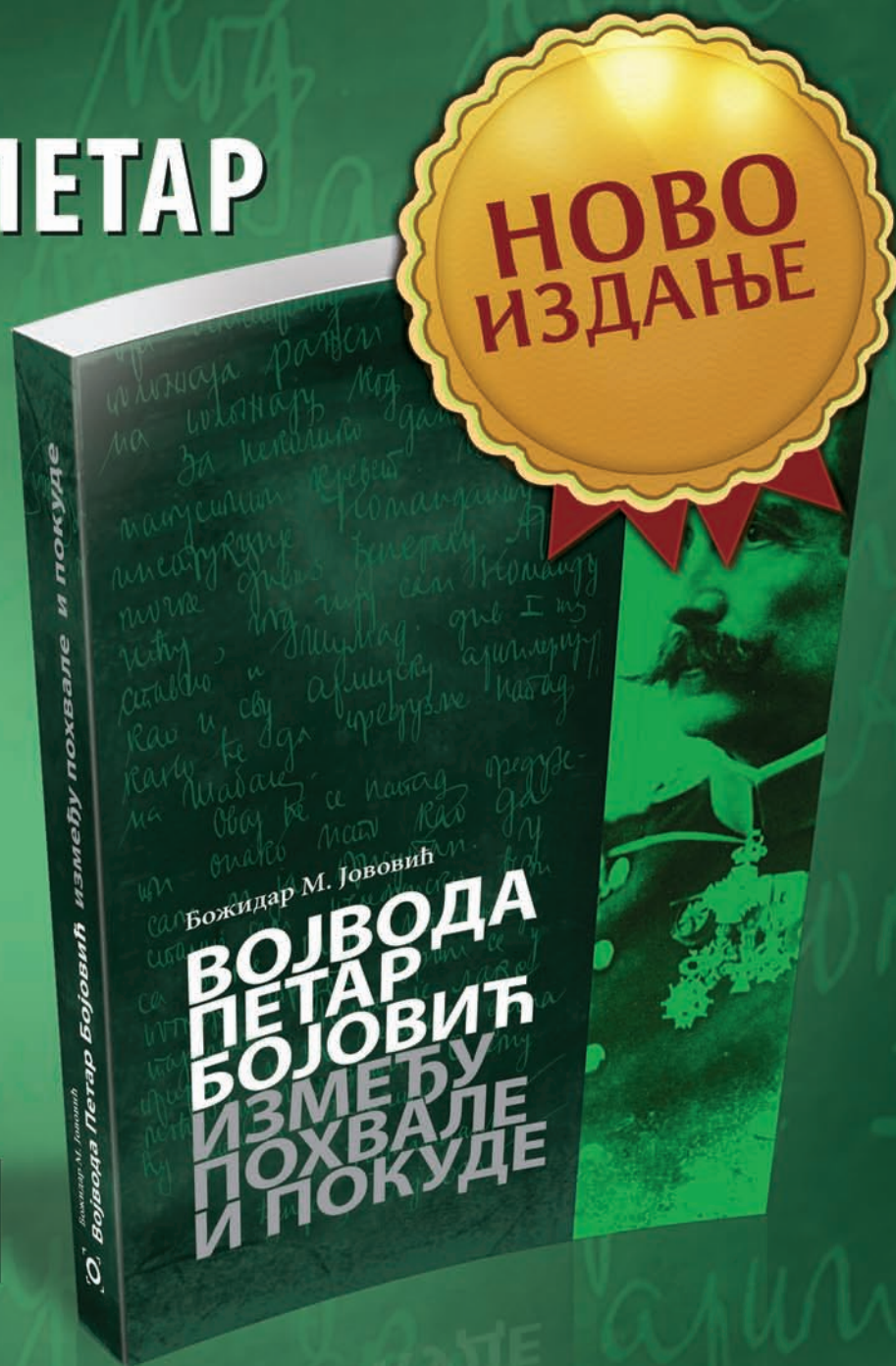
ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

ИЗМЕЂУ ПОХВАЛЕ И ПОКУДЕ

аутора Божидара Јововића

Ретко је ко, као професор Јововић, у једној реченици исказао суштину трагичног односа државе и њене војске: „Српска војска створила је државу која ју је уништила, а социјалистичка војска чувала је друштво које ју је на најсрамнији начин урушило.“ Историјска правилност да „велики догађаји стварају велике људе, а велики људи стварају велика дела“ још једном се потврдила на примеру војводе Петра Бојовића. Последњи српски војвода Војске Краљевине Србије и Војске Краљевине СХС надживео је Краљевину Југославију и вероватно се још једном уверио у заблуде југословенства, у које војвода Мишић никада није веровао.

Броширано / ф. 14x20,5 / 592 стр.
шифра: 111317
Цена: 1.155,00, са попустом: 808,50

НАРУЏБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
1. Шифра 111317/„ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ – ИЗМЕЂУ
ПОХВАЛЕ И ПОКУДЕ“, по цени од 808,50 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о улази целокујној износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге.
Кућена издања биће достављена поштом са уплатом на штедишницу.

ОДБРАНА

Медија центар „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
е-mail: komercijala@odbrana.mod.gov.rs, www.mod.gov.rs

МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА СВЕТЕ ЂУКИЋА - БАЛКАНСКИ РАТОВИ

Мемоари генерала и председника Олимпијског комитета Србије (Југославије) Светомира Ђукића највећим делом обухватају његово активно учешће у ратовима за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1912–1918. Рукопис мемоара настајао је на основама дневничких белешки које су вођене током рата, а потом допуњаване 1922. године током службе у Загребу и у позним годинама живота у емиграцији (1957–1959). А генерал пише: „Зарекао сам се да ћу у случају рата искрено бележити сензације свих чула, осећања – и своја и људи у окружењу, све што видим, чујем, привидим или причујем. И... то сам учинио: бележио сам свако треперење душе бораца, искрено и тачно”.

Броширано / ф. 14×21 / 248 стр./ шифра: 111314
Цена: 440,00, са попустом: 308,00

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА”, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
Шифра 111314/„МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА
СВЕТЕ ЂУКИЋА – БАЛКАНСКИ РАТОВИ”, по цени од 308,00 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о улази целокућној износа доставиши МЦ „Одбрана”, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштекспресом на шериш куица.

Миливоје Пајовић

ВЛАДАРИ СРПСКИХ ЗЕМАЉА

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА”, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
Шифра 111302/„ВЛАДАРИ СРПСКИХ ЗЕМАЉА”, по цени
од 646,80 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о улази целокућној износа доставиши МЦ „Одбрана”, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштекспресом на шериш куица.

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, потпоручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

Станислав Арсић, др Себастиан Балаш,
др Славиша Влочић, Милосав Ц. Ђорђевић,
др Милан Мијалковски, др Зоран Миладиновић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попадић
Никола Остојић, Александар Радић, Влада Ристић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Марија Марић,
Слободан Михаиловић (технички уредници)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),
Горан Станковић, Душка Стефановић,
Јово Мамула, Даримир Банда (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809
Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 225

Припадници Специјалне
бригаде Војске Србије
на обуци у зимским
условима на Копаонику

СНИМИО

Јово МАМУЛА

Специјални
прилог број 115
Борба против
тифуса у Србији
1915. године

Егзерцир Гарде Војске Србије КРОЗ ШПАЛИР БАЈОНЕТА

20

24

Специјална бригада на Копаонику ЗА ЊИХ НЕМА ЗИМЕ

Хулиганство у српском спорту МРТВО СЛОВО ЗАКОНА

30

34

Последице јануарских напада у Француској КАМПАЊСКА ОДБРАНА ОД ТЕРОРИЗМА

Реч уредника

Прст за свако око

Време компромитује случајности. Свака идеја која надживи свога творца трајањем оправда и њега и себе. Тако је и с војним новинарством. Прошло је 136 година од када је ђенералштабни потпуковник Јован Мишковић министар војни, потоњи начелник Главног генералштаба и председник Српске академије наука, 24. јануара 1879. основао војни лист „Ратник“. У наредби о покретању новина, сем осталог, стоји да је „војска без свога листа као човек без говора“. Војска, дакле, на овим просторима није занемела 136 година. То не може бити случајно.

Од ђенерала Јована Драгашевића првог уредника, по много чему знаменитог војника и мислиоца, преко епских ликова његових наследника војвода Мишића и Степановића, ђенерала Божидара Јанковића, Милоша Васића, па до данас, војни новинари умакали су своја пера у мастило, крв, олово и злато, како су их већ, заједно са земљом, војском и народом, носили случај и судбина. И какав год да је траг то перо на хартији остављало, оно је надасве сведочило истину, некад у редовима, каткад и између њих.

Питање које у име јавности захтева истину разлог је због кога су војни новинари бивали и хваљени и куђени, слављени, али и кажњавани. Странице војних часописа хроника су, не само стања и живота у војсци, него и стварности друштва и његовог уређења, еволуција и револуција, воља и самовоља властодержаца. Неретко су војне новине сликом и речју дочаравале оно што су и саме морале да пређуће.

Данас, када је све више истина у медијској понуди, „Одбрана“ нуди ону проверену, која често није најгласнија, најбржа, најшаренија или најпопуларнија, али истину неоптерећену роком трајања. Пут до истине у доброј вести, интервјуу, чланку или репортажи није ни лак, ни кратак. Често га пресецају интереси, изговори, страхови и незнања. Тај изазов стар је колико и идеја да се у строгом, уређеном амбијенту какав је војни зачне новинарски занат, који ће делати на корист и војсци и истини. Тога изазова једнако су свесни и данашњи новинари „Одбране“ колико и они који су током историје пунили странице „Војина“, „Ратника“, „Народне армије“, „Фронта“ и „Војске“.

– Не можемо писати о томе. То би некоме био „прст у око“ – рекао је један од колега на недавно одржаном редакцијском састанку, наглас размишљајући о предложеној теми.

– Све очи система су упрте у нас. У коме год смеру да испружимо руку, неко око ћемо убости! – одговорио је други.

И одговорно и истинољубиво војно новинарство одувек је имало прст за свако око. Неко да убоде, неко да отвори. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

- 6 Међународни дан сећања на жртве холокауста
НАДА ЗА ЖИВОТ ДОСТОЈАН ЧОВЕКА
- 7 Почетак усавршавања 4. класе
Високих студија безбедности и одбране
ШКОЛА ЗА БУДУЋЕ ЛИДЕРЕ
- 10 Милош Јанковић, помоћник министра одбране за људске ресурсе
ЉУДИ СУ ДУША СИСТЕМА
- 14 Свечаност поводом Дана Медија центра „Одбрана“
ВОЈНО ПЕРО – ОГЛЕДАЛО СИСТЕМА
- 16 Жене у систему одбране – између планова и стварности
ПРАКСА, НЕ ВИШЕ ЕКСКЛУЗИВА
- 23 Традиционална богојављенска манифестација
ПЛИВАЊЕ ЗА ЧАСНИ КРСТ
- 28 Рониоци 93. ронилачке чете Речне флотиле у зимским условима
У ЛЕДНОМ ОКРУЖЕЊУ
- 38 Велики рат на филмском платну
ГЛАВНИ ЈУНАК ПОСЛЕРАТНЕ КИНЕМАТОГРАФИЈЕ
- 43 Синагога Сукат Шалом
КОЛИБА МИРА У БЕОГРАДУ
- 44 Први светски рат на Сави и Дунаву (3)
СТВАРАЊЕ СРПСКЕ РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ

МЕЂУНАРОДНИ ДАН СЕЋАЊА НА ЖРТВЕ ХОЛОКАУСТА

Нада за живот достојан човека

Холокауст је најсрамнија и најгнуснија појава у целокупној људској историји, карактеристична по начину и јединствен по фанатизму, па је за кратко време угашен немерљив број живота и то никада не сме да буде заборављено – истакао је председник Србије Томислав Николић на државној свечаности и оценио да су страдања током Другог светског рата променила ток цивилизације и оставила неизбрисив траг

Поводом обележавања Међународног дана сећања на жртве холокауста – 27. јануара, у оквиру комплекса некадашњег концентрационог логора на новобеоградском Старом сајмишту одржана је централна државна комеморативна церемонија, коју је предводио председник Републике Србије Томислав Николић, који је, уз државне и војне почасте, положио венац код Споменика жртвама геноцида у Другом светском рату.

Подсећајући да се ове године обележава јубилеј победе над фашизмом, председник је истакао да Србија никада неће заборавити злочине над својим и пријатељским јеврејским народом. Рекао је да је антисемитизам требало да послужи као идеја која ће повезати цели немачки народ и ујединити Европу под немачким вођством, а да га је пратила пропаганда која је означила јеврејски народ кривцем за све проблеме и тежак живот, „што је била лаж”.

– Пре Другог светског рата само у Србији живело је око 35.000 Јевреја, док је за време окупације на територији Краљевине Југославије убијено више од 67.000 припадника тог народа и 650.000 Срба – истакао је Николић и скренуо пажњу да се и данас могу чути забрињавајуће паролe ултрадесничара које прате захтеви за равномерну поделу одговорности за узроке и последице ратова.

Председник Србије навео је да је данашња, пријатељска Немачка, као ослонац Европске уније, удружена с целим светом у борби за свет праведних и једнаких.

– Данашња Србија, у којој живе и бројни пријатељи, припадници јеврејског народа, неће учествовати у безумним разарањима ни по коју цену али ће учинити све да не

постане колатерална штета у остваривању било чијих интереса. Србија живи животом достојним човека, људи у њој не страхују, сабрани под једним барјаком слободе – закључио је председник Републике.

У име Владе Србије венац је положио министар одбране Братислав Гашић, а у име Народне скупштине потпредседник Верољуб Арсић. Церемонији одавања почасте присуствовали су преживели холокауста, потомци жртава и не-

Холокауст је назив за систематски државни прогон и геноцид, који су нацистичка Немачка и њени сарадници сировели над различитим етничким, верским и пољопривредним групама људи током Другог светског рата. У ране примере холокауста укључују се погром током Кристалне ноћи и Еушаназијски програм Т-4, што се касније развило у употребу одреда смрти и концентрационих логора.

кадашњи заточеници логора смрти у Другом светском рату, представници Савеза јеврејских општина Србије и Националног савета Ромске националне мањине, градоначелник Београда Синиша Мали, те чланови дипломатског кора, удружења и многобројни грађани.

Међународни дан сећања на жртве холокауста установљен је 1. новембра 2005. резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација. Определивши се за дан када је 1945. године ослобођен Аушвиц – Биркенау, најозлоглашенији логор смрти у поробљеној Европи, Генерална скупштина руководила се потребом реafirмације људских права, превенције и кажњавања злочина геноцида, али и стално присутне опасности од расне, националне и верске мржње заснованих на предрасудама.

Други светски рат однео је, поред осталих, више од шест милиона недужних жртава – припадника јеврејског народа. Аушвиц, Треблинка, Маутхаузен, Дахау, Мајданпек, Јасеновац, Старо сајмиште, Јајинци, логор „Црвени крст” у Нишу – само су нека од масовних стратишта невиних жртава. ■

В. ВЈЕШТИЋ
Снимио Д. БАНДА

Снимио J. МАМУЛА

Школа за будуће лидере

Највиши ниво усавршавања у војнообразовном систему ове године похађаће 15 полазника, међу којима и представници министарстава одбране, унутрашњих послова и правде, Народне скупштине Србије, који ће наставно градиво савлађавати са колегама из оружаних снага Алжира, Македоније и Босне и Херцеговине

Свечаност поводом почетка усавршавања полазника 4. класе Високих студија безбедности и одбране одржана је недавно у просторијама Центра за симулације и учење на даљину Војне академије, а скупу су присуствовали министар одбране Братислав Гашић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

Ове године на Високе студије безбедности и одбране упућено је 15 полазника, међу којима су представници министарстава одбране, унутрашњих послова и правде, Народне скупштине Србије, као и четири полазника из иностранства – по један официр из Алжира и Македоније и два полазника из Босне и Херцеговине.

Том приликом министар Гашић изразио је задовољство што је у прилици да пожели успешан почетак полазницима највишег нивоа усавршавања војнообразовног система наше земље, подсетивши истовремено на њихов значај када је реч о аспектима националне безбедности.

– Сви полазници студија биће у прилици да сагледају изазове с којима се суочавају системи безбедности и одбране у нашој земљи и у региону. Такође, они ће моћи непосредно и без одлагања да предузму мере да на изазове и одговоре – нагласио је министар одбране, указујући на значај тога што су међу полазницима и припадници страних оружаних снага, јер национална и регионална безбедност зависи од високог нивоа сарадње међународних субјеката.

Обраћајући се полазницима, министар Гашић је поручио да је то што су изабрани да се усавршавају на Високим студијама безбедности и одбране, својеврсна оцена њихових претпостављених, али и порука да рачунају на њих, да поштују њихове резултате, као и да верују да могу да постану лидери на стратегијском нивоу. Он је, такође, нагласио да професори и предавачи на студијама добијају шири

и конструктивнију улогу, јер су у директној вези с развојем система безбедности.

– Не заборавите да развој Високих студија безбедности и одбране, али и осталих нивоа усавршавања на Војној академији, има импликације које су шире од образовних. Када то кажем, мислим на задатке да наш војнообразовни систем учинимо отворенијим за учешће и цивилних и страних полазника и предавача – поручио је министар Гашић, додајући да таквим приступом војно образовање постаје елемент сарадње с регионом и светом, али и инструмент спољне политике наше земље.

Према речина начелника Школе националне одбране пуковника др Мирослава Талијана, ниво и потреба за овим обликом усавршавања утицали су да међу полазницима буду представници највиших институција наше земље. Он је изразио уверење да ће ова генерације достићи, ако не и премашити, резултате претходних. ■

Б. МИЉИЋ

ПРИПРЕМА ЗА НАЈВИШЕ ДУЖНОСТИ

Основни циљ Високих студија безбедности и одбране јесте образовање и припрема полазника за преузимање високих дужности у систему националне безбедности. Тежиште је на оспособљавању полазника за мултидисциплинарно анализирање савременог безбедносног окружења, процењивање дугорочних политичко-безбедносних трендова, развој елемената политике националне безбедности и сарадња с осталим системима националне безбедности на регионалном и глобалном нивоу. Програм усавршавања обухвата 25 тематских садржаја груписаних у три наставна подручја, а предавачи су професори Универзитета одбране и осталих универзитета Србије.

СУСРЕТ МИНИСТРА ОДБРАНЕ СРБИЈЕ И МАЂАРСКЕ

Простор за унапређење сарадње

Са задовољством смо констатовали да заједничко учешће у мировним операцијама на Кипру представља круну сарадње и поверења које два министарства могу да имају. Разговарали смо и о низу заједничких војних вежби које током 2015. желимо да спроведемо, сагласни да то само може да унапреди наше добросуселске односе – нагласио је министар Гашић додајући да је било речи и о војном образовању, као о обостраној жељи за размену кадра у том циљу.

Министар одбране Братислав Гашић састао се са министром одбране Мађарске Чабом Хендеом у згради старог Генералштаба. Говорећи о значају сусрета, министар Гашић истакао је да је он показатељ да Мађарска и Србија имају висок степен билатералне војне сарадње, који карактерише интензивни политички дијалог, као и да је реч о наставку сарадње и спровођењу заједничких закључака састанка двеју влада одржаног крајем прошле године.

– Током разговора пренели смо ставове обе стране о актуелној безбедносној ситуацији у региону и свету и у том контексту информисао сам колегу Хендеа о резултатима

председавања Србије OEBS-ом, као и о активностима које предузимамо у оквиру процеса придруживања Европској унији – нагласио је министар Гашић додајући да је сусрет био и прилика да се захвали на подршци коју Мађарска пружа нашој земљи у процесу евроинтеграција, а било је речи и о мађарским снагама у КФОР-у.

Према речима српског министра одбране, обострано је оцењено да војно–војна сарадња иде узлазном линијом, и да од прошлогодишњих 17 заједничких активности, у години пред нама тај број порасте на 20.

– Са задовољством смо констатовали да заједничко учешће у мировним операцијама на Кипру представља кру-

– Мађарско-српски односи су веома добри, а наши војници заједно су ангажовани у мировној мисији на Кипру и у децембру су на такмичењу војне полиције понели титулу првих на свету – оценио је министар Хенде и додао да ће у марту у предстваништву НАТО-а у Србији службу заочети и један мађарски официр.

ну сарадње и поверења које два министарства могу да имају. Разговарали смо и о низу заједничких војних вежби које током 2015. желимо да спроведемо, сагласни да то само може да унапреди наше добросуседске односе – нагласио је министар Гашић и додајући да је било речи и о војном образовању, као о обостраној жељи за размену кадра у том циљу.

Министар Гашић констатовао је да не треба дуплирати капацитете које те две војске имају, већ да постојећи центри стоје на располагању за међусобно усавршавање припадника. Он је, такође, изразио посебно задовољство због заинтересованости мађарске стране за војноекономску сарадњу, као и војну индустрију Србије, која, како је истакао, у наредном периоду треба подићи на знатно виши ниво и искористити потенцијале наменске индустрије наше земље.

– Разговарали смо и о сарадњи два ваздухопловства, о обуци мађарских пилота у Србији, јер ми имамо потенцијале за добру обуку – закључио је министар Гашић на крају обраћања у Великој ратној сали Старог генералштаба.

Како је истакао министар Хенде, за Мађарску је изузетно важан однос са Србијом, о чему сведоче многобројни сусрети на високом државном нивоу у протеклом периоду. Он је казао је током разговора сагледана ситуација на регионалном и светском нивоу, са посебним освртом на дешавања везано за ширење исламског радикализма и дешавања у Украјини, уз констатацију да Европа мора да пронађе трајно и ефикасно решење за такве изазове.

– Мишљења смо да стабилизација ситуације на Балкану има позитиван правац, али не може се сматрати да се тај тренд, једнога дана, не може преокренути. Постоје неке земље у региону које се сучељавају са веома великим изазовима – нагласио је министар Хенде изражавајући убеђење да решење на дужи стазе може бити у евроатланским интеграцијама. Он је истакао да се са министром Гашићем сложио у оцени да обе стране имају могућности за ширењу сарадње у области обуке и војне индустрије. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

ОДБОР ЗА КОНТРОЛУ СЛУЖБИ
БЕЗБЕДНОСТИ ЗАКЉУЧИО

ВБА радила по закону

Војнобезбедносна агенција није прекршила ниједан закон, а Заштитник грађана Саша Јанковић није пружио ваљане доказе да су прислушкивани синдикални лидери, поједини страначки прваци и носиоци тужилачких и судских функција, најважнији су закључци Одбора за контролу служби безбедности одржаног 28. јануара. Како је председник Одбора Момир Стојановић рекао новинарима по завршетку скоро шесточасовне седнице тог тела, такође је закључено, поводом захтева Јанковића да му Министарство одбране и ВБА доставе сазнања у вези са инцидентом који се догодио на Паради поноса и пребијањем брата премијера Андреја Вучића, да се не ради ни о чијој злој намери већ о различитом тумачењу закона.

Министар Гашић је изјавио да ни Министарство одбране ни ВБА неће ускратити право омбудсману да контролише њихов рад, али је поновио да документацију коју му је затражио заштитник грађана Саша Јанковић не може да достави без сагласности Тужилаштва. ВБА не прислушкује никога, изјавио је Гашић, захваливши омбудсману што је то и сам потврдио и тиме скинуо „љагу с официра“, а Јанковића је позвао да дође у контролу војних служби безбедности. ■

Танјуг

Измене Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије

Посланици Скупштине Србије усвојили су 28. јануара измене и допуне Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије. Изменама Закона о одбрани враћа се Војно правобранилаштво и дефинише јасан статус војно-доходовних установа, уводе се и дефинишу послови инспектората у оквиру Министарства одбране. Закон о одбрани има за циљ да отклони уочене недостатке и реши правне проблеме у обезбеђивању функционисања система одбране.

Изменама Закона о Војсци Србије уређује се положај и надлежност ВС, дефинише организација, састав и начела служби у војсци, специфична војна служба и служба под отежаним условима, командовање и руковођење војском, као и чиновни, симболи и обележја, војни празници, називи јединица и установа, верска служба, одговорност за штету Војске, демократска и цивилна контрола, јавност рада. ■

Танјуг

МИЛОШ ЈАНКОВИЋ, ПОМОЋНИК МИНИСТРА ОДБРАНЕ ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

Људи су душа СИСТЕМА

Полазник најмлађе генерације Високих студија безбедности и одбране, магистар криминалистичко-безбедносних наука од 2005. године и докторанд на Факултету безбедности у Београду – Милош Јанковић, за магазин „Одбрана“ говори колико му тај теоријски оквир олакшава и доприноси квалитету рада у систему одбране и с каквим се изазовима суочава као помоћник министра за људске ресурсе.

■ *Прећходних дана, на дневном реду Скупшћине Србије биле су измене и дојуне Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије. Колико се предлога односи ујраво на Секћор за људске ресурсе Министарства одбране?*

– Већина предлога односи се на тај сектор. Није реч само о „козметичким променама“ већ о суштинским у радно-правном статусу. Покушавамо да побољшамо положај професионалних припадника Војске и професионалних војника по завршетку уговорног периода, те да они буду примљени у систем одбране као цивилна лица. Такође, решавају се и статусна и организациона питања, која надограђују и побољшавају рад Сектора за људске ресурсе. Дакле,

Када сагледате реално стање ствари, све су људски ресурси. Од пријема у Војну гимназију до решења о пензионисању, па и после тога. Дакле, радно-правни статус, школовање, усавршавање, унапређење, кажњавање, напредовање, прекоманде, упућивање на школовање у иностранство или остваривање осталих права прописаних законом за припаднике Војске Србије, па све до културолошког приступа и традиције, етике, морала и вере.

оба закона јесу поправке текста старог, а резултат су уочених потреба да се одређена решења побољшају и прилагоде променама кроз које пролази наше друштво.

■ *Које су надлежности Сектора којим руководиће, а које су обавезе и задужења помоћника министра?*

– Када сагледате реално стање ствари, све су људски ресурси. Од пријема у Војну гимназију до решења о пензионисању, па и после тога. Дакле, радно-правни статус, школовање, усавршавање, унапређење, кажњавање, напредовање, прекоманде, упућивање на школовање у иностранство или остваривање осталих права прописаних законом за припаднике Војске, па све до културолошког приступа и традиције, етике, морала и вере. Задужења помоћника министра одбране за људске ресурсе јесу да руководи Сектором и планира, усмерава, надзире рад унутрашњих организационих јединица и обавља послове стратегијског нивоа из делокруга Сектора.

■ *Да ли постоји конкретан предлог организационих промена у Сектору за људске ресурсе? Како решити преклапања функција и преоптерећености надлежностима управљавања из његовог састава?*

– Да, постоји, и већ је формирана комисија која ће се бавити организационо-мобилизацијским променама, а до краја фебруара треба да осмисли предлоге. Неки од њих су измештање Војне академије из наше надлежности и припајање Универзитету одбране, који би био формиран као посебна организациона јединица у оквиру којег ће бити и Институт за стратегијска истраживања Министарства одбране. Такође, предложили смо и обједињавање функције културе у систему, чији је носилац сада Управа за традицију, стандард и ветеране, али је за део активности у тој области надлежна и Управа за односе са јавношћу. Наравно, све је предмет договора, и када се буде расправљало о тим променама биће усклађивања предлога за и против. Најважније је установити шта је корисније и штедљивије и укинути преклапање функција.

Управа за односе са јавношћу треба да буде самостална, она је од стратегијског значаја, прати активности Министарства одбране и министра одбране, и треба да буде непосредно потчињена првом човеку система. Не би требало да се бави музеолошком и културолошком делатношћу када за то већ постоји надлежна Управа. Потребно је растеретити Управу за односе са јавношћу јер може много више да постигне у медијској промоцији активности система одбране. Наравно, магазин „Одбрана”, као специјализован часопис, требало би да остане у тој управи, која већи део својих активности и реализује помоћу њега.

Трећи предлог односи се на обједињавање Управе за организацију Сектора за политику одбране с Управом за обавезе одбране Сектора за људске ресурсе. Поменути предлози јесу суштински са становишта оптимизације људи и ресурса, а пружају могућност да се најоптималније, сходно ономе што је одређено као функционална надлежност, у пракси и спроведе.

■ *Дакле, један од основних предлога јесте позиционирање Војне академије у састав Универзитета одбране.*

– Да, јер се она и даље налази у саставу Сектора за људске ресурсе. Универзитет одбране акредитован је као државни универзитет у складу с Зако-

ном о високом образовању 2011. године. Од тада је развио више од 54 акредитована програма. Сектор је носилац функције образовања, од основних академских до докторских студија. Наш предлог јесте да се у будућим организационим променама, које морају наступити због лакшег функционисања, оптимизације функција и штедње, Војна академија постави као организациона целина Универзитета одбране.

РЕНОВИРАЊЕ ВОЈНОГ МУЗЕЈА

■ *У саставу Управе за стандард, традиције и ветеране је и Војни музеј. У јавности се говори о његовом реновирању...*

– Војни музеј је значајна установа за систем одбране. Постоји проблем власништва, јер он припада Републици Србији. Трудимо се да нормативно-правни аспект ускладимо с Градом Београдом, јер смо, у суштини, ми корисници тог простора. Имамо разумевање Министарства културе и информисања, градског Секретаријата за културу, Скупштине града и осталих. И Дирекција за имовину Републике Србије у најскоријем периоду треба да достави своје мишљење. Дакле, када то буде формално-правно регулисано, онда ћемо моћи да улажемо у одржавање и обнављање музејске поставке, као и инвестиционо и текуће одржавање Музеја, јер је неопходно заштити његово културолошко благо. У 2015. години за геодетска и геомеханичка испитивања на објекту Војног музеја, што су нужни кораци за реконструкцију, издвојићемо више од пет милиона динара.

Тамо јој је и „природно место“, где може, поштујући специфичности војног образовања и позива за који образује студенте, испоштовати оно што закон налаже. Ректор Универзитета одбране треба да је самосталан руководилац, директно потчињен министру. Тиме се не умањује аутономија Универзитета и не нарушава научнонаставни и истраживачки процес, јер министар одбране неће имати ингеренције да одлучује о научнонаставном плану. Наш највећи бренд јесте управо Универзитет одбране, односно Војна академија као његово „срце“. Будућност Министарства одбране јесте у образовању. Ми смо лидер у региону када говоримо о војном образовању, а настојаћемо да то будемо и ван његових граница.

■ *Да ли су чесћи јавни конкурси Управе за кадрове за попуњавање радних места у сусредности с мерама Владе о смањењу броја запослених у државној управи?*

– Министарство одбране има проблем са попуном радних места, јер постоји дефицит кадра у службама као што су грађевинска и правна, на пример, и стога су конкурси нужни, било да је реч о пријему војних службеника или намештеника. Постоји и природни одлив кадра – пензионисање или истицање уговора војницима по уговору. Приликом пријема у службу водимо рачуна да се све одвија у складу са законом и плановима које има и Министарство одбране и Влада Србије. Сва ограничења, у том смислу, у потпуности су испоштована, не кршимо ниједну одлуку Владе, али не смемо довести у питање одржавање функционалних способности система одбране и његову оперативну употребу.

■ *Зашто јавни конкурси трају веома дуго, понекад и по годину дана?*

– Таква је процедура. У случају да постоји потреба за попуном радног места по хитном поступку, прекомандује се кадар из постојећег састава. Конкурсна процедура прописана је законом, и она је, с једне стране отежавајући и успоравајући фактор, али с друге стране је добра, јер је војни позив веома специфичан. Примера ради, на последњи конкурс за 205

упражњених места пријавило се више од 5.000 кандидата. Израчунајте онда колико само треба дана комисијама да прегледају све пријаве. После тестова и безбедносне провере, морате одабрати комплетну личност, имати све улазне параметре верификоване на научно заснованој методи. Одговорно тврдим да Министарство одбране такве послове ради по закону.

■ *Актуелна је и идеја о увођењу два годишња рока за добровољно служење војног рока с оружјем и продужење трајања њихових служби на шест месеци.*

– Идеја се јавила као могућност која би унапредила постојећи систем упућивања на добровољно служење војног рока. Прошле године повећан је број упутних рокова с два на четири, као што се и број кандидата повећао с 1.000 на 1.800. Још се разматра да ли да у овој години, у четири рока, примимо 2.000 кандидата. Веома је добар одзив оних који хоће добровољно да служе војску, али морамо да водимо рачуна и о финансијама и потребама развоја. Када говоримо о продужењу трајања војног рока на шест месеци, не смемо да занемаримо питање финансија. Значајно је то што је повећано интересовање за добровољно служење војног рока, што сведочи и о угледу Војске у друштву – за сваки рок имамо бар до пет пута више пријављених него што је потребно. За наредни упутни рок, за 500 места пријавило се око 2.000 кандидата. То нам омогућава да изаберемо најбоље.

■ *Велико је интересовање за службу у активnoj резерви. До краја године Војска Србије треба да прими првих 100 кандидата.*

– Такав модел постоји у многим земљама, а наметнуо се као решење које у оптималном року даје најбоље резултате. Основна идеја службе у активnoj резерви јесте да се обезбеде довољни људски ресурси, односно, да уз припаднике Војске Србије имамо поуздане и ефикасне јединице добровољаца, обучене и мотивисане. Током 2015. године видећемо како то функционише у пракси, и на основу тога модел дорађивати. Институт за стратегијска

ПСИХОЛОШКА ДЕЛАТНОСТ У СИСТЕМУ ОДБРАНЕ

■ *Однедавно је у Сектору за људске ресурсе и Одељење за психолошку делатност. Преко знаје ли систем одбране довољно добро његову улогу и значај?*

– У систему одбране још није довољно добро препозната улога и значај тог одељења, кога се, углавном, сетимо ако се догоди неки ванредни догађај с трагичним исходом, а чији је узрок људски фактор. Сматрам да је Одељење веома добро постављено, и да је неопходно психолошку делатност капиларно спровести до сваке јединице Војске. Такође, верујем да се може урадити више на другачијем позиционирању и препознавању његове улоге, када говоримо о превентиви. Потребно је, у наредном периоду, Одељењу за психолошку делатност обезбедити да буде довољно корисно, јер за то има и знања и искуства.

истраживања анализирао је заинтересованост за активну резерву. За 20 дана било је више од 700 попуњених упитника. Заинтересованост, која се мерила на скали од 1 до 5, износила је чак 3,95. Онима који се определиле за активну резерву систем одбране може на месечном нивоу да понуди скромну финансијску надокнаду, неколико хиљада динара, па стога верујем да у овом случају они могу много више да понуде систему. Средства која ће месечно добити су, заправо, залог договора, то јест уговора који потписују. Овде је, очито, више реч о патриотизму, можда забрављеном у једном периоду, и поверењу у систем одбране.

■ *Како ће систем одбране моћи да ангажује припаднике активне резерве?*

– Ангажоваћемо их по потреби. Ово је, на неки начин, „пробни пројекат“, говоримо о малом узорку, да бисмо видели како функционише на нивоу командовања. Показало се, без обзира на добру вољу и мотивисаност грађана

током прошлoгoдишњих поплава, да је ипак ситуација организованија оног тренутка када се ангажује Војска.

■ *Као систем показали смо солидарност и у организовању хуманитарних акција прикупљања новчане помоћи.*

– У 2014. години прикупљено је више од 11,5 милиона динара хуманитарне помоћи. Говорим о новцу који су припадници Министарства одбране и Војске Србије издвојили из „свог џепа“, од својих плата. Углавном је прикупљена помоћ за лечење наших припадника или чланова њихових породица. Формирана је комисија која процењује случајеве, и уз одобрење министра одбране, акција се спроводила у свим јединицама система одбране. Око 5,5 милиона динара прикупљено је у пет хуманитарних акција, а више од шест милиона за наше људе који су угрожени током катастрофалних поплава.

■ *Хоће ли нов стамбени правилник и оснивање Стамбеног фон-*

да допринећи лакшем решавању стамбених проблема бивших и садашњих припадника Министарства одбране и Војске?

– Правилник је усвојен крајем прошле године. Сматрам да су створени услови да расподела станова буде бржа, ефикаснија и транспарентнија. Тренутно постоји велики број захтева. Добро се показао пројекат „ Степа Степановић“, а надам се ускоро и „Алекса Дундић“ у Земуну. Последње две и по године подељено је више од 1.400 станова. Стамбене потребе у систему одбране решаване су и променом намене службених станова у станове у закуп, доделом адаптираних простора за становање, стамбеним кредитима из средстава комерцијалних банака и доделом станова према Правилнику фонда СОВО. Остало је још 46 станова који треба да буду додељени према старом правилнику, иако се према новом већ поступа.

■ *Постоји и стари, дугогодишњи и наслеђени проблем ускла-*

ђивања војних пензија на основу Решења о ванредном усклађивању пензија из јануара 2008. године. Како ће решити?

– Министар одбране Братислав Гашић састао се са делегацијом војних пензионера, њиховим неформалним удружењем, које је одржало протест испред зграде Владе. Предузете су мере да се пронађе решење. Међутим, изменама Закона о пензијском и инвалидском осигурању то је данас у надлежности другог министарства. Зашто 2008. године нису усклађене војне пензије не знамо, али знамо да је реч о великом дугу војним пензионерима. Министар Гашић покренуо је иницијативу да са министрима рада и финансија пронађе решење до краја фебруара. Крајем прошле године о томе се разговарало и у Народној скупштини, и сви су сагласни да проблем постоји и да га треба окончати, само се траже модалитети. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

СВЕЧАНОСТ ПОВОДОМ ДАНА МЕДИЈА ЦЕНТРА „ОДБРАНА“

Војно перо

– ОГЛЕДАЛО СИСТЕМА

Новинар Новинске агенције „Танјуг“ Марко Петковић овогодишњи је добитник новинарске награде „Иван Марковић“ за репортажу „У докулама и по дванаест сати“, за најуспешнијег спортисту Војске Србије у 2014. години проглашен је капетан Блажо Максимовић, припадник 204. ваздухопловне бригаде В и ПВО, док је награда за најбољу спортску екипу додељена падобранској екипи Војске Србије „Небеске видре“

Медија центар „Одбрана“ обележио је 23. јануара у Свечаној сали Дома Војске Србије дан када је 1879. године у Србији изашао први број војног листа „Ратник“, чију традицију наставља часопис „Одбрана“, као и 136 година војне штампе у Србији. Већ традиционално, том приликом додељене су награде победнику конкурса за новинарску награду „Иван Марковић“ за извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије и најбољем спортисти и спортској екипи Војске Србије у 2014. години. То су акције које Медија центар и редакција магазина „Одбрана“, раније Новинско-информативни центар „Војска“ и истоимени лист, спроводе од 1994. године.

Реч као мач

Свечаности су присуствовали државни секретар у Министарству одбране Зоран Ћорђевић и начелник Ге-

нералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, са сарадницима, као и наши успешни спортисти, гости, сарадници и пријатељи редакције.

Према речима директора Медија центра „Одбрана“ пуковника Стевице Карапанцина, који је представио најважнија достигнућа куће у години за нама, слоган војне параде „Корак победника“ и велики број елемената визуелног идентитета изнедрени су управо у тој установи. Уз то, фотографија фото-репортера Горана Станковића којим је приказана помоћ Војске Србије у завејаном Банату, објављена је у свим медијима.

– Наши дизајнери реализовали су 168 рекламних кампања и израдили 350 графичких производа, међу којима и званични логотип 100. годишњице Првог светског рата – нагласио је пуковник Карапанцин и додао да је међу 80 наслова, која је та издавачка кућа објавила, петина из области војне публицистике. Годину за нама, према његовим речима, обележили су и културни садржаји, које је Медија центар „Од-

брана” као организатор и координатор приредио, а које је посетило више од 70.000 људи.

У овој години, како је најавио директор Медија центра „Одбрана”, наставиће се дигитализација богате фото-архиве те куће, а у припреми је и промотивна кампања магазина „Одбрана”, чији је циљ афирмација међу млађом читалачком публиком.

– Колектив Медија центра „Одбрана” спреман је да по питању представљања система одбране у јавности, екстерној и интерној, али и јачања моралне компоненте војне моћи Војске Србије, одговори на све изазове у времену које је пред нама – поручио је пуковник Карапанџин на крају обраћања.

Честитајући празник припадницима Медија центра „Одбрана”, државни секретар Зоран Ђорђевић нагласио је да Војска Србије ужива велико поверење међу својим грађанима, да је цењена и уважена, а да заслугу за то у великој мери има и Медија центар „Одбрана”.

– Кажу да је реч убојитија од метка. То и јесте разлог због ког увек одговорно приступамо објављивању сваке информације. Као државни секретар у Министарству одбране, као одговоран човек који је привржен истини, истичем да из наше куће није и неће изаћи ниједна неистина. То је случај и данас, а тако ће бити и у будућности – поручио је државни секретар Ђорђевић додајући да су захваљујући раду запослених све активности система одбране биле пропраћене и на веб сајту Министарства, на друштвеним мрежама, али и на страницама магазина „Одбрана”.

Према његовим речима, то је био начин да се информисе јавност, али и припадници система одбране о свим активностима у систему одбране.

– Магазину „Одбрана” се верује. На његовим страницама увек су проверене и тачне информације. Било да је реч о Министарству одбране или о Војсци Србије. Тако је било од оснивања листа, када је носио име „Ратник” – нагласио је државни секретар Ђорђевић подсећајући на познату мисао да је „у рату најубојитије оружје, а у миру реч”.

Начелник Управе за односе са јавношћу Министарства одбране пуковник Петар Бошковић, подсећајући на традицију војног новинарства, нагласио је да она још више обавезује на постизање што вреднијих резултата у свом раду и афирмацији Министарства одбране и Војске Србије.

– Обједињавањем информативне и издавачке делатности у оквиру Медија центра „Одбрана” и Војне штампарије, рационализовали смо и учинили ефикаснијим наше капацитете – поручио је пуковник Бошковић.

Како је истакао, Управа за односе са јавношћу полази од тога да пажљиво креирани и професионално медијски испраћени културни догађаји, подразумевају активно комуницира-

ИНСПИРИСАНИ БАТОМ ВШЕЛОНА

У извештају жирија наводи се да текст Марка Петковића одликује изузетно уочавање свих важних елемената припреме војне параде. Писана је репортерско-извештачким стилем, без патетике и сувишних речи, као сваки врхунски агенцијски извештај. Репортажа је одлично илустрована фото и видео-материјалом агенције „Танјуг”, и, по сазнању жирија, текст је који је највише преношен када је реч о информисању о припремама за тај догађај.

Такође, жири је једногласно одлучио да додели и Специјално признање Ђурђици Драгаш Вуковљак и новинарској екипи Првог програма Радио Београда која је реализовала директан пренос војне параде „Корак победника”. Жиријем за доделу награде председавао је генерални секретар УНС-а Нино Брајовић, а чланови жирија били су Драгана Марковић и Снежана Ђокић из Медија центра „Одбрана”, потпуковник Михаило Зоговић и Хелена Милошевић из Управе за односе са јавношћу Министарства одбране.

ње са јавношћу и зато већ дуже време користи своје капацитете за организацију културних активности.

– Тако повезујући функције информисања и културе чувамо најбоље традиције наше војске и српске историје, потврђујући добру ранију праксу у систему одбране да обједињеним капацитетима постижемо рационалније и вредне ефекте – закључио је пуковник Бошковић.

Лауреати

Новинар Новинске агенције „Танјуг” Марко Петковић овогодишњи је добитник новинарске награде „Иван Марковић” за репортажу „У цокулама и по дванаест сати”.

За најуспешнијег спортисту Војске Србије у 2014. години жири је изабрао капетана Блажу Максимовића, припадника 204. ваздухопловне бригаде В и ПВО, док је награда за најбољу спортску екипу додељена падобранској екипи Војске Србије „Небеске видре”. Поменута спортска признања доделио је жири којим је председавао бригадни генерал Синиша Радовић, шеф Делегације Србије при CISM.

Одлуком Колегијума директора Медија центра „Одбрана”, др Миле Бјелајац, научни саветник у Институту за новију историју Србије, проглашен је за сарадника године, а плакету му је уручио пуковник Карапанџин. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимили Душан АТЛАГИЋ
Даримир БАНДА

Жене у систему одбране – између планова и стварности

Пракса, не више

– У Министарству одбране и Војсци Србије, према резултатима родне анализе из октобра 2014. године, ради 19,34 одсто жена. Статистика каже да, што је виши ниво руковођења, то је учешће жена мање, а као разлог обично се наводи недовољан број њих с вишим чиновима и потребним квалификацијама, или годинама стажа, што ће се извесно променити у годинама пред нама – каже др Јованка Шарановић, саветница за родну равноправност у систему одбране. Такође, потврђује да број жена које обезбеђују неопходне предуслове да се нађу на највишим руководећим позицијама расте. Кад је реч о конкретним случајевима угрожавања права жена у систему одбране, током године за нама, Управи за традицију, стандард и ветеране, две жене, војне службенице, пријавиле су случајеве злостављања на раду. Које је починила жена!

У студији препрека с којима се суочавају жене запослене у Полицији и Војсци Србије – „Увек жена, никад колегиница“, коју је пре три године објавио Београдски центар за безбедносну политику, потврђује се да су жене током протекле деценије добиле знатно већу могућност да се запошљавају у сектору безбедности, и да је заокружен законодавни и институционални оквир за родну равноправност и заштиту од дискриминације.

Ипак, наводе истраживачице Маја Бјелош, Горана Одановић и Соња Стојановић Гајић, и поред тога, „чини се да се системи безбедности и одбране прилагођавају променама у ходу, односно да не постоји јасан план за интегрисање политике родне равноправности у систем обуке, развој и вођење каријере жена“.

– Жене су и даље, упркос значајним реформама, знатно мање заступљене на оперативним дужностима, на вишим командним и руководећим местима. Изазови с којима

ЕКСКЛУЗИВА

се оне суочавају у традиционално мушким срединама јесу бројни, и обухватају ограничења која се односе на пријем на школовање, усавршавање и напредовање, те тешкоће усклађивања професионалног и приватног живота. Такође, широк спектар вербалних и невербалних понашања којима се фаворизују увредљиви, непријатељски и понижавајући ставови о женама.

И даље на делу предрасуде

Оне скрећу пажњу и на „неједнаке могућности за школовање (и) на Војној академији“ условљен квотама, то јест „горњим границама“ за пријем жена, уз тезу да је војна (и полицијска) професија и даље оптерећена предрасудама да је за њихово обављање од пресудне важности физичка снага, а мање интелектуална способност. Жене се перципирају као физички слабије од мушкараца и, у складу с тим, доминантно мишљење је да не могу обављати полицијске и војне послове једнако добро као мушкарци, наводи се у тој студији, уз допуну да и даље царују предрасуде „да су жене осећајније, педантније, аналитичне, боље у пословима неге, пружања помоћи другима, интерперсоналним односима и у обављању дужности које не захтевају физичку снагу, па су оне генерацијама заступљене на одређеним типовима послова који неформално важе за женске и теже се пробијају ка мушким пословима – у специјалним јединицама, трупи“. Како то изгледа данас, шта се променило?

Национални акциони план за примену резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност (НАП), којим су предвиђене и посебне мере за увођење родне перспективе у рад сектора безбедности, дефинисан је за период од 2010. до 2015. го-

дине. Др Јованка Шарановић, директорка Института за стратегијска истраживања и саветница за родну равноправност министра одбране, каже да је, упркос тешкоћама и бројним проблемима и изазовима пред којима се као друштво налазимо, задовољна одржавањем континуитета бављења темом и доследном имплементацијом онога што је планирано тим документом, као и годишњим плановима његове реализације у Министарству одбране.

– Вероватно је могло боље и више, јер то увек може, али то што нисмо урадили сачекаће други акциони план. Имамо више искуства у бављењу овом темом, већи број едукованих људи, разгранату мрежу сарадника, и, оно што је најзначајније – свест о родној равноправности и јачој заштити жена много боље је укоренења. Верујем да процес регрутовања жена и стварање услова за њихово задржавање у систему одбране треба да постану доминантни садржаји функције управљања људским ресурсима.

Др Јованка Шарановић, саветница за родну равноправност

Искораци на трновитом путу

Списак искорака на путу успостављања суштинске родне равноправности није мали. Сва институционална тела и механизми родне равноправности предвиђени НАП-ом, као најважнија системска претпоставка за пуно остваривање родне равноправности, јесу функционални, изузев механизма саветника/це за родну равноправност у цивилним и војним мисијама, каже др Шарановић.

– Од кључног значаја у овом тренутку јесте праћење и анализирање њиховог рада, што и чинимо на основу редовних шестомесечних извештаја Аналитичке групе, доступне на званичном сајту нашег министарства, да би се на основу утврђивања статистичких и других показатеља о ефектима спровођења њиховог рада могле планирати активности ради њиховог оснаживања, одрживости и повећања ефикасности у будућности.

Када је реч о механизмима саветника/це за родну равноправност у цивилним и војним мисијама створени су сви предуслови и за овај механизам, истиче саветница за родну равноправност.

– Организовали смо три курса за родне саветнике/це команданата националних контингената у мировним операцијама у Центру за мировне операције и до сада је за обављање те дужности обучено 90 лица из Министарства одбране и Војске, као и из МУП-а и с цивилних факултета. Још пет наших људи завршило је обуку за саветнике/це за родну равноправност у цивилним и војним мисијама у иностранству (Шведска и БиХ). Овај механизам показао се делотворним и корисним у мисији ЕУФОРА у Демократској Републици Конго 2006. године, где је команданту операција додељен саветник за родна питања, који је обучио снаге мисије о томе како да интегришу родна питања у своје активности. И код нас је присутна свест о потреби и значају успостављања овог механизма.

Питање родне равноправности није више ексклузива већ пракса која је заживела и чија је одрживост задатак свих. То није само питање повећања свести о значају рода у систему одбране, већ колико је женама обезбеђен приступ образовању, усавршавању и обукама на војнообра-

зовним институцијама и какав помак је систем одбране учинио. Да су сви нивои школовања доступни и отворени за жене, без икаквих ограничења, укључујући и већ помануће „горње лимите“, потврђује саветница.

– Примена квота у пријему девојака на Војну академију била је позитивно-подстицајна у почетним годинама пријема, али је, у зависности од успеха на селекцији у неким годинама пријема, уписиван и већи број у односу на квоту. Прошле године није ни била одређена квота за пријем девојака, а међу примљенима по конкурсном билу је око 30 одсто, док је их је, у односу на укупан број примљених, око 15 процената. На конкурс за пријем у Војну гимназију, који је прошле године први пут „отворен“ и за девојке, на 90 места конкурисало је више од 900 кандидаткиња, да би после другог круга селекције примљено 59 дечака и 31 девојчица.

Међутим, интеграцију родне перспективе успоравају и недовољан број инструктора, недостатак едукативних материјала и релативно спор процес модернизације наставних садржаја.

– Недовољна је, такође, реализација појединих едукативних активности као што је обука руководства и обука по дубини система одбране, где пре свега мислим на јединице Војске, за шта би делимично оправдање могли бити социјално-економски проблеми у друштву, који као приоритет кандидују друге теме. За ову годину планирали смо низ активности које ће бити наш одговор на уочене изазове, пре свега обуку највиших руководилаца, јер је најбитније да руководећи кадар разуме значај родне перспективе.

Особе од поверења

Један од специфичних механизма родне равноправности, предвиђен НАП-ом, ради пружања примарне колегијалне помоћи запосленима по питању родне равноправности, јесу „особе од поверења“, чија се обука наставља. Они су директно повезани са др Шарановић, саветником за родну равноправност, која потврђује да у овом тренутку „по дубини система“ има 230 „особа од поверења“ уз 420 њихових заменика.

– Формирали смо базу података и електронски се умрежили. До сада смо одржали две обуке за „особе од поверења“, а планирамо да наставимо с том праксом. Свакако да ћемо тај задатак све успешније реализовати јер смо, с Агенцијом UN WOMEN и Повереником за заштиту равноправности, завршили Приручник за особе од поверења, на који се дуго чекало. Дистрибуирали смо га свим организационим целинама система одбране па ће „особе од поверења“ имати алат који ће им користити да свој посао обављају квалитетније.

Пораст броја жена у систему

Редовне шестомесечне и годишње родне анализе процентуалне заступљености жена у систему одбране и статистика која их прати, на основу показатеља добијених од надлежних, кажу да, у односу на мај 2014. године, када

је проценат износио 19,20, постоји благи пораст учешћа жена у односу на укупан број запослених, за 0,14 одсто. До наведеног повећања дошло је, пре свега, у категорији „професионална војна лица“ у поткатегији официри (0,63 одсто), с обзиром на чињеницу да је у септембру 2014. године у чин потпоручника унапређено 55 кадеткиња које су завршиле Војну академију.

Пораст се може очекивати и у поткатегији подофицира, с обзиром на то да је завршен и курс за њихово оспособљавање. Заступљеност жена у Војсци Србије, према пресеку од 30. септембра 2014, износи 8,3 одсто, што је слично земљама у окружењу.

Статистика, пак, одговара и на питање колико су женама доступне руководеће позиције и то на начин да потврђује да – што је виши ниво руковођења то је учешће жена мање, уз процену да ће с временом њихова заступљеност расти, сагласно стицању услова кандидаткиња за постављење на руководеће, односно командне дужности – каже директорка Института за стратегијска истраживања.

– На овакав тренд указује и структура чинова жена у нашој војсци, јер је највећи број жена официра у чину потпоручника (6,7 одсто), водника у категорији подофицира (1,2 одсто) и чина разводника у категорији професионалних војника (8,7 одсто).

Релативно мала заступљеност жена на руководећим, командним дужностима, према оцени Управе за људске ресурсе Генералштаба, директна је последица структуре Војске у којој се готово сва таква места попуњавају официрима или подофицирима, као и недовољног броја жена виших чинова с потребним квалификацијама, односно година стажа у Војсци, за постављење на високе и више позиције.

Др Јованка Шарановић мисли да кадровску пирамиду не треба утврђивати одвојено за мушкарце и жене, јер би се тиме компромитовала суштина родне равноправности.

– Место жена официра у кадровској пирамиди треба да проистекне из доследне примене суштинских принципа

и стандарда родне равноправности. Пројектовање кадровске пирамиде официрки, у смислу постављања рокова у којима треба да се на одређеним позицијама нађе одређени број жена официра, не би било добро ни за војну организацију ни за жене уопште. Оно што је чињеница јесте да стално расте број жена које обезбеђују неопходне предуслове да се нађу на најодговорнијим дужностима.

Пријаве због злостављања

Има ли злостављаних жена на радном месту и шта се чини на превенцији те појаве? Правни оквир садржан је у одредбама Закона о сјеречавању злостављања на раду, којим су уређене обавезе послодавца и запослених у погледу предузимања превентивних мера за стварање здраве радне околине и спречавање те појаве. Такође, ради превенције мобинга, едуковани припадници Министарства одбране и Војске Србије о тој теми говоре колегама на свим нивоима система.

Успостављањем института „особе од поверења“, уређивањем механизма извештавања и давањем препорука да се изабрана лица подрже у настојањима да отвореним разговорима и саветима помогну колегама да превазиђу одређене проблеме који утичу да се евентуално осете дискриминисаним или злостављаним, значај узајамног поштовања и толеранције још једном је доспео у први план.

Саветница Шарановић подсећа и да су, осим института предвиђених Резолуцијом 1325, узуси понашања садржани и у Правилу службе и Кодексу части, а да су припадници наше војске дужни да се придржавају, али ипак су забележени случајеви подношења пријава због злостављања на раду.

– Конкретно, у 2014. години, Управи за традицији, стандард и ветеране у оквиру прикупљања података ради израде шестомесечног и годишњег извештаја Аналитичке групе за спровођење НАП-а, достављени су подаци да су „два војна службеника женског пола“ пријавиле злостављање на раду од особа женског пола, и то у првом случају од колегинице, а у другом од претпостављеног старешине.

У првом случају посредовано је у три наврата, судски поступак није покренут, али је једна од страна у спору поднела захтев за промену радног места из разлога који није у вези с овим спором, док у другом случају, није наведено да ли је покренут поступак за заштиту од злостављања код послодавца, већ је истакнуто да се једна од припадница непосредно обратила Заштитнику грађана. Заштитник грађана тражио је изјашњење о предузетим мерама ради отклањања пропуста и изјашњење је достављено у назначеном року.

Јованка Шарановић, ипак, истиче да се, узимајући у обзир укупан број припадника Министарства одбране и Војске Србије, са сигурношћу може утврдити да спровођење превентивних мера, које се пре свега огледају у едукацији, резултира поштовањем прописаних правила понашања, толеранције и узајамног уважавања, па је реч о појединачним случајевима. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

ЕГЗЕРЦИР ГАРДЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Кроз шпалир ба

Наступају ретко, врло кратко и изузетно ефектно. У неколико минута „упакују” месеце напорног рада током којих су „плес” с пушком у руци довели до савршенства. Однедавно, поново је егзерцир Гарде саставни део свих већих војних свечаности.

Први тактови оркестра Гарде најављују долазак, сад већ препознатљивог, плавог строја горостасних момака, прошараног с по којом шармантном дамом. У црним угланцима чизмама, како и приличи гардијском батаљону, с белим рукавицама и пушком у руци преузимају сцену. Током пар минута, у које „упакују” месеце напорног рада, звуке оркестра повремено надгласа једино одсечна команда.

Док с лакоћом окрећу пушке и крећу се у припремљеним формацијама публика их части овацијама. Када стану у „тунел” и заврте бајонете, формирајући шпалир кроз који командир треба да прође, завлада мук. Неколико секунди, чини се, нико не дише. Командир одсечним, стројевим кора-

ЈОНЕТА

ком пролази кроз „летеће ножеве“. Опет овације. И више него заслужене.

Савршенство корака

– Када смо пре четири године решили да поново вратимо егзерцир у Гарду, најпре смо гледали старе слике и видео снимке страних армија како бисмо направили нешто ново, а нама својствено. Има земаља чији су егзерцири строго војнички, док неке више потенцирају на визуелном ефекту, те уводе и одређене елементе који нису војнички. Ми, ипак, од почетка егзерцира, тежимо врхунском извођењу стројевих

радњи у месту и кретању – објашњава како је текло поновно увођење егзерцира у српску војску потпуковник Владимир Вукајловић, командант гардијског батаљона.

Пре четири године у Пожаревцу, у оквиру обележавања 180. годишњице од формирања Гарде, гардисти су се, после вишедеценијске паузе, представили егзерциром. Мало заборављену вештину извођења најсложенијих стројевих радњи у месту и кретању, које се изводе с пушком, тада су поново оживела четири командира са војницима на редовном служењу војног рока. Свечаност, каква је и доликовала јединици с 180 година дугом традицијом, затворила је центар Пожаревца, а на платоу су се смењивала четири егзерцира с различитим кореографијама.

Данас, четири године касније и са професионалцима у строју, егзерцир спремају око два месеца, јер за сваку свечаност имају нову кореографију. Труде се, када им редовни задаци то дозвољавају, да вежбају сваког дана. Ипак, пред наступе се ради далеко интензивније. Тада од шест сати увежбавања, дуже од четири је ефективно, а оно мало преостало, „отпада“ на паузе, јер полуаутоматска пушка 7,62 М 59/66 „паповка“, с којом се изводи егзерцир, тежи, нимало наивних, 4,2 килограма. Неретко, када је баш „густо“, увежбавају и викендом.

Број људи у егзерциру зависи од свечаности и простора на ком се изводи. Наступали су и са 30, 40, 70 и 100 војника. Прве две године егзерцир се изводио без музике, искључиво по команди, а онда су, 2011. године на промоцији најмлађих официра увели музику. С првим нотама, престају и команде, а „вођење“ егзерцира преузимају слух и музикалност.

Гарда је од првог дана формирања имала привилегију да бира своје чланове, а најбољи од најбољих красе гардијски батаљон. Високим и крупним момцима пут до егзерцира може да препречи само недостатак музикалности и способности да прате ритам, јер с првим звуцима оркестра, гласовну команду командира замењују ноте, односно музика.

Поносни што су део српске војничке елите, гардисти дају максимум на сваком задатку. Посвећеност послу, залагање, преданост и жеља да себе, своју јединицу и Војску представе у најбољем светлу за резултат имају сваки пут савршен егзерцир.

– Најтеже је одржати мотивисаност војника све време увежбавања. Доста је захтевно и напорно, па је нормално да у одређеном тренутку, обично на половини увежбавања, дође до замора – каже садашњи командир егзерцира поручник Ђорђе Симић, напомињући да су радње које изводе, уколико не воде рачуна, опасне и по њих и војнике око њих, па гарди-

ОД ПАПИРА ДО ПЛАТОА

Министар одбране наређује ангажовање егзерцира. Командант Гарде издаје основне смернице команданту гардијског батаљона, који командире егзерцира даје полазну основу – дужну трајања, број учесника и формацију. Командир, на основу музике коју изабере начелник оркестра, осмишљава „костур“ егзерцира, који представља претпостављенима, а онда војницима предстоји „лакши“ посао – увежбавање до савршенства.

ТРАДИЦИЈА ЕГЗЕРЦИРА

Први званични приказ увежбаности стројевих радњи – егзерцира, изведен је на Ђурђевдан 1924. године, када је на хиподрому „Царева ћуприја“ Гарда обележавала Дан јединице и пуковску славу. Наредних година, све до почетка Другог светског рата, истим поводом официри на коњима, а војници с коњима и пушкама, изводили су синхронизоване, а сложене стројеве радње. После рата, Гарда је делила судбину брзих и честих промена које је проживљавала војска. Времена за увежбавање и приказ егзерцира, врло сложене и комплексне вештине, није било, па је он полако ишчезао из обуке.

ста у егзерциру мора бити потпуно концентрисан све време. Осим тога, проблем им, прича Симић, представља и време које имају за увежбавање, јер им ангажовање на осталим задацима не оставља простора да вежбају у оној мери колико би желели. Упркос томе, каже он, труде се да увек буду на висини задатка.

Увежбавање проласка кроз „тунел“, формацију по којој су војници прославили поручника Симића, изискивало је доста труда и рада. Последица тога била је савршена кореографија и за око посматрача и за искусне зналце егзерцира.

– Када смо почели с увежбавањем те тачке, војници су страховали да ме не повреде. Требало је времена и рада да стекну рутину. Тада, а и данас, кажем им да је њихов посао да раде оно што им ја наредим, а мој да обезбедим да не дође до повређивања – објашњава садашњи командир егзерцира, и додаје да му је увежбавање „тунела“ до савршенства оставило и неколико малих ожиљака од бајонета.

Дух строја

Егзерцир Гарде данас, четири године после поновног увођења, изводе професионални војници. Међу њима старешине бирају најбоље, оне који у сваком смислу представљају војника за пример. И управо такви гардисти одузимају дах грађанима Србије где год да се појаве.

– За сваку прилику припремамо нови егзерцир, а са сваким новим егзерциром „убацујемо“ по неколико нових војника, који се обучавају. Без обзира на то колико времена имамо за припрему, од тог принципа не одустајемо, јер нам је циљ да имамо што више обучених гардиста – појашњава Симић начин обуке, наглашавајући да пресудан утицај у томе има „дух строја“, атмосфера који влада у егзерциру, и који је заслужан за лако уклапање нових гардиста.

Плави строј последњих година употпуњују и даме, које раме уз раме са колегама баратају пушком и, где год да се појаве, изазивају симпатије публике. Командант гардијског батаљона истиче да су девојке саставни део егзерцира још од По-

ПЛАВИ СТРОЈ

Гардијски батаљон, као саставни део елитне јединице, има још задатака. Прва слика коју страни званичници виде по доласку у Србију јесте почасни строј Гарде Војске Србије. Почасни батаљон, који броји 143 војника, постројава се приликом посета председника и премијера, док се „плава чета“ с 54 војника постројава приликом посета осталих страних званичника. У протоколу је и оркестар Гарде који изводи државне химне.

жаревца. Њихов број, исто као и број мушкараца, зависи од кореографије.

Једнако су предане послу и „држе ритам“ са колегама. Ипак, нека физичка ограничења, као што је висина, битно утичу на њихово учешће. Примера ради, сви момци су високи 185 сантиметара и више. Девојке су знатно ниже, па самим тим не могу да окрену пушку, јер ће она, с исправљеним ножем, ударити о бетон. Физичка ограничења су кључна када разматрамо како да их уклопимо у кореографију – прича потпуковник Вукајловић.

На плус 40 или на минус 10 степени Целзијуса, по сунцу, киши, ветру и снегу, момци и девојке из гардијског батаљона увежбавају с једнаком преданошћу, тако да им временска прогноза за дан наступа ништа не значи.

У свечаној, плавој униформи, чизмама, белој кошуљи, с опасачем и шапком, поносно уздигнуте главе, гардисти Војске Србије егзерциром су се представили публици широм земље. За четири године имали су 37 наступа, одушевљавајући публику увек новом, за нијансу атрактивнијом кореографијом, постављајући критеријуме које ће сами, већ на следећем наступу превазићи. ■

Мирјана КРСТОВИЋ
Снимили Јово МАМУЛА
Горан СТАНКОВИЋ
Даримир БАНДА

ТРАДИЦИОНАЛНА БОГОЈАВЉЕНСКА МАНИФЕСТАЦИЈА

Пливање за Часни крст

У више градова у Србији 19. јануара одржано је 17. традиционално пливање за Часни крст, у славу великог хришћанског празника Богојављења. Пливању су претхолиле свечане литургије и литије, као и традиционално освештавање богојављенске воде, али и река и језера где су се наметања одржавала.

На Ади Циганлији у Београду више од 50 грађана, припадника Војске Србије, Жандармерије и представника СВИБОР-а учествовало је у манифестацији пливања, а победник овогодишњег, традиционалног пливања је Павле Драгишић. Он је први препливао стазу дугу 33 метра, која симболично представља Исусове године, и подигао ледени крст тежак 15 килограма, направљен од свете воде.

Богојављенски крст од леда победнику је уручио патријарх српски Иринеј, а победнички плашт председник општине Чукарица Срђан Коларић.

Манифестација на савском језеру почела је празничном литургијом коју је служио патријарх Иринеј у храму Светог Ђорђа на Бановом брду, одакле је повео литију до језера. Пред почетак пливања патријарх Иринеј изговорио је свечану богојављенску беседу.

Припадници Команде Ваздухопловства и противваздухопловне одбране присуствовали су прослави Богојављења у Земуну. Манифестација је започела службом у храму Светог оца Николаја, а литургију је служио владика топлички Арсеније. Литија се, потом, улицама града спустила на Дунав, а на Кеју ослобођења плувало је 520 такмичара. Најбржи је био осамнаестогодишњи Бојан Рашковић, ученик гимназије „Светозар Милетић“ из Новог Сада.

У пливању на Сави у Сремској Митровици учествовало је 136 пливача, међу којима је било девет припадника Прве бригаде Копнене војске, а победио је Душан Живковић из Лађарка.

Припадници јединица Команде за обуку из гарнизона Крушевац учествовали су у манифестацији обележавања Богојављења у селима Бела Вода и Шавране, где је присуствовао и министар одбране Братислав Гашић.

Припадници Речне флотиле учествовали су у Сремској Каменици у светковини великог хришћанског празника. Током литургије у храму Рођења Пресвете Богородице освећени су ледени, дрвени и крстовдански крст. Ношени у литији кејом Дунава, крстови су унети на речни миноловац Речне флотиле, с кога су, уз помен жртвама Дунава, спуштени уз воду.

У традиционалном пливању за Часни крст у Новом Саду учествовало је 43 пливача, међу којима и једна девојка.

У пливању одржаном на обележеној стази у Дунаву, поред бројних одважних пливача учествовала су и четири припадника Речне флотиле.

Уз ангажовање речног миноловца, логистичку подршку организаторима светковине Богојављења пружили су и понтонирци и рониоци 93. ронилачке чете Речне флотиле Војске Србије. Светковини Богојављења присуствовали су бројни грађани Сремске Каменице, околних места и Новог Сада. ■

Новинари „Одбране“

Снимио Д. БАНДА

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНА БРИГАДА НА КОПАНИКУ

Током недељу дана, колико су припадници противтерористичког и 63. падобранског батаљона боравили на планини покривеној дебелим слојем снега, било је времена и за скијање, али је претежни део обуке подразумевао увежбавање оних вештина које специјалце, с правом, издвајају од других јединица. Они су елита и то показују у свакој прилици. Једна од таквих била је и недавна посета министра одбране Братислава Гашића и начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића.

За

Средином јануара јединице Војске Србије, посебно оне које се с правом диче вишим нивоом обучености, традиционално одлазе на Копаоник, где реализују део обуке у зимским условима. Ћудљива српска снежна краљица уме да буде веома сурова, нарочито према онима који, уместо на скијашким стазама, већи део времена проводе у њеним шумовитим, снегом завејаним пределима. Припадници Специјалне бригаде Војске Србије не хају, међутим, за планинске претње и негостољубивост која, понекад, може да буде и веома опасна. Није реткост да се временски услови, на висини већој од две хиљаде метара, погоршају напречац, неочекивано и готово необјашњиво. Тада се предиван сунчани дан, с тек покојом снежном пахуљом, претвара у тмурну, ветровиту и смртоносну ноћ, у којој се ни прст пред оком не види. Спас од снежне мећаве тада је могуће наћи у импровизованим склоништима, попут медвеђе јаме или широког четинарског дрвета с бујном и спасоносном крошњом.

Искусни скијаши добро знају да и прелепи Копаоник зими уме да буде веома ћудљив, па ни у таквим (не)приликама, ипак, не губе присебност. Готово увек су негде близу, скривени од погледа, скрајнути од најпрометнијих стаза, у тами четинарских стабала, оштром оку ипак приметни, привремени зимски објекти које су, током вишедневних вежби, изградили припадници јединица Војске Србије. А где су њихови иглои, ту негде су и они, спремни да помогну. Врло брзо залутали излетник или повређени скијаш приметиће снажне моторне санке припадника Војске Србије или јединице за трагање и спасавање, који ће им пружити прву помоћ и одбацити на сигурно. За панику, стога, нема места. У то се, последњег викенда у јануару, уверио и министар одбране Братислав Гашић који је, с начелником Генералштаба Војске Србије генералом Љубишом Диковићем, обишао део јединица Специјалне бригаде које су на Копаонику

реализовале интензивну обуку у зимским условима. Током недељу дана, колико су припадници противтерористичког и 63. падобранског батаљона боравили на планини покривеној дебелим слојем снега, било је времена и за скијање, али је претежни део обуке подразумевао увежбавање оних вештина које специјалце, с правом, издвајају од других јединица. Они су елита и то показују у свакој прилици.

Брзи, ефикасни и невидљиви

Краткотрајна посета министра одбране и начелника Генералштаба са сарадницима, за припаднике Специјалне бригаде била је, стога, прилика више за доказивање. И они су је зналачки искористили. За веома кратко време на четири радне тачке приказали су ниво обучености јединица Службе трагања и спасавања, поступке извиђачког одељења у постављању заседе и пресретању неи-

дентификоване наоружане групе, брзину и вештину противтерористичког тима у хватању терориста и способности у преживљавању у суровим зимским условима на негостољубивој планини.

– На Војном полигону Копаоник реализовали смо само један, интензивнији део обуке у зимским условима, ко-

ја, наравно, обухвата много више од онога што смо овде приказали – рекао је пуковник Зоран Величковић, командант Специјалне бригаде Војске Србије. – Припадници јединица ове бригаде оспособљавају се и у другим вештинама, попут верања, скијања, преживљавања у природи у свако доба године, у свим временским условима. Овде смо демонстрирали неколико начина да се преживи у екстремним условима, када је насељено место удаљено више десетина километара и када нам једини заклон пружају крошње четинара или на брзину ископане медвеђе јаме. Поред иглоа, у којима је температура, уз неколико свећа, и десетак степени виша од спољне, неколико дана може се преживети и у импровизованим склоништима под крошњама дрвећа. Ипак, у условима мећаве, када снежни наноси запрете и најiskusнијима, могућност да се залута сразмерно се увећава, па је опасност од смрзавања реална. У таквим случајевима, наше јединице Службе трагања и спасавања, опремљене и псима обученим за детектовање и извлачење људи затрпаних снегом, или залуталих у изненадној мећави, представљају спасоносну наду. Кад је реч о припадницима наше Службе трагања и спасавања, намењене углавном за спасавање пилота по неприступачном терену, или припадника других јединица Војске Србије у непријатељском окружењу, то је најбоље људство које имамо за извршавање специфичних и специјалних задатака, карактеристичних за јединице таквог типа. Опремљени су најмодернијом верачком и другом планинарском опремом, скијама, крпљама, савременим средствима за комуникацију и оспособљени за дејства и по најсуровијим земљишним условима. Јединица је из састава 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде, а овде је реализовала најинтензивнији део обуке у зимским условима – рекао је пуковник Зоран Величковић.

И док пуковник Величковић објашњава поступке тима Службе трагања и спасавања, специјално обучени службени пас, расе белгијски овчар, прилази снежној гомили под којом је затрпан припадник 63. падобранског батаљона и после краћег њушкања и обилажења раскопава снег и повлачи човека за рукав. Убрзо стижу спасилачки тимови на моћним моторним санкама које га односе на сигурно, до прве медицинске екипе или неког склоништа у коме ће му пружити потребну помоћ. Иако је био затрпан снегом више од сат времена, маркирант старији водник Горан Денић расположен је за причу.

– Чудан је осећај, морам да признам. Нисам очекивао да ћу толико да останем затрпан – рекао је Денић. – Првих десетак минута, можда и мало више било је све у реду, снег се пода мном топио од температуре мог тела. А онда је почело да бива хладно. Снег је био све тврђи, видљивост све слабија, имао сам моторолу тако да сам могао да комуницирам с колегама, све време сам био под присмотром медицинског тима, али није ми било свеједно. Како је време одмицало, јављала се и клаустрофобија, било је као да сам закопан. И мада сам то већ неколико пута увежбавао, увек је то трајало десетак минута, никада толико дуго. Почео сам да осећам сувише велику хладноћу у ногама, затим и по целом телу, јављала се дрхтавица, на моменте ми се чинило да губим вид, а онда сам чуо пса како се приближава. Тек тада ми није било свеједно, покрети су ми били ограничени, не само због скученог простора, већ и превелике хладноће, а требало је померити главу, пас је умео да се „уживи“, да поцепи униформу или јаче стегне руку. Ипак, био је нежан, најпре ме овлаш ухватио чељустима за лице, али ме одмах пустио и повукао за одећу. Тако ме извукао, после је све било уобичајено, према сценарију, превезен сам до санитетског возила и даље до објекта – испричао је старији водник Горан Денић, напомињући да је и то несва-

кидашње искуство, тек део обуке специјалаца. Искуство које ће, као и до сада, поделити с колегама, касније, на анализи вежбе.

Свестрано знање, ефикасне вештине, модерна и богата опрема

По завршетку тог, за многе најатрактивнијег дела кратке показне вежбе на којој су припадници Специјалне бригаде демонстрирали завидан ниво прецизности, снажљивости, знања, али и неустрашивости, наступили су извиђачи који су, готово невидљиви неуком оку, маскирани у беле заштитне комбинезоне, с оружјем омотаним специјалним тканинама, формирали заседу и уз употребу само хладног оружја, нечујно савладали неидентификовану наоружану групу. Мада су били веома опрезни, крећући се по свим тактичким правилима на непознатом терену, наоружани аутоматским оружјем на готовс, непознати терористи, шверцери, емигранти, или ко већ, нису имали прилику за отпор. Стекао се утисак да, заправо, нису ни знали тачно место заседе. Или је све то тако брзо изведено да им није вредело ни ако су знали. Похватани су за свега неколико секунди, без иједног гласа или шума.

Шансу за отпор нису имали ни „терористи“ који су, додуше уз знатно већу буку, зачињену употребом ватреног оружја и димних бомби, похватани упркос покушају бекства моторним возилом. Ту је било и „рањених“.

На крају, веома занимљива вежба окончана је обиласком зимских склоништа, иглоа, бивака ослоњених о стену, медвеђих јама и „снежних шатора“ под крошњама четина-

ра. Они који се разумеју у преживљавање на планинама у зимским условима сведоче да је у иглоу и десетак степени топлије него напољу. Остаје да им верујемо, ако ништа друго, а оно због Ескима. Кад они могу...

Оцењујући вежбу дела јединица Специјалне бригаде веома успелом и истичући висок ниво њихове обучености, министар одбране Братислав Гашић није пропустио прилику да још једном изрази задовољство због приказаних способности бригаде која „представља елиту Војске Србије“.

– Веома сам поносан што могу да кажем да сте део јединице по свему равне сличним јединицама у свету. Наша војска је снабдевена и модерним наоружањем и савременом опремом, али и врхунским знањем и способностима, на којима многи могу да нам завиде. Специјална бригада је још једном показала да може да одговори свим безбедносним изазовима који се ставе пред њу – рекао је министар Братислав Гашић.

Опремљени најбољим домаћим и страним наоружањем, посебно оним специфичним за јединице специјалне намене, снабдени најмодернијом оптичком опремом и савременим средствима за комуникацију, осматрање и извиђање, за заштиту од временских непогода и несметано кретање по снегу и леду, припадници Специјалне бригаде су још једном показали да су веома оспособљени за ефикасна дејства на земљи и из ваздуха, у свим временским и просторним условима, у свако доба дана и године. Лети и зими, дању и ноћу, на води, у ваздуху и на планинама, за њих препреке не постоје. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

РОНИОЦИ 93. РОНИЛАЧКЕ ЧЕТЕ РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ У ЗИМСКИМ УСЛОВИМА

У леденом окружењу

Варљив, сунчан зимски дан са температуром ваздуха од +4 степена Целзијуса, непрозирне дунавске воде тек 2,6 степени и током ноћи и јутра ухваћена ледена кора дебљине неколико милиметара идеални су услови за роњење, кажу старији водник Дарко Тубић и десетар Душан Медић, искусни професионални рониоци. Иако користе сува ронилачка одећа, која не допуштају директан контакт воде са телом, свако задржавање у веома хладној води, хладнијој од плус десет степени, дуже од тридесет минута, никако није препоручљиво. Када се укаже потреба, као што је спасавање људских живота, материјалних добара, или извршавање борбеног задатка, рони се и у најекстремнијим условима, чак и ако је температура воде испод десетог Целзијусовог подеока.

– На испиту су све психофизичке способности, до крајњих граница издржљивости људског ума и организма, а редовна обука и кондицирање у зарањању у зимским условима незаменљив су део својеврсног тренажа, припреме организма за таква напрезања професионалних ронилаца – истиче мајор Митар Миловић, командир чете и руководиоца обуке.

Како би улазак у воду био олакшан и безбедан, танка залеђена водена површина разбијена је прамцем речног миноловца. Да би рониоци зарањали под лед, у воду температуре око 3 степена изнад нуле, као на дан извођења обуке, поред осталих предиспозиција, морају имати изузетна професионална знања и најмање звање треће категорије војног рониоца. То значи да су у ронилачкој јединици, на ронилачким дужностима, провели најмање од три до пет година. Поред тога, и не само приликом роњења у зимским условима, на задатак се упућују најмање два рониоца, или формацијска пара, чиме се обезбеђује лична и безбедност парњака и предупредују евентуални ронилачки инциденти, попут квара на ронилачкој опреми, када се приступа „братском дисању“ са једног апарата све до изрона.

Обуку и кондицирање ронилаца, у оквиру дугогодишње сарадње са припадницима Речне флотиле, пратило је и четрдесетак студената четврте године Одсека за медијске студије Филозофског факултета у Новом Саду, на предмету Извештавање у кризним ситуацијама, са професором доц. др Владимиром Баровићем. Како су припадници Речне флотиле често ангажовани на пружању помоћи цивилном становништву угроженом природним непогодама, попут прошлогодишњих мајских поплава, ово је, по речима Баровића и студената, јединствена прилика да будући медијски посленици сагледају тежину, захтевност, али и изазов и част професије војног рониоца. Информације добијају из прве руке, а теоријска знања могу да имплементирају у праксу. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

Роњење зими једна је од психофизички најзахтевнијих активности војних ронилаца, а обука и кондицирање у зарањању често под залеђену речну површину и подводни рад при ниским температурама ваздуха и воде представља неизбежни део зимске свакодневице ронилаца Речне флотиле

Старији водник Дарко Тубић и десетар Душан Медић у залеђеној води

КОНОП КОЈИ ЖИВОТ ЧУВА

Сва роњења у екстремним условима, као што је роњење испод леда, у брзим речним струјама, самостална роњења у условима слабе видљивости и ноћу, обавезно подлежу употреби „животног конопа“, односно везивању рониоца око појаса верачким конопом, чији се други крај налази у рукама руководиоца роњења. Поред сигурности, коноп служи и за одржавање везе рониоца са површином.

ОПАСНОСТ ЗА НЕПРИПРЕМЉЕНЕ И НЕИСКУСНЕ

Роњење у зимским условима може довести до низа поремећаја у функционисању организма рониоца, међу којима је најчешћи хипотермија, или потхлађивање. Следе вртоглавица, плућни едем, неконтролисана хипервентиација и ронилачки рефлекс. У води се без опреме, са температуром воде до плус 10 степени, просечно преживљава 1–2 часа, а уколико је температура воде 0 степени смрт може да наступи за 30 минута. Уз квалитетну обученост и стално кондицирање коришћењем ронилачке опреме предвиђене за роњење у зимским условима, а и високу психофизичку припремљеност ронилаца, те правилним препознавањем симптома поремећаја, сваки ронилачки задатак ће и у екстремним зимским условима бити извршен, а нежељене последице, чак и оне са могућим фаталним исходом, бити спречене.

Хулиганство у српском спорту

МРТВО СЛОВО ЗАКОНА

За 11 година постојања *Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама* поднета је 41 прекршајна пријава на територији целе Србије, иако се број изгреда мери хиљадама. Шта је улога МУП-а, због чега редарска служба није обучена и како зауставити узнемирујуће појаве хулиганизма – покушавају да одгонетну еминентни стручњаци из својих области.

Пише Александар ЈОКСИЋ

На модерну „Арену Сингидунум“ удобно се сместило 75.367 гледалаца. Финале фудбалске Лиге шампиона у Београду. Дуго прижељкиван спектакл. Публика ужива у најбољем европском фудбалу, овације, аплаузи потезима мајстора на терену... А онда, у 72. минути, бахати навијач прескаче ограду, јури ка фудбалерима „Реал Мадрида“ машући заставом, док се људи питају да ли је то могуће. Али, редари га стижу и одводе с терена, право код судије за прекршаје, који му на лицу места, у специјалној соби за преступнике, изриче трогодишњу забрану присуства спортским догађајима и приде кажњава са 2.000 евра.

Тако у замишљеном сценарију изгледа Србија 2045. У њој се насиље на спортским теренима не третира као свакодневна појава, већ случајност обавезно подложна казни, у њој обичан свет негодује ако неко упали бакљу или заподене навијачку песму у којој се чује псовка, а хулиганима је онемогућен прилаз стадиону, а камоли изазивање нереди.

Статистика – увреда за разум

Стварност је, три деценије раније, далеко од идеалне.

– На последњој конференцији ОЕБС-а предочено је да је од 2003. године, кад је донет *Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортиским приредбама*, прекршајна пријава за вршење насиља на подручју целе Србије, по свим спортовима, поднета против 41 лица. Вођење поступака тече споро, а према званичним подацима, од укупног броја кривичних пријава завршено је свега 4,6 одсто. То је изузетно мало – упозорава бивши полицијски генерал Миливој Мирков, комесар за безбедност Фудбалског савеза Србије.

Поједине процене показују да се тај број може мерити хиљадама изгреда само на годишњем нивоу. Разлоге узнемирујућег пораста насиља на фудбалским, кошаркашким, рукометним, често и утакмицама „мањих“ спортова ваља тражити у чињеници да су клубови по слову закона немоћни да заштите и себе и гледаоце.

– Наш *Закон* је у неким сегментима строжи од закона европских држава; проблем је његова непримењивост. Донет је у тренутку кад организатор није имао институционалног капацитета да га примени, па је дошло до апсурда да је организација утакмица била боља пре доношења *Закон*. Тада је о безбедности бринула полиција, а сада је тај део у надлежности клубова, који немају ни стручан кадар, ни обучену

редарску службу. Створио се вакуум, полиција се повукла са стадиона, организатор није успео да надомести њену улогу, што су вешто искористиле криминално-хулиганске групе, којима би требало да се позабаве државни органи.

Тешко је прецизно одредити тренутак у којем су хулигани осетили да су битни. Међутим, јавна је тајна да су они у форми навијача у тесној вези са клупским руководиоцима и да често имају и залеђину.

– Однос између клубова и хулигана или криминалних група назвао бих противприродним блудом који се једном за свагда мора прекинути. Само уколико се прописи буду примењивали стриктно и без изузетака, под условом да постоје технички системи контроле лица којима су изречене мере забране присуства спортском догађају, ако се поправи инфраструктура стадиона и дефинише шта је навијачка група, можемо да се надамо решењу проблема. Наравно, уз медијску пропаганду спорта као позитивне друштвене области – додаје Мирков.

И у тој тачки, замишљеној као извориште доброг, дисциплини која поспешује развој и тела и духа, крије се један од одговора на питање где и како насиље уопште настаје.

СЛУЧАЈ БОГДАНОВ БЕЗ ЕПИЛОГА ЧЕТИРИ ГОДИНЕ

Када је реч о насиљу на трибинама посебну пажњу привлачи случај Ивана Богданова, осумњиченог да је 2010. године изазвао прекид фудбалске утакмице Италија – Србија, а који се после четири године појавио на терену, тамо где му није место, на још једном сусрету који није завршен, против Албаније. Како је то могуће и ко је заказао у ланцу његовог кажњавања?

– Фудбалски савез је доставио држави све информације поводом догађаја у Ђенови. Не знам докле су стигли истражни органи, али је евидентно да то лице нема забрану присуства спортским приредбама. Нека мера му је изречена, али она није правноснажна, што значи као да није. Против Албаније је поново дошао на стадион, а кад смо тражили да нам се достави списак лица којима су изречене мере забране доласка на стадион, добили смо одговор да је Повереник за заштиту информација забранио доставу списка – уверава Миливој Мирков.

Клубови (не)стоје иза хулигана

– Феномен спорта заснива се на једној врсти агресије, од бацања копља у античко доба, до физичког насиља у америчком фудбалу, све до екстремних спортова, опасних по живот. Заједничка идеја јесте да се буде бољи од ривала, али се на тај начин истовремено изазива пажња гледалаца, који подражавају и понављају понашање спортиста. То је онда лако потпаљив фитиљ агресије који се преноси са актера на гледаоце. Отуда имамо примере да је један тренер певао скарадне песме и тиме несвесно креирао индуковано лудило међу навијачким масама. Други је, пак, користио језик мржње против функционера противничког клуба, што је извориште насиља за оне који њихове речи примају – објашњава Златко Николић, доктор социолошких наука са Института за криминолошка и социолошка истраживања.

Појавне облике насиља на спортским теренима Николић назива „великим злом“ и истиче да ће се нација освестити само у случају да после-

дице буду фаталне, то

јест, како каже, ако нам се догоди „нови Хејсел“.

– Проблем се не може решити ако се иде један корак напред, а два назад. Или га решавамо одмах или га нећемо елиминисати никад. Sprema се велико зло и бојим се да смо превише времена изгубили, те да је сваки дан капитал у борби против пошести зване хулиганизам. Код нас је један од основних проблема што све прекршаје хулигана, од којих многи имају криминалан досије, плаћају – клубови! У тим скупинама налазе се набављачи пиротехнике, дилери дроге, чак и трговци децом, јер неки од њих имају проценте од трансфера спортиста. А на пут им се може стати само уколико се процесуирају одмах, као у Енглеској, а не да се чека по осам дана. Хулиганизам данас у Србији није девијантна појава, не-

КАКО РЕШИТИ ПРОБЛЕМ

Генерал Миливој Мирков наводи да је осим Стратегије спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама донет и Акциони план у којем су јасно прецизирани задаци у тој области. Најважнија је законодавна улога државе и њен институционални капацитет, а потребно је да постоји адекватна стадионска инфраструктура и да се усагласи начин поступања са лицима која врше насиље или су потенцијални извршиоци. Врло важну улогу имају и медији, посебно када је реч о осуђивању насиља, односно пропацирању спортских активности.

го занимање, које прећутно одобравају они који би требало да га елиминишу – истиче Николић.

С друге стране, у Фудбалском клубу „Партизан“, једном од наших најуспешнијих у последњој деценији, истичу да немају проблем са навијачима и да насиље које се повезује са њима не потпада под надлежност црно-белих.

– Сви инциденти у којима су, наводно, учествовали наши навијачи десили су се ван стадиона, а не на самом објекту – уверава Дарко Грубор, генерални секретар клуба из Хумске 1 и додаје – „Партизан“ има добру сарадњу са навијачима и уколико погледате уназад седам, осам година, они стварно нису направили ниједан испад током утакмице. Додуше, деси се да запале бакље, некад више, некад мање, а због тога ми плаћамо огромну цену. И то по два основа: држави на име прекршајних пријава, а Фудбалском савезу услед казни које нам изричу.

Грубор напомиње да је реч о милионским износима, па се може закључити да због навијачких испада, макар они и не били увек насилни, клубови по правилу испаштају.

– Код судије за прекршаје казне за паљење бакљи на нашем стадиону на

годишњем нивоу достижу суму од десет милиона динара. Исто је у „Црвеној звезди“, „Раду“, претпостављам и у Фудбалском савезу Србије, као организатору репрезентативних утакмица... Замислите само шта бисмо могли да учинимо с тим новцем да не морамо да плаћамо казне због лоше организације утакмица. Вероватно да ангажујемо једног, за наше услове, одличног фудбалера. Бојим се, ипак, да закон није добар, јер ми као клуб не располажемо ниједним средством принуде којим бисмо зауставили евентуалног изгредника. Чак смо криви и у случају да се два лица по свађају и потуку на трибинама. Онда нам се пишу казне, сви се добро забављају, а ми плаћамо – каже функционер клуба из Хумске.

Снимио Ненад НЕГОВАНОВИЋ

Потцењивање редарске службе

И Миливој Мирков и Дарко Грубор сложни су у оцени да би ситуација на спортским борилиштима могла да се упростоји уколико би постојала боља инфраструктура објеката, али и ако би се знало шта су права и обавезе редарске службе.

– Већина наших стадиона нема ни употребну дозволу, па ако би се прописи стриктно поштовали на већини њих не би смеле да се играју утакмице. Нема камера за праћење и то је један од разлога због којег имамо проблем да докажемо да је неко лице починило прекршај или кривично дело. Адвокати то вешто користе, што значи да проблем није ни до судова. Овако, на стадионима немамо чак ни просторије где би се лица привођала судији за прекршаје или јавном тужиоцу и била процесуирана на лицу места – наводи Мирков.

Фудбалски стадиони и кошаркашке хале постале су плодно тло за процват насиља, поред осталог и због чињенице да улога редарске службе није до краја дефинисана. На пример, *Закон о редарској служби* донет је прошле године, а још није почела обука редара.

– У Србији нема ни 1.000 људи обучених за посао редара, а „Партизану“ је, само по једној утакмици високог ризика, потребно 700, а „Звезди“ и до 1.000 редара. Имајући у виду укупан број утакмица и спортова, нашој земљи је неопходно између 4.000 и 5.000 професионално обучених редара. Чак се и њихова улога потцењује. Они чак немају ни могућност претреса, већ је тај део остављен приватном обезбеђењу, које још нема лиценцу за рад, што доводи до још једног апсурда, а испаштају клубови – опомиње Дарко Грубор. ■

ЕДУКАЦИЈА КАО ПРИОРИТЕТ

Председник Спортског савеза Србије Александар Шоштар истиче да је једно од решења ескалације насиља у спорту – едукација.

– То је неминован процес, а да би имао ефекта требало би почети од образовања деце – указивати им на позитивне примере, учити их да је навијање без вербалног, а камоли физичког насиља једино прихватљиво. Истовремено, треба им предочавати примере који нису пожељни, како би развојили добро од лошег понашања на спортским приредбама. То мора да нам буде приоритет – нагласио је Шоштар.

Прослављени ватерполиста, сада и у улози председника Ватерполо клуба „Партизан“ додаје да као друштво морамо да искоренимо насиље са стадиона, из хала, са базена...

– Тај процес захтева време, али то не значи да би, док едукујемо децу, требало да гледамо сцене насиља. Напротив, истовремено с процесом едукације морамо да поштујемо и законе и избацимо са спортских борилишта оне које праве неред. То је задатак свих нас у спортским организацијама, али и задатак државе. И убеђен сам да ћемо задатке државе да спроведемо. Круцијално је питање – како? Тако што ће се имплементирати Стратегија о борби против насиља и Акциони план по истом питању. Уз то, сви релевантни фактори, од клубова, савеза, полиције, тужилаштва и судства почеће да се баве овим проблемом. Јер, само заједно можемо да успемо – каже Шоштар.

Кампањска од од терориз

Пише проф. др Милан МИЈАЛКОВСКИ

Почетком године Французе је шокирао масакр новинара париског недељника „Шарли ебдо“. Починиоци злочина – два наоружана маскирана нападача – упали су у просторије „Шарлија“ и узвицима „Алах је велики“ убили 12 и ранили 11 особа. Потом су напустили зграду отварајући ватру на полицију, ушли у украдено возило, узвикнули „Осветили смо Пророка“ и побегли у непознатом правцу.

Наредних дана, напетост у Француској с разлогом је била велика, будући да се идентификованим нападачима из-

губио траг. Били су то браћа Саид (34) и Шериф (32) Куаши, Парижани, који су после бекства с места злочина на северу Француске опљачкали бензинску пумпу. После тога, поново им се губи траг и откривени су у једној штампарији недалеко од аеродрома „Шарл де Гол“, где су држали таоца. Ту их је полиција открила и блокирала. Пошто су одбили да се предају, убијени су током акције снага безбедности.

Тог дана ликвидиран је и трећи терориста Амед Кулибали (32), који је 8. јануара ујутро у предграђу Париза убио једну полицајку, а сутрадан, у једној продавници хране у Паризу, убио четири таоца. Кулибалијева саучесница у поменутих нападима Хајат Бумедиен (26) успела је да побегне у Шпанију, а одатле у Турску, одакле је прешла у Сирију.

Одбрана ма

НЕУСПЕШАН РАТ

Поменути терористички напади џихадиста у Паризу подсетили су Французе да нису безбедни ни у својој кући. Истовремено, упозорили су их да глобални рат против њиховог репрезента (Ал Каида), у коме Француска наглашено учествује од 2001. године, није успешан. Заправо, Французи су се суочили с општепознатом чињеницом да кампањска одбрана од тероризма може да буде само привремено успешна.

Такву nelaгодну истину систематски су потврђивале бројне чињенице током јануара. Наиме, након испољеног

ПОСЛЕДИЦЕ ЈАНУАРСКИХ НАПАДА У ФРАНЦУСКОЈ

35

Терористички напади џихадиста у Паризу подсетили су Французе да нису безбедни ни у својој кући. Истовремено, упозорили су их да глобални рат против њиховог репрезента (Ал Каида), у коме Француска наглашено учествује од 2001. године, није успешан. Заправо, Французи су се суочили с општепознатом чињеницом да кампањска одбрана од тероризма може да буде само привремено успешна.

насиља терориста у Паризу, Француска је реаговала брзо, ефективно и прилично ефикасно. Полиција је ликвидирала извршиоце злочина, идентификовала и ухапсила њихове сучеснике и установила да су терористички напади били координисани. Испред више стотина јавних објеката у Француској постављени су наоружани полицајци и жандарми, а мобилисано је 10.000 војника да осигурају „најслабије тачке на територији“.

Присуство полиције видљиво је на улицама Париза, претресају се особе које улазе у велике робне куће, хитно се интервенише на сваку лажну дојаву о тероризму, грађани су опрезни. Протестни марш милиона против терориста у Паризу обезбеђивало је око 10.000 полицајаца. Паралелно с тим, опсежне превентивне мере против џихадиста предузеле су још неке западноевропске земље. Све то учињено је да се предупреду евентуални нови напади.

О изнуђеним кампањским антитерористичким мерама, француски министар унутрашњих послова Бернар Казнев рекао је: „Желимо да задржимо највиши ниво мобилисаности и будности“. С тим у вези, поставља се круцијално питање: *Колико дуго ће трајати актуелна усјешна кампањска одбрана од тероризма џихадиста?* Јер, независно од резултата који буду постигнути, уколико не буду отклоњени узроци који су произвели терористичке нападе у Паризу, несумњиво ће у догледно време бити још сличних напада у Паризу, негде другде у Француској или некој другој земљи.

О чему је реч? Реч је о томе да је незнатан број од око пет милиона Француза муслиманске вероисповести, задо-

јен радикалним исламом, чије крајње исходиште је тероризам. Његови поборници (цихадисти), попут браће Куаши, уобичавају да своје теоријско знање обogaђују практичном обуком у центрима терористичке Ал Каиде, која већ годину дана има ратни полигон познатији као Калифат „Исламска држава Ирак и Левант – ИДИЛ“. Око 1.400 Француза налази се у редовима цихадиста „ИДИЛ-а“ или намерава да им се прикључи, а око 70 је погинуло бранећи „ИДИЛ“. Будући да је 2012. године било свега око 30 таквих Француза, садашњи, скоро 50 пута већи број указује и упозорава на то да француске надлежне институције нису биле довољно опрезне. И не само француске, већ и других земаља чланица Европске уније, будући да је у оптицају цифра о томе да се око 5.000 цихадиста из Уније налази у редовима терористичке групе „ИДИЛ“. Реч је о забрињавајућим брзо нарастајућим терористичким капацитетима цихадиста у Европи, који, уколико у што скорије време не буду онеспособљени, могу да угрозе њену безбедност.

НЕОПРЕЗНОСТ ДРЖАВЕ

Парадоксално је то што Француска, као и многе друге земље, показује већу ревност и опрезност према терористима ван Француске (систематски из ваздушног простора дејствују по цихадистима „ИДИЛ-а“). Терористички напади у Паризу су у драстичном смислу то и потврдили. Терориста Амед Кулибали рекао је, на видео-снимку који је 11. јануара неко поставио на интернету, да је одан пре свега калифу Абу Бакр ал Багдадију (лидер „ИДИЛ-а“) и да је са браћом Куаши успео да синхронизује напад: „Оно што смо ми учинили је у потпуности легитимно због онога што су они нама учинили. Ако нападнете Калифат напашћемо вас.“

Када је реч о браћи Куаши, подсетимо се да је одмах након што су извели покољ новинара „Шарли ебдо-а“, јавности саопштено да су одраније били познати полицији.

Каква је вредност такве информације после почињеног злочина. Врло мала, осим што разоткрива недопустиву неопрезност одбране Француске од тероризма. Наиме, браћа Куаши су 2009. и 2013. године путовали у Јемен, где су завршили обуку према програму најопаснијег огранка Ал Каиде коју је основао Осам бин Ладен. Будући да су француске власти 2011. године Шерифу Куашију забраниле излазак из земље, који је због оптужбе за терористичко удруживање одлежао је неко време у затвору. Као припадник исламистичке организације био је задужен да у једној локалној џамији придобија наклоност младих муслимана и шаље их у Ирак, али је ухапшен пре него је и сам отпутовао тамо. Сумњиво је зашто против њега нису предузете одговарајуће мере због илегалног изласка из земље. Тврдње неких да су браћа Куаши терористи аматери, аргументовано је демантовао вођа Ал Каиде Арабијског полуострва Насер ел Анси. Он је у видео-поруци објављеној на „Јутјубу“ навео: „Преузимамо одговорност за ту операцију (напад на „Шарли ебдо“) као освету за Алаховог изасланика... Један од руководиоца Ал Каиде Арабијског полуострва изабрао је мету, сковао план и финансирао операцију...“.

Шеф Европола Роб Вејнрајт изјавио је 16. јануара да је све теже спречити терористичке нападе, јер широм Европе живи и делује велики број радикалних муслиманских екстремиста. Према обавештајним изворима, почетком ове године двадесетак група од по 120 до 180 цихадиста планирало је нападе у Француској, Немачкој, Белгији и Холандији. Све то указује на закључак да се од тероризма успешно можемо бранити само уколико смо константно опрезни и офанзивно ефикасни. Заправо, преовладавајући број европских земаља треба да схвате да је систем њихових националних вредности угрожен тероризмом и у складу с таквим сазнањем да предузимају одговарајуће одбрамбене мере. Било какво игнорисање трајне примене принципа обезбеђења од терористичког изненађења, обезвређује резултате и најуспешније изнуђене противтерористичке кампање. ■

Парадоксално је то што Француска, као и многе друге земље, показује већу ревност и опрезност према терористима ван Француске (систематски из ваздушног простора дејствују по цихадистима „ИДИЛ-а“). Терористички напади у Паризу су у драстичном смислу то и потврдили. Терориста Амед Кулибали рекао је, на видео-снимку који је 11. јануара неко поставио на интернету, да је одан пре свега калифу Абу Бакр ал Багдадију (лидер „ИДИЛ-а“) и да је са браћом Куаши успео да синхронизује напад: „Оно што смо ми учинили је у потпуности легитимно због онога што су они нама учинили. Ако нападнете Калифат напашћемо вас.“

Суви дневни оброк разоткрива нацију

Када су Сједињене Америчке Државе планирале да десантирају америчке падобранце у Европи током Другог светског рата, војницима су били потребни суви оброци за случај опасности, чија би паковања била лагана, довољно мала да стану у џеп униформе, а уз то и да садрже одговарајући број калорија које би биле довољне особи за неколико дана. Дуг пут сувог obroка од америчких фабрика до попришта борбе на дугом континенту, као и повећана мобилност војника, подстакле су нова истраживања о њиховом ефикасном дизајну. Тако је створен компактни, индивидуализовани „К-оброк” или дневно борбено следовање хране, које је осмислила физиолог Ансел Кеис (К по првом слову презимена).

Такав облик следовања хране брзо су прихватиле многе земље широм света, али свака нова верзија одражавала је локалну културу хране. Чоколада, газирана пића, мусли, паштете, кафа, жвакаће гуме и марамице за дезинфекцију неке су од ставки које су заједничке у комплетима многих земаља. ■

Приредила
Б. МИЉИЋ

Италија: жишарице и чоколада, воћни желе, кондензовано млеко, кафа, чоколада, шећер, со, равиоли с месом, свињетина у умаку, крекери, воћна салата, мултивитаминске таблете, мекиње у таблетама, тесенине и пасуљ, пилетина у умаку, чоколадица, четкица за зубе, комплет за дезинфекцију воде, шибице, чачкалица, папирна кеса за смеће, логорски горионик, гориво, салвете, пластична кашика и прибор за јело.

Русија: кекс, говеђи гулаш, усољена маса, јетрена и месна паштета, говедина с гризом од хеде, паприкаш, концентрат воћног сока, сирни намаз, џем, чоколада, чај, кафа, шећер, со, бибер, мултивитаминска таблета, жвакаћа гума, слајкиши, таблете за пречишћавање воде, горионик, водоотпорне шибице, марамице за дезинфекцију, салвете, пластичне кашике и нож.

Холандија: чај, кафа, шећер, чоколадни напитак, џем, воћни желе, витамински таблете, инстант суша, чорба у праху, воћни напитаки, бисквити, месна паштета, кандирани бадеми, чоколада, слајкиши с витамином Ц, сусам табла, Самбал, мусли табла, мусли, месо с грашком и кромпиром, топили пилетина паприкаш, говедина и кромпир, кеса с паштетом за отварање, шибице, папирне марамице, со, бибер, жваке, замена за четкица за зубе и чачкалице.

Тајланд: жуша суша с рибом, јасмин пиринч, говедина с бибером и белим луком, чили у праху, рибљи сос, сушено воће и пластична кашика.

ВЕЛИКИ РАТ НА ФИЛМСКОМ ПЛАТНУ

ГЛАВНИ ЈУНАК ПОСЛЕРАТНЕ КИНЕМАТОГРАФИЈЕ

Као изум последњих година 19. века, филм је био велика атракција. Међутим, није успео да се развије током Првог светског рата, те велики напредак долази у послератном, односно међуратном периоду. Иако су се Сједињене Америчке Државе у Велики рат укључиле тек 1917. године, била је неоспорна њихова жеља, Холивуда и филмских компанија да на велико платно пренесу, и што боље дочарају, своје искуство у светском сукобу. Филм, као моћни медиј, успевао је да испуни очекивања публике. У супротном, владе држава које нису биле задовољне остварењем, једноставно су браниле његово приказивање, а аудиторијум је то здушно одобравао. Наредних неколико кинематографских остварења о Првом светском рату добила су, према мишљењу посетилаца светских филмских интернет портала, високе оцене.

НАЈЗНАЧАЈНИЈА ОСТВАРЕЊА

„На западу ништа ново“ (All Quiet on the Western Front) је амерички црно-бели ратни филм режисера Луиса Мајлстоуна, снимљен 1930. године. Представља адаптацију познатог немачког истоименог романа. Радња је смештена у период Првог светског рата на Западном фронту и прати групу младих немачких војника изложених гладовању, оскудици и страхотама рововског ратовања. Главни актер је гимназијалац који се због љубави према отаџбини пријавио у војску, и који сведочи да његови пријатељи и познаници масовно

У ГОДИНИ У КОЈОЈ ОБЕЛЕЖАВАМО СТОГОДИШЊИЦУ ОД ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА ОРГАНИЗОВАНЕ СУ РАЗНОВРСНЕ КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ У СВЕТУ. МЕЂУТИМ, МАЛО ПАЖЊЕ ПОСВЕЂЕНО ЈЕ ФИЛМСКИМ ОСТВАРЕЊИМА У КОЈИМА ГЛАВНУ УЛОГУ, ИЛИ СПОРЕДНУ, „ИГРА“ УПРАВО ТАЈ КОНФЛИКТ. ФИЛМСКА ИНДУСТРИЈА ПОСЛЕ ВЕЛИКОГ РАТА ПРОИЗВОДИЛА ЈЕ ОСТВАРЕЊА КОЈА СУ НАЈМАЊЕ ОБРАЂИВАЛА ТЕМУ СУКОБА СВЕТСКИХ РАЗМЕРА, А ВИШЕ СУ ПРАТИЛА МЕЂУЉУДСКЕ ОДНОСЕ, ЉУБАВИ И ПРИЈАТЕЉСТВА. ИАКО ФИЛМОВИ О НАРЕДНОМ СВЕТСКОМ РАТУ БАЦАЈУ СЕНКУ НА УМЕТНИЧКА ДЕЛА О ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА, НИЈЕ ЛОШЕ СЕТИТИ СЕ НЕКОЛИКО КОМЕРЦИЈАЛНИХ, ПОУЧНИХ, ДОКУМЕНТАРНИХ, ИСТОРИЈСКИХ, ЧАК И АНИМИРАНИХ И НЕМИХ, ФИЛМСКИХ ОСТВАРЕЊА ТОГ ПЕРИОДА. ПРЕДСТАВЉАМО НЕКОЛИКО ФИЛМОВА ИЗДВОЈЕНИХ ИЗ ОДБИРА НАЈБОЉИХ О ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ, ОБЈАВЉЕНИХ НА БРОЈНИМ ИНТЕРНЕТ САЈТОВИМА ЉУБИТЕЉА СЕДМЕ УМЕТНОСТИ.

гину или су рањени. Снимљен као једна од најпрестижнијих продукција у Холивуду у своје време, тај филм представљао је тријумф за режисера Мајлстоуна. Филм се допао америчкој публици, а потом је и награђен „Оскар“ за најбоље остварење. Међутим, његов антиратни садржај није једнако дочекан у свим земљама, те се суочио с цензуром.

„Стазе славе“ (Paths of Glory) из 1957. године је амерички анти-

АНИМИРАНИ РАТ

На прошлогодишњем светском Фестивалу анимираног филма у француском граду Ансију приказан је специјални програм посвећен годишњици Великог рата – приповести о рововима, бајонетима и топовима у филмовима „Ровови“, Клода Клутијеа, о фудбалској утакмици између Немаца и Енглеца на Божић 1914. године у филму „Ратна игра“ Дејвида Анвина, или о двојци новозеландских војника у филму „Булка“ Џејмса Канингема. У филму „Детант“, Пјера Дикоа и Бертрана Беја, силе несвесног манипулишу умом главног јунака који користи машту, јер тамо све другачије изгледа. Главни јунак филмског остварења Аугуста Зановела „Писма жена“ је болничар Симон, који на бојном пољу помаже рањенима тако што повреде преврћа писмима њихових жена.

ратни филм у режији Стенлија Кјубрика. Акцент је на периоду Првог светског рата из перспективе француских оружаних снага. Године 1916, зарађени Французи и Немци изградили су чврсто утврђене рововске линије. Обе стране држале су своје положаје, и нико није покушавао да освоји туђи терен. Ипак, француски заповедник закључује да би могао добити одличје и унапређење ако његове трупе освоје немачки положај. Кад је ту заповест издао пуковнику Даксу, главном јунаку филма, признао му је да ће много војника погинути у нападу. Пуковник Дакс одбија да жртвује војнике зарад освајања брда, а као последица тога не преостаје ништа друго до одлазак на војни суд. Филм није постигао комерцијални успех, али је освојио признања унутар филмске индустрије и учинио редитеља једним од најперспективнијих.

„Изгубљени батаљон“ (The Lost Battalion) је дело Бартонa Л. Кинга о одсеченом америчком батаљону окруженом немачким снагама у Аргон шуми, током Меза-Аргон офан-

зиве 1918, последње фазе Стодневне офанзиве и Првог светског рата. Радња филма, снимљеног 1919. године, базирана је на истинитој причи о батаљону, састављеном од пет стотина америчких војника, коме је додељен задатак да продре у немачко упориште на француској територији.

КОНКУРЕНЦИЈА ХОЛИВУДУ

Кинематографије Југославије, Русије, Француске, Италије, чак и Аустралије, показале су да могу „раме уз раме“ с америчком филмском продукцијом. Прославили су их филмови о одлучујућим биткама у рату, али и биографске приче актера тог светског сукоба.

„Галипоље“ (Gallipoli) је аустралијски филм редитеља Питера Вира из 1981. године о пријатељству, породици и идеалима током светског конфликта. На почетку филма радња је смештена у западну Аустралију, маја 1915. године, и прати двојицу младих, спринтера из руралних крајева, који се срећу на атлетском такмичењу. Обојица се пријављују у аустра-

лијску војску, како би учествовали у рату. У Перту се пријављују у престижну коњичку бригаду, али примљен је само један од њих. Тако се пријатељи раздвајају и пролазе различите програме обуке, да би се коначно поновно сусрели на Галипољу, пред битку.

„Марш на Дрину“ је југословенски филм Живорада Жике Митровића из 1964. године, посвећен знаним и незнатим јунацима победницима прве битке у Првом светском рату на Церу. Почиње објављивањем опште мобилизације у Србији. Филм прати дејства једне артиљеријске батерије и духовна стања њених војника који потичу из различитих слојева српског друштва с почетка 20. века.

„Велика илузија“ (LaGrandillusion) је француски црно-бели филм снимљен 1937. године у режији Жана Реноара, авијатичара у рату, који је инспирацију пронашао у пустоловинама пријатеља. Прича прати малу групу заробљених француских официра за време Првог светског рата и њихово бекство. Протагонисти филма су два француска авијатичара који за време рата одлазе у немачки заробљенички логор, а радња приказује

како заробљеници, одвојени од непосредних ратних страхота и присиљени да живе заједно, стварају властити свет. Филм сведочи о бесмислу конфликта сценама у којима се славне војничке победе доводе у контекст ненадокнадивог личног губитка. Први је филм који није снимљен на енглеском језику, а номинован је за престижну награду „Оскар“. У нацистичкој Немачкој био је забрањен, као и у Француској после избијања Другог светског рата.

више од 20 милиона долара важи за један од најскупљих руских филмова у историји. Кравчук је описао остварење речима – *Ово је филм о човеку који покушава активно да ствара историју, човеку који упркос превирањима настојавља да се бори, човеку који чува своју част и достојанство. Човеку који настојавља и да воли*. Иако филм садржи неколико историјски погрешних података, редитељ је објаснио да је радња фокусирана на личност која показује да се

против Турака, који све више заузимају територију Арапског полуострва. Лоренс успева да уједини Арапе и побеђује у великој бици. Назив филма, који је освојио седам „Оскара“, уједно је и надимак Томаса Едварда Лоренса који су му дали Арапи.

„Афричка краљица“ (The African Queen) је америчко-британски филм Џона Хјустона из 1951. године, темељен на истоименом роману Ц. С. Форестера. Радња се претежно одвија на истоименом броду. У Јеку Првог

„Велики рат“ (La grande guerra), из 1959. године, редитеља Марија Моничелија, прати пријатељство два војника, који се срећу на регрутацији. Иако потпуно карактерно различити, уједињује их недостатак идеализма, жеља да избегну опасности и из рата изађу неповређени. Пролазе успоне и падове током вежби, битка и ретких момената одмора. Филм на ироничан начин приказује живот у рововима на италијанском фронту у Првом светском рату током 1916. године и представља комбинацију италијанске комедије с историјским детаљима. Проглашен је за један од сто најважнијих италијанских филмова, а постигао је велики успех ван Италије, посебно у Француској.

„Адмирал“ је руска ратна и историјска драма с елементима романсе из 2008. године. Током филма, који прати последње године живота руског вицеадмирала и каснијег вође Белогардејаца Александра Колчака, прожимају се историјски догађаји у Русији почетком 19. века и романтична прича главног актера са песникињом Аном Тимирјовом. Режију потписује Андреј Кравчук, а с буџетом од

част, достојанство и морал могу сачувати у свим животним околностима.

ЉУБАВ КОЈА ПОБЕЂУЈЕ

У неколико кинематографских остварења тежишна тачка стављена је на међуљудске односе, док је рат само „период у коме се радња одвија“. Ови комерцијални филмови донели су велики успех главним актерима.

„Лоренс од Арабије“ (Lawrence of Arabia) је чувени пустоловни историјски амерички филм из 1962. године, редитеља Дејвида Лина, у коме главну улогу тумачи Питер О’Тул. Описује стварни догађај – долазак британског официра Томаса Едварда Лоренса на Арапско полуострво и његово предвођење Арапа против Турака. Филм је временом стекао статус класика и налази се на листи 250 најбољих филмова кинематографије на Међународној бази података филмова и серија – сајту ИМДБ. Лоренс је млади официр фасциниран оријенталном културом смештен у британској војној бази у Египту. Како радња филма одмиче, он увиђа да се Арапи међусобно боре и губе битку

светског рата, заједнички циљ двоје путника, Хемфрија Богарта и Кетрин Хепберн, рађа искрену љубав. Дрвени брод „Афричка краљица“ из филма, изграђен давне 1912. године у Енглеској, пропадао је годинама, а после скорашње рестаурације у коју је уложено 60.000 долара превозиће туристе.

Неми филмови

Прва остварења била су црно-бели неми филмови, када је пажња била посвећена слици, гестикулацији и мимици глумаца. Тек од краја двадесетих година наредног века звук добија важну улогу у филмским остварењима.

„Срца света“ (Hearts of the World) из 1918. је филм сниман на локацијама у Британији, направљен на захтев британске владе како би променили начин размишљања америчке јавности о учешћу у рату. Радња је смештена у француско село у коме живи неколико породица америчких досељеника. Актери су момак и девојка које је раздвојио рат, када на дан венчања младожења напушта

село и прикључује се француској војсци у рату.

„Оптужујем!“ (J'accuse!) је француски филм из 1919. у коме је романтична драма супротстављена позадини ужаса Првог светског рата. У француском селу мештани су подржали објаву рата Немцима 1914. године и пријавили се за борбе. Снимање филма почело је 1918. године, а неке сцене забележене су на ратиштима. Филм је постигао међународни успех и потврдио аутора као једног од најзначајнијих редитеља у Европи.

„Четири јахача Апокалипсе“ (The Four Horsemen of the Apocalypse) је амерички филм снимљен 1921. године, који је имао огроман културни утицај и био шести на листи немих остварења с највећом зарадом свих времена. Филм говори о породици која је раздвојена и чији чланови живе у Француској и Немачкој. Заплет настаје када се нађу на супротним странама зараћених земаља у Првом светском рату.

„Велика парада“ (The Big Parade) је америчко остварење из 1925. о богатом дечаку који се придружује америчкој војсци и одлази у

Француску на бојиште током Великог рата. Проживљава ужасе рововске борбе, али и остварује љубав са француском девојком.

ПОСЛЕ СТО ГОДИНА

Кинематографија у Србији била је веома активна претходне године, трудећи се да прикаже публици неколико филмских дела о српском војнику и војсци током Великог рата.

Играно-документарни филм и серија „Србија у Великом рату“, ауторке Слађане Зарић, снимљен је у сарадњи Министарства одбране, Војске Србије и Радио Телевизије Србије. Све сцене базиране су на истинитим догађајима учесника рата представљеним у књигама или описаним у ратним дневницима. Први део снимања обављен је у Албанији, Грчкој и Македонији, а екипа РТС-а прва је која је после 100 година прошла путем српске војске од 1915. до 1918. године. На основу фотографија из тог времена биране су локације, а идентична места забележена су и век касније. Снимано

је и на Крфу, Кајмакчалану, Солуну и на Добром Пољу, планинском врху с кога је пробијен Солунски фронт. Саговорници у филму су еминентни српски, али и инострани историчари. Кратким причама инспирисаним личним судбинама, гледаоцима је крајем прошле године приказан дух генерације чија је судбина трагична и тешка.

Филм посвећен борбама у Првом светском рату из визуре српског војника „Херој 1914.“ приказао је како је обичан војник живео, ратовао, борио се на Церу, како је крварио на Дрини и извео чудо на Колубари. Аутор филма је Филип Шварм. Наоружањем, опремом и стручним консултацијама екипи филма помогли су, такође, Министарство одбране и Војска Србије. Међу глумцима и статистима, у српским и аустроугарским униформама, нашли су се обични људи и мештани из прањанског краја. Премијера је одржана прошле године, поводом обележавања сто година од почетка Првог светског рата. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. фебруар

Православни

12. фебруар – Света Три Јерарха
15. фебруар – Сретење Господње

Римокатолички

2. фебруар – Приказивање Господње
– Свијећница
14. фебруар – Свети Валентин

Јеврејски

4. фебруар – Хамиша асар бишват

СРЕТЕЊЕ ГОСПОДЊЕ

Празник је установљен 544. године, за време владавине цара Јустинијана. Четрдесетог дана по рођењу божанског сина, Пресвета Дева га је донела у храм јерусалимски да га, сходно закону, посвети Богу и себе очисти. Иако ни једно ни друго није било потребно, Законодавац није хтео да се огрешу о слово које је написао и дао кроз свог слугу и пророка Мојсија.

У храму је првосвештеник Захарија, отац Јована Претече, поставио Деву Марију не на место за жене, већ за девојке. Видевши то, фарисеји присутни у храму су то брзо дојавили цару Ироду. Уверен у причу звездара с Истока да је то Нови цар, Ирод је послао војнике да убију Исуса. Међутим, божанска породица је већ измакла из града и упутила се у Мисир, по упутству анђела Божијег. ■

Синагога Сукат Шалом

КОЛИБА МИРА У БЕОГРАДУ

Камен темељац синагоге положен је у недељу 15. јуна 1924. године. Зграда је завршена 1. новембра 1925, а свечано освећење обављено је у лето 1926. године, када је окончано унутрашње уређење храма. Реч је о храму ашкенаског обреда у чијим темељима је узидана двојезична, хебрејско-српска повеља, коју су потписали рабин Шланг, краљ Александар Карађорђевић и краљица Марија.

Сукат Шалом је „колиба мира“, синагога јеврејске заједнице Београда. Различити јеврејски и нејеврејски извори сведоче да је Јевреја у Београду било и пре отоманског освајања. Иако је у формалном смислу прва јеврејска заједница у Београду основана 1866. године, била је то сефардска општина чији је званични назив био Црквеношколска јеврејска општина, синагоге у Београду датирају из средине 17. века. Историјске недаће које су пратиле Јевреје кроз векове нису заобишле ни њихове храмове. Сукат Шалом је шеста синагога коју су јеврејске заједнице у Београду градиле кроз своју историју.

Камен темељац синагоге положен је у недељу 15. јуна 1924. године. Зграда је завршена 1. новембра 1925, а свечано освећење обављено је у лето 1926. године, када је окончано унутрашње уређење храма. Реч је о храму ашкенаског обреда у чијим темељима је узидана двојезична, хебрејско-српска повеља, коју су потписали рабин Шланг, краљ Александар Карађорђевић и краљица Марија.

Недалеко од ове синагоге налазила се стара ашкенаска синагога која је била смештена у некадашњој згради Народног позоришта и била у употреби од 1869. до 1925. године.

Испред синагоге налази се велико и лепо двориште. Некада је у приземљу било смештено Микве, обредно купатило, студентска менза, гимнастичка сала и станови

за шохета и шамаша. На спратовима су били станови рабина, учитеља и хазана, а у поткровљу су биле просторије школе за часове веронауке. Синагога је на првом спрату имала 300 седишта, а на галерији, езрат нашим, било је 180 места.

Непуне две деценије по изградњи, током нацистичке окупације 1941–1944. године, храм је оскрнављен. Служио је као јавна кућа немачким војницима. Непосредно по завршетку рата је осветштан. Тужној свечаности обнављања храма присуствовао је мали број београдских Јевреја који су преживели холокауст. С обзиром на ту чињеницу, данас су чланови синагоге малобројни Ашкенази и Сефарди.

Назив Сукат Шалом, Колиба мира, синагога је добила 2002. године и она данас служи као једини храм у Београду, али и у ужој Србији. ■

Приредио В. ВЈЕШТИЋ

Пише Небојша ЂОКИЋ

Први светски рат на Сави и Дунаву (3)

Стварање српске речне флотиле

Први српски бродови, у саставу српске Бродарске команде, којима је Србија почетком октобра 1915. године намеравала да се супротстави аустроугарској флотили на Сави и Дунаву, били су британска шалупа, наоружана с два торпеда, Хочкисовим топом и митраљезом, брзи моторни чамац „Слобода” са руском посадом, оклопни пароброд „Тимок”, оклопни моторни чамац „Јадар” с митраљезом у куполи, моторни чамац „Победа”, моторни чамац „Свети Ђорђе” и више дереглија, рибарских чамаца, шлепова и сплавова

По паду Београда, крајем 1914. године, Аустријанци су очистили Саву и Дунав од мина, али одмах по ослобођењу Србије и протеривању Аустријанаца не само да је минарање река настављено већ је и интензивирано. И Србији и савезницима било је јасно да Аустроугарска неће олако прихватити пораз на почетку рата. Ни једна ни друга страна није се заваравала кратким ратним предахом. Затишје пред буром није могло дуго да траје, па је српска Врховна команда одлучила да појача припреме за одбрану. У том погледу, а на основу искустава стечених током борби за Београд, посебно на рекама, одлучено је да се интензивно настави с минарањем највећих српских река. Због тога је од савезника затражено да у Србију пошаљу нове мисије, појачане минерским одељењима.

Нове руске мине стигле су 13. јануара 1915, већ 19. јануара пуковник Миодраг Васић започео је минарање Дунава код Београда, а 24. јануара руски капетан Григоренко поста-

вио је минску заграду од руских мина на Сави узводно од Шапца, код Дреновачке аде. Почетком јануара стигао је и енглески поморски одред од 26 подофицира и морнара под командом капетана Емоха, који је са собом донео 25 тона мина и експлозива. Истовремено су у Раљу стигле и француске мине, које су распоређене на Дунавском кеју, у Великом Селу узводно од острва Чакљан и код Зајечара.

Моћна британска шалупа

У пролеће 1915. године Британци су бродом, па затим возом из Солуна, пребацили у Београд мали торпедни чамац (шалупу), какав су користили на својим старијим бојним бродовима. Шалупа је била дужине 18,3 метара (60 стопа), наоружана с два торпеда од 45 центиметара и једним аутоматским топом Хочкис калибра 37 милиметара. У Србији је добила и два митраљеза. Развијала је брзину од 16 чворова. Шалупа је два пута извршила торпедне нападе на аустроугарске бродове, најпре ноћу 22/23 априла, а затим и 17. маја 1915. године. Коришћена је и за патролирање. Њом је командовао мајор Кар.

Шалупа је често чинила испаде узводно Дунавом, вршећи смеле торпедне нападе на аустроугарске мониторе. До појаве шалупе монитори су неометано излазили из своје базе у висини Батајнице низводно, те вршили бомбардовање и рушење објеката у Београду, но по доласку шалупе повукли су се иза једне „шлајзне“ – бона, превучене преко Дунава северно од Земуна, на којој је била покретна греда – капија за пропуштање на предстражу монитора и два патролна чамца. Шалупа је 21. априла ноћу извршила напад на предстражу, који није успео. Но одмах следеће ноћи, 22/23. априла, мајор Кар са потпоручником Лонгом покушао је северно од Земуна да торпедује монитор типа „Марош“, при чему је лансиран један торпедо.

Тај напад представља добар пример тактичког изненађења у рату. Торпедно оруђе било је до тада непо-

знато на рекама, те аустроугарска флотила није била спремна на његову појаву. Торпедни чамац могао је да се несметано приближи и лансира торпедо на бродове, који су били потпуно незаштићени. Тек након напада флотили су додељени пионирски чамци, који су ноћу – низводно сидришта – стражарили сакривени у обалном жбуњу.

Два месеца раније, 30. марта око 11 сати ноћу, аустроугарски брод „Београд“ пробијао се низ Дунав натоварен с 300 морских мина, намењених Турцима за Дарданеле. Искрцна станица била је Рушчук. Због магле српска артиљерија почела је да дејствује тек источно од Београда. Између Винче и Ритопека дејство српске артиљерије постало је прецизније, што је збунило посаду и крманоша („Лодц“ из Оршаве). Крманош је упустио крму, која качи мину и изазива експлозију. Задњи део брода се упалио, дошло је до експлозије, која је разнела брод. Преживели су само крманош и лојач, који су избачени на српску страну. Велики успех постигнут је

и у ноћи 15/16. маја 1915, када је дејством руске батерије код острва Којаре уништен патролни чамац „с“.

Одбијена офанзива

Интензивно минирање Саве и Дунава настављено је све до повлачења српске војске крајем 1915. године. Последњу минску препреку поставили су Руси, октобра 1915. код Кладушнице. Савезници су на Дунаву и Сави положили укупно око 800 мина, и то на Сави код Шапца, Остружнице и Београда, а на Дунаву код Београда, Винче, Гураваје, Кладушнице и Кладова. Само на Дунаву било је 12 минских препрека. Због њих аустроугарска флотила, после губитка Темеша, није ни покушавала да на силу продре у Саву, а Централне силе нису биле у стању ни да одржавају речни саобраћај до бугарских пристаништа.

Због великог броја мина на Дунаву и заустављања речног саобраћаја аустроугарска привреда трпела је огромну штету, па је суботичко Одељење за пловидбу, надлежно за војни и цивилни саобраћај Дунавом и његовим пловним притокама и каналима, било онемогућено да испуњава обавезе. Било је отежано, или сасвим заустављено, снабдевање балканске железнице угљем, онемогућен је транспорт муниције и ратног материјала за Бугарску и Турску, заустављен трајектни саобраћај у Шапцу, Зобрежју, Ђурђеву и Брајили, транспорт рањеника... Зато је Одељење захтевало да се Сави и Дунаву што пре разминурају, а аустроугарска флотила упути у борбена дејства против Србије.

Приликом новембарске аустроугарске офанзиве флотила је потпомагала прелаз копнене војске, нарочито аустроугарског левог крила код

Гроцке. И поред огромне надмоћи нападача, офанзива је завршила победом српске војске на Руднику и Космају и повлачењем аустроугарске војске, при чему су монитори веома успешно садејствовали, сада потпомажући повлачење левог крила код Гроцке, Винче и Вишњице, неких јединица код Но-

вог Села и Шапца и, најзад, повлачење преко београдског понтонског моста, штитећи свуда прелазна места, мостове и трупе.

Српска Бродарска команда

Победа српске војске на Руднику и Космају била је, нажалост, лабудова песма пред коначни напад здружених снага аустроугарске и немачке војске на Београд и њене реке. У међувремену од бродарског Одељења настала је Бродарска команда, којом је српска војска намеравала да се супротстави аустроугарској флотили. Њен век биће, међутим, веома кратак.

Импровизовану флотилу Српске бродарске команде почетком октобра 1915. године сачињавали су британска шалупа, наоружана с два торпеда, Хочкисовим топом и митраљезом, брзи моторни чамац „Слобода“ са руском посадом,

ПРОТИВАЕРОПЛАНСКИ ВОДОВИ

Нису само Београд, Крагујевац и Крушевац били брањени противавионском артиљеријом. Још 8. маја 1915. наређено је формирање противавионског (односно противаеропланског) вода у Прахову, који је касније прерастао у батерију од два вода. Водови су били наоружани бугарским пољским топовима Шнајдер М 1903 калибра 75 милиметара.

оклопни пароброд „Тимок“, оклопни моторни чамац „Јадар“ с митраљезом у куполи, моторни чамац „Победа“, моторни чамац „Свети Ђорђе“ и више дереглија, рибарских чамаца, шлепова и сплавова.

Припремана су још два јача моторна оклопљена чамца, која је требало да приме топове и митраљезе у куполама. Један од њих поринут је 5. октобра 1915. на Ади циганлији и назван „Далмација“, док је други, „Босна“, био још у изградњи.

Посаду на пловним објектима чинили су делом странци, који нису подлежали војној обавези, а делом омладина, која такође није била мобилисана. Када је 6. октобра 1915, у вечерњим часовима, започео напад на објекте Команде на Ади циганлији и бродарску радионицу у којој су се градила, опремала и оправљала пловна средства, посаде су, у очекивању наређења за испловљавање, запоселе пловне објекте.

Али то није помогло. Оклопљени шлеп који је служио за прихват посаде с Мале Аде потопљен је. „Слобода“ је разнета као да није ни постојала. У први мрак „Победа“ је доносила храну посади на Малој Ади. Мајор Кер је очекивао наређење за дејство на својој шалупи, која је, као и остали пловни објекти, била под непрекидном шрапнелском ватром. Флотила је крстарила између Мале Аде и Чукарице пошто су све телефонске везе биле у прекиду. Око два часа по поноћи командир мртве страже на Великој Ади циганлији, према Црпари, јавио је да непријатељ подиже мост. Одмах су послате у извиђање шалупа и „Јадар“. Пошто су дочекани јаком ватром, шалупа се због дрвеног корита вратила, док је „Јадар“ наставио извиђање узводно.

Освануо је 7. октобар, мутан, суморан и кишовит. Око осам часова Немци су потиснули српску посаду с узводног врха Аде циганлије ка горњем мосту. Немачки поручник, с два митраљеза и послугом, понтоном је зашао у савски рукавац између десне обале Саве и Аде циганлије с циљем да с леђа туче српске јединице. Пошто су опажени, Немци су дочекани снажном и прецизном ватром, којом су онеспособљени сви веслачи на понтону. Чим су то приметили, српски бродари су му пришли чамцима на весла и без пушака заробили понтон.

Немци су предвече 7. октобра продрли испред ужег мостобрана, док су горњи немачки мост бродари успели пре повлачења да раскину. Наређено је да се бродови Бродарске команде припреме за потапање. Око девет часова увече мајор Кер тражио је дозволу да са шалупом нападне Немце на Великој Ади, али му то није дозвољено. Пошто је постојала опасност да дејством случајно погоди српске трупе, које су се налазиле у непосредној близини немачких, наређено му је да изврши одлуку о потапању бродова. Након тога Кер је одлучио да сам потопи шалупу, али услед јаке немачке ватре није могао да приђе десној обали Саве. Због тога је са посадом, под најжешћом ватром, напустио шалупу, остављајући је Србима да је они потопе.

Целе ноћи 8. октобра немачка ватра није попуштала. И поред тога започело је извлачење муниције, каблова и другог нужног материјала с пловних објеката, па чак и револверског топа с „Тимока“ и непотребних митраљеза чија је посада онеспособљена за даљу борбу. Под највећом опасношћу и са неколико рањених бродара скинут је митраљез с енглеске шалупе. У четири часа ујутро 8. октобра наређено је потапање свих пловних објеката, евакуисање Аде циганлије и уништавање моста између Аде и Чукарице.

Минска и противавионска одбрана Прахова и Кладова

Српска Врховна команда наредила је 6. марта 1915. да се свим средствима заштити Прахово. Тај задатак поверен је руском капетану Семенову, који је на каналу између села Сипа и Кладушнице, између острва и румунске обале, поставио седам линија минских запрека. Једна заграда постављена је између острва и српске обале. Укупно су положене 54 мине. На трећем безименом острву, према румунској

страни, постављена су два торпедна апарата. Уз то, преко канала су затегнути челично уже и ланац. Поред западне стране острва Оградине пуковник Аљин поставио је две групе по шест мина с електричним паљењем.

Интересантно је да је у Кладово стигла и руска противавионска батерија с топовима калибра 76 милиметара. Наиме, Србији је из Русије

послато седам батерија за одбрану Прахова, Кладова и околне. Једна од њих, противавионска, била је постављена на положају Пренозиште. Касније је због неповољног положаја премештена на нови борбени положај, код места Велико Лице. Примарни задатак батерије био је да спречи извиђања непријатељске авијације и одбрани Кладово и Штаб Крајинског одреда, који се налазио у Петровом Селу. Секундарни задатак било је гађање околних брда у случају преласка Аустријанаца преко Дунава. Командир те батерије капетан II класе Миклашевски преузео је команду 23. априла, када је утврдио да су сви топови исправни, а нишанске справе потпуно нове. Батерија је постигла запажене резултате у дејству по аустроугарским аеропланима, чији је аеродром био неколико километара од обале Дунава, у близини Оршаве, на самој обали Црне реке.

Најпре је, 17. августа, ватром батерије оборен један аероплан, који је пао на обалу Црне реке, близу њеног ушћа у Дунав. Нешто касније, 17. септембра, оборен је један ДФВ, који је пао на румунску страну, при чему су оба члана посаде рањена. Трећи аероплан, такође ДФВ, оборен је 21. септембра, десет километара јужно од Турн Северина. ■

(Крај)

ТОПОВИ ШТИТЕ МИНСКА ПОЉА

За заштиту минских заграда постављена су два руска морнаричка топа калибра 75 милиметара с панцирним зрнима на Брзујки (преко пута Адакале), а друга два с рефлектором код Сипа. Код Кладова су била и два наоружана руска пароброда „Тираспољ“ и „Гроф Игњатијев“, од којих је други стражарио ноћу код села Давидовца. „Гроф Игњатијев“ наоружан је с три топа од 75 милиметара и два митраљеза, а „Тираспољ“ с два топа 47 милиметара и противавионским митраљезом.

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

УПРАВА ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ (Ј-1)

47

Расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за попуну радних места војних службеника и намештеника у Војсци Србије у радни однос на неодређено време:

- у Војној пошти 4805 Београд, место службовања Београд
- 1. референт, С1С, два (2) извршиоца
- у Војној пошти 1102 Београд, место службовања Београд
- 2. референт, С2С, два (2) извршиоца
- у Војној пошти 5078 Београд, место службовања Београд
- 3. инсталатер водовода и канализације, ВКВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 4795 Београд, место службовања Београд
- 4. командир одељења, ВШС, један (1) извршилац
- 5. столар, КВ, један (1) извршилац
- 6. металостругар, ВКВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 1097 Ниш, место службовања Пожега
- 7. психолог, С2С, један (1) извршилац
- 8. управник сервиса термоенергетике, ВКВ, један (1) извршилац
- 9. руковалац парних котлова са механизованим ложењем, ВКВ, један (1) извршилац
- 10. руковалац парних котлова са механизованим ложењем, КВ, два (2) извршиоца
- 11. руковалац парних котлова са ручним ложењем, ВКВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 1097 Ниш, место службовања Панчево
- 12. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 1097 Ниш, место службовања Чачак
- 13. фарбар, КВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 1097 Ниш, место службовања Бујановац
- 14. наставник енглеског језика, С2С, један (1) извршилац
- у Војној пошти 3160 Зрењанин, место службовања Зрењанин
- 15. самостални референт за књиговодство – благајник, ССС, један (1) извршилац
- 16. електромеханичар за возила точкаше, ВКВ, један (1) извршилац
- 17. инсталатер водовода и канализације, КВ, један (1) извршилац
- 18. електроинсталатер, КВ, један (1) извршилац
- 19. руковалац парних котлова са АТК високог притиска, ВКВ, један (1) извршилац
- 20. монтер централног грејања – заваривач КВ, један (1) извршилац
- у Ваздухопловном заводу „Мома Станојловић“ Београд, место службовања Батајница
- 21. водећи технолог, С2С, један (1) извршилац
- 22. технолог, С2С, један (1) извршилац
- 23. металостругар, ВКВ, два (2) извршиоца
- 24. техничар, ССС, један (1) извршилац
- 25. вулканизер, ССС, један (1) извршилац
- 26. механичар за ПП средства и судове под притиском, КВ, један (1) извршилац
- у Војној пошти 3160 Зрењанин, место службовања Зрењанин
- 27. деловођа-оператер, ССС, један (1) извршилац
- 28. самостални референт за књиговодство – благајник, ССС, један (1) извршилац
- 29. командир – референт, С1С, један (1) извршилац
- 30. руковалац, ССС, један (1) извршилац
- у Војној пошти 3706 Пожега, место службовања Пожега
- 31. електромеханичар за возила точкаше, КВ, један (1) извршилац
- 32. кувар – вођа смене, ВКВ, један (1) извршилац

- 33. кувар, КВ, један (1) извршилац
- 34. помоћни радник – руковалац машина за прање посуђа, ПКВ, један (1) извршилац
- 35. инсталатер водовода и канализације, КВ, један (1) извршилац
- 18. фармацеутски техничар, ССС, један (1) извршилац

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да су здравствено способни за службу у Војсци Србије,
- да имају прописану врсту и степен образовања,
- да нису осуђивани на казну затвора од најмање шест (6) месеци
- да им раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

Радно место на редном броју 1:

- завршена виша геодетска школа или висока школа струковних студија геодетског усмерења,
- познавање рада на рачунару.

Радно место на редном броју 2:

- 1 извршилац – завршен машински факултет (минимум 240 ЕСПБ), смер термотехника и стечено звање дипломирани инжињер,
- 1 извршилац завршен електротехнички или електронски факултет (минимум 240 ЕСПБ) и стечено звање дипломирани инжињер.

Радно место на редном броју 3:

- завршена средња грађевинска школа
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 4:

- завршена Виша техничка грађевинска школа.

Радно место на редном броју 5:

- завршена техничка школа (III степен) – смер столар.

Радно место на редном броју 6:

- завршена средња машинска школа
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 7:

- завршен филозофски факултет – група за психологију.

Радно место на редном броју 8:

- завршена средња машинска школа, смер – термоенергетски,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 9:

- завршена средња машинска школа, смер термоенергетски,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација,
- уверење о способности за руковаоца парних котлова са механизованим ложењем.

Радно место на редном броју 10:

- завршена средња машинска школа (III степен), смер термоенергетски,
- уверење о способности за руковаоца парних котлова са механизованим ложењем.

Радно место на редном броју 11:

- завршена средња машинска школа смер термоенергетски,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација,
- уверење о способности за руковаоца парних котлова.

Радно место на редном броју 12:

- завршена средња машинска школа (III степен) смер термоенергетски,
- уверење о оспособљености за руковаоца парних котлова са АТК.

Радно место на редном броју 13:

- завршена средња машинска или хемијска школа (III степен) – занимање фарбар

Радно место на редном броју 14:

- завршен Филозофски или Филолошки факултет – Одсек англистика – енглески језик и књижевност.

Радно место на редном броју 15:

- завршена средња економска или правно-биротехничка школа.

Радно место на редном броју 16:

- завршена школа за КВ раднике смер електротехнички или школа стручних радника за војно-техничка занимања,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 17:

- завршена средња грађевинска школа (III степен).

Радно место на редном броју 18:

- завршена средња електротехничка школа – смер електроинсталатер.

Радно место на редном броју 19:

- завршена средња машинска школа,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација,
- уверење о оспособљености за руковаоца парних котлова са АТК.

Радно место на редном броју 20:

- завршена средња машинска школа (КВ) – смер термоенергетски.

Радно место на редном броју 21:

- завршен Хемијско-технолошки факултет или студије хемијско-технолошког инжињерства, смер студија текстилни,
- поседовање стручног назива дипломирани инжењер технологије текстилне струке,
- познавање једног страног језика (предност енглески и руски),
- познавање рада на рачунару.

Радно место на редном броју 22:

- завршен Хемијско-технолошки факултет, смер студија електрохемијски,
- поседовање стручног назива дипломирани инжењер технологије електрохемијског усмерења,
- познавање једног страног језика (предност енглески и руски),
- познавање рада на рачунару.

Радно место на редном броју 23:

- завршена средња школа за занимање металске струке,
- поседовање одговарајућег 5. степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 24:

- завршене четворогодишња средња школа за занимање ауто струке.

Радно место на редном броју 25:

- завршене четворогодишња средња школа за занимање хемијске струке.

Радно место на редном броју 26:

- завршене трогодишња средња школа за занимање мотомеханичарске струке.

Радно место на редном броју 27:

- завршена гимназија, средња економска или правно-биротехничка школа,
- познавање рада на рачунару.

Радно место на редном броју 28:

- завршена средња економска школа,

Радно место на редном броју 29:

- завршена Виша техничко-грађевинска школа, смер високоградња.

Радно место на редном броју 30:

- завршена средња школа грађевинске струке (IV степен).

Радно место на редном броју 31:

- завршена техничка школа, занимање електромеханичар (аутоелектричар).

Радно место на редном броју 32:

- завршена средња угоститељска школа – смер кувар,
- поседовање одговарајућег V степена стручне спреме (ВКВ), односно специјализација.

Радно место на редном броју 33:

- завршена средња угоститељска школа (III степен), смер – кувар.

Радно место на редном броју 34:

- завршена основна школа.

Радно место на редном броју 35:

- завршена средња машинска школа (III степен), занимање водинсталатер,
- завршена средња медицинска школа – смер фармација.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Кандидати пријаве подносе војним поштама у које конкуришу, искључиво поштом препоручено, са назнаком „за конкурс”. У пријави обавезно навести адресу становања и контакт телефон. Уз пријаву се прилажу:

- CV или аутобиографија,
- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству (не старије од 6 месеци),
- копија дипломе о завршеном образовању,
- копије сведочанстава за завршен сваки разред средње школе (само за кандидате који конкуришу на радна места за која је прописана завршена ВКВ, ССС или КВ),
- копије сертификата или други докази који потврђују поседовање знања прописаних посебним условима конкурса (странјезик, познавање рада на рачунару и сл.).

Документа која се прилажу уз пријаву морају бити оверена у суду, општини или код јавног бележника.

Кандидати који су раније били запослени у државним органима достављају и потврду органа у којем су били запослени, у којој ће бити наведен разлог престанка радног односа.

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема у радни однос, а на захтев комисије за избор, доставиће лекарско уверење о здравственој способности.

У току изборног поступка, овлашћене здравствене установе извршиће психолошку процену кандидата. О месту, дану и времену психолошке процене кандидати ће бити накнадно обавештени.

За кандидате који уђу у најужи избор, уз њихов писани пристанак, биће извршена безбедносна провера.

Предност, при једнаким условима, приликом избора имаће:

- супружник, односно члан породице погинулог професионалног припадника Војске Србије (погинулог или умрлог од последица повреда задобијених у вршењу службе),
- супружник професионалног припадника Војске Србије премештеног из једног у другоместо службовања,
- кандидат који уз VI, односно VII степен стручне спреме има и положен државни испит и
- кандидат са дужим радним стажом у струци.

Рок за подношење пријава за пријем на службу је тридесет (30) дана од дана објављивања конкурса.

Кандидат у пријави мора недвосмислено да нагласи за које радно место конкурише. Кандидат, зависно од тога на колико радних места конкурише, доставља један примерак оригиналне документације и потребан број копија (исте се морају оверити). Пријаве у којима није наведено за које радно место кандидат конкурише неће се разматрати.

Неблаговремене, неразумљиве и непотпуне пријаве неће бити разматране. Конкурсна документација се неће враћати. ■

СПЕЦИЈАЛНА БРИГАДА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата на селективну обуку

За пријем кандидата на селективну обуку у Специјалну бригаду могу конкурисати професионални официри, подофицири и професионални војници свих родова и служби из Министарства одбране и Војске Србије који испуњавају следеће опште и посебне услове.

а) Општи услови:

- да испуњавају услове прописане одредбама члана 39. Закона о Војсци Србије;
- да су здравствено способни за војну службу без ограничења;
- да нису осуђивани.

б) Посебни услови:

- да нису старији од 28 година;
- да су он и чланови његове уже породице (брачни друг и деца) држављани Републике Србије;
- да имају радно искуство у Војсци од најмање две године;
- да немају негативних службених оцена и да су им последње две службене оцене најмање „врло добар“;
- да су психофизички здрави и способни за рад у јединицама Специјалне бригаде, што се утврђује налазом надлежне војнолекарске комисије, психолошким тестирањем за обављање падохранске службе, тестом опште културе и провером физичких способности;
- да испуњавају критеријуме безбедносне провере;
- да су пливачи.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

- кандидати подносе молбе за пријем на селективну обуку у Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево) преко својих матичних команди;
- уз молбу, кандидати обавезно прилажу: кратку биографију, извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству за њега и чланове његове уже породице, оверени образац КОЛП из програмског пакета КаИС, изјаву да жели да обавља падохранску службу, уверење о извршеној провери физичких способности са натуралним показатељима и мишљење команданта ранга батаљона или вишег старешине;
- по пристизању молби и анализе истих кандидати који задовоље опште услове конкурса добиће позив преко претпостављене команде, са тачним датумом и временом ради упућивања на лекарски преглед за падохранца (преглед се реализује на ВМИ Земун, а позив представља уједно и упутницу за преглед). Преглед траје 2 (два) дана;
- кандидати који буду здравствено способни за падохранца и који испуњавају све услове конкурса долазе на селективну обуку (привремени рад) у Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево).

Конкурс је отворен до 28. фебруара 2015. године. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ УПРАВА ЗА КАДРОВЕ

Расписује

ОБАВЕШТЕЊЕ

о реализацији селекције кадра МО и ВС за упућивање на школовање и усавршавање у високошколске јединице Универзитета одбране у Београду, у високошколске установе Републике Србије и у војне школе и институције у иностранству у 2015. години.

Обавештавају се професионални припадници Војске Србије и државни службеници запослени у Министарству одбране да ће се селекција кадра МО и ВС ради избора и упућивања на школовање и усавршавање (високе студије безбедности и одбране, генералштабно усавршавање, командно-штабно усавршавање, основни командно-штабни курс, студије II и III степена, специјализације из здравствене струке и уже специјализације из здравствене струке) у високошколске јединице Универзитета одбране у Београду, у високошколске установе Републике Србије и у војне школе и институције у иностранству у 2015. години, реализовати према наређењу помоћника министра за људске ресурсе (у даљем тексту: Наређење), а у складу са Планом школовања и усавршавања кадра МО и ВС у 2015. години (у даљем тексту: План школовања). Наређење (са прилозима) и План школовања достављени су ОЈ МО и ВС и истакнути су на сајту РАМКО www.uzk.sljr.mo. Заинтересовани кандидати молбе за упућивање на школовање и усавршавање са прописаном документацијом предају својим матичним јединицама најкасније до 20. фебруара 2015. године. ■

UKNJIŽENI STANOVU U KUMODRAŽU

011.2835.610
069.733.248

www.StudioM.rs

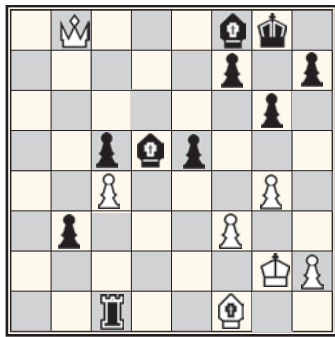
ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

СЕЋАЊЕ НА МОМУ ВУЧИЋЕВИЋА

Недавно је преминуо талентовани мајстор ФИДЕ и бивши селектор репрезентације Србије Мома ВУЧИЋЕВИЋ, у 46. години живота. Каријеру је почео освајањем титуле пионирског првака Југославије 1983. године, испред будућих велемајстора Златка ИЛИЊИЋА и Ивана СОКОЛОВА. Доносимо партију са тог Пионирског првенства против Ивана Соколова, у којој је, са ловачким паром и три пешака против даме, победио.

Иван СОКОЛОВ – Мома ВУЧИЋЕВИЋ 0:1 Пионирско првенство СФРЈ, Србобран, 1983. Гринфелдова одбрана

(1) d4 Sf6 (2) c4 g6 (3) Sc3 d5 (4) cxd5 Sxd5 (5) g3 Lg7 (6) Lg2 Sxc3 (7) bxc3 0-0 (8) e3 c5 (9) Se2 Da5 (10) 0-0 Sc6 (11) Id2 Da6! (после првих десе-

Позиција:

Бели: Kg2, Db8, Lf1, пешаци: c4, f3, g4 и h2 (7 фигура)

Црни: Kg8, Tc1, Ld5, Lf8, пешаци: b3, c5, e5, f7, g6 и h7 (10 фигура)

так потеза бели има јак центар а црни активну игру фигура! (12) Te1 e5 (13) d5 Sa5 (14) e4 Sc4 (15) Sc1 Sd6 (16) Sd3 Dxd3!! (црни свесно жртвује даму да би створио бољу позицију) (17) Lf1 Dxe4 (18) Txe4 Sxe4 (19) Lg2 Sd6 (црни има топа, скакача и пешака за даму а зауврат занимљиву и динамичну позицију) (20) De2 b6 (21) a4 Tb8 (22) a5 Ld7 (23) axb6 axb6 (24) Tb1 b5 (25) De1 Ttc8! (26) Ta1 Ta8 (27) Le3 Tha1 (28) Dxa1 b4! (црни ствара слободног пешака који ће загорчати живот белом) (29) Da7 Lf5! (ловац улази у активну игру) (30) g4! Lc2! (црни жели да форсира пешака па бели има проблема како то да спречи) (31) Db6 b3! (црни ствара опасно оружје – пешака на b3 који прети да се промовише у даму) (32) Lc1 Ta8! (33) Dxd6 Ta1 (34) Db8+ Lf8 (35) Lf1 Txc1 (36) Kg2 Le4+ (37) f3 Lxd5 (38) c4

(види дијаграм)

(38) ...Txc4! (црни повлачи проблемски потез и игра надахнуто) (39) Lxc4 Lxc4 (40) Kf2 h6! (темпо потез за ослобађање ловца на f8) (41) Ke3 Kg7! (42) Kd2 Le7 (бели није хтео да узме дамом пешака на e5 јер би црни после Kh7 имао могућност да уведе ловца на g7) (43) Kc1 Lf6 (44) Dd6 e4! (ослобађа дијагоналу ловцу) (45) fxe4 Ld4 (46) Dg3 b2+ (47) Kb1 Le2 и бели предаје јер не може да спречи потез црног пешака на c4 па ловца на d3 и промоцију пешака на b1 у даму.

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

	у-	-чи-	
се.	-не	-ни	се;
-чи-	у-	-дај	-ни
-бро	кај	зло-	
	на-	до-	

у	гре-	-ку	
ви-	ви-	сво-	-де
-ме	ту-	-мку,	о-
-ди.	-ди	не	у
	а	-ђем	сла-

Решење судоку – водоравно: 7-9, 6, 3-2, 4 -5-8, 3, 1-9, 6-3, 1-8-9, 4, 3, 8-9-4, 5-1-7, 9 -7-5, 2, 8-4-6, 1-8-4, 7-5-6, 3, 5, 9-3-2, 8-1, 2-3, 4, 9-7-5, 9-1, 7, 4-2.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1:

1. Lf6! Se7 (Sg5) 2. Se8 мат (Sh5 мат)

Проблем број 2: 1. Th6! Ke4 (Ke2, Kxg4, Kxg2) 2. Kb4 (Kb2, Kd4, Kd2), Kd5 или Kd4 (Kd1 или Kd2 или Kf1, Kf5, Kf1 или Kxh1) 3. Dd3 мат (Dd3 мат или Df3 мат, Se3 мат, Df3 мат)

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17								18							19	
20		20							21							22
23			24							25						
26					27						28					
29						30							31			
32								33							34	
35			36							37						
38					39						40					
41						42							43			
44								45							46	
47										48						
49				50							51					

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: штрикати, саркофаг, лод, е, егалитет, аудитори, е, СНС, самост, Благомир, такса, Амбунар, катете, скитар, Титикака, АНЕМ, тарионици, економат, ро, ор, критизер, латинман, Дане, минарети, отирати, Едерчи, еманатор, Милли, сарказам, Никарија, ива, Варанаси, стабилан, три, имениоци, ранијери.

ВОДОРАВНО:

17. Редом забадати, 18. Опседнутост, 19. Родно место сликара Саве Шумановића, 20. Становник Лаоса, 21. Припадница племена Трчани, 23. И један и други, 24. Дати мат у шаху, 25. Застајање, 26. Медвед пореклом из Кине, 27. Животињски (лат.), 28. Име књижевника Пруста, 29. Утврђен дворца (стр.), 30. Инсекти који живе у корењу, 31. Саставница Дрине, 32. Служба Војске Србије, слави свој празник 5. фебруара, 33. Становница Атине, 34. Иницијали глумца Рида, 35. Ауто-ознака Аранђеловца, 36. Језеро у Канади (анаграм од НАКОКАТИ), 37. Забава под маскама, маскенбал, 38. Име глумице Хедрен, 39. Израђивачи чарапа, 40. Плоче за изолацију, 41. Прилично ниска, 42. Које је у облику плоче, 43. Сточари номади (покр.), 44. Становница Растине, 45. Мушко име, 46. Цин, горостас, 47. Најмањи прст на руци или ноги, 48. Нападачке акције, напади, 49. Погодбени везник, уколико, 50. Предзнаци, симптоми, 51. Текст по коме се снима филм.

УСПРАВНО:

1. Жена пропагатор, 2. Празно (на меници), 3. Ад акта (скр.), 4. Призетко, домзетовић, 5. Покривач од абе (тур.), 6. Татарија, Татарстан, 7. Информатички инжењеринг (скр.), 8. На ону страну, 9. Врста бодежа, 10. Иницијали певачице Рецпеове, 11. Сазнавања, 12. Река у Сибиру, 13. Женско име, Јасмина, 14. Антоније одмила, 15. Згода, прилика, 16. На декларативан начин, 18. Веза језера Ири и реке Хадсон, 19. Карташ, 20. Играчица у балету, 21. Жена која стално негде иде, стокућа, 22. Летелице теже од ваздуха, 24. Следбеник дадаизма, 25. Присталица анимизма, 27. Становник Атике, 28. Насеље у општини Калиновик, 30. Плетачи корпи, 31. Славни диригент, Херберт фон, 33. Заповести ловачким псима, 34. Мађарско мушко име, 36. Поштанска пошиљка, 37. Сортне, 39. Славни скијаш, Жан Клод, 40. Дизајнер авиона, Ернест Оскар, 42. Казненопоправни дом (скр.), 43. Похвалне песме, 45. Спортски центар (скр.), 46. 17. и 1. слово азбуке.

1914–2014 ЗАШТО РЕВИЗИЈА

**СТАРЕ И НОВЕ КОНТРОВЕРЗЕ О
УЗРОЦИМА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА**

аутора Милета Бјелајца

Сви смо свесни тенденције ревизије улоге Србије 1914, проналажења нових криваца за избијање Првог светског рата. Чињеница је да се ту негде и наша знања о новом ревизионизму завршавају. Какав је заиста, колико дубок, из којих корена потиче, од којих аутора, са којим образложењима и намерама је настао ревизионизам о коме се говори, мало је коме познато. Књига др Бјелајца прва је у Србији која научно и популарно полемиче са трендом ревизије о улози Србије 1914. године. Она нуди одговоре на поменута питања.

Броширано / ф. 14×20 / 248 стр.
шифра: 111303
Цена: 495,00, са попустом: 396,00

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:
1. Шифра 111303/„1914–2014 • ЗАШТО РЕВИЗИЈА“,
по цени од 396,00 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о улази целокујној износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге.
Купљена издања биће достављена поштом на адреси купца.

ОДБРАНА

Медија центар „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
e-mail: komercijala@odbrana.mod.gov.rs, www.mod.gov.rs

Официрска сабља и парадни бодежи кроз време и свечаности

Status Stil

ОБЕЗБЕДИТЕ ЗА СЕБЕ И ПОТОМКЕ ОФИЦИРСКУ САБЉУ!

Сабља је документ вашег часне професије и подсећа потомке да сте постојали у једној епохи и бавили професијом коју је требало заслужити, одслужити и необичастити.

Кажу, живећи производимо успомене, а колико брзо живимо толико брзо их и бришемо ...

**ОФИЦИРСКОМ САБЉОМ
и ПАРАДНИМ БОДЕЖИМА**
уједините себе са својом професијом у породично наслеђе.

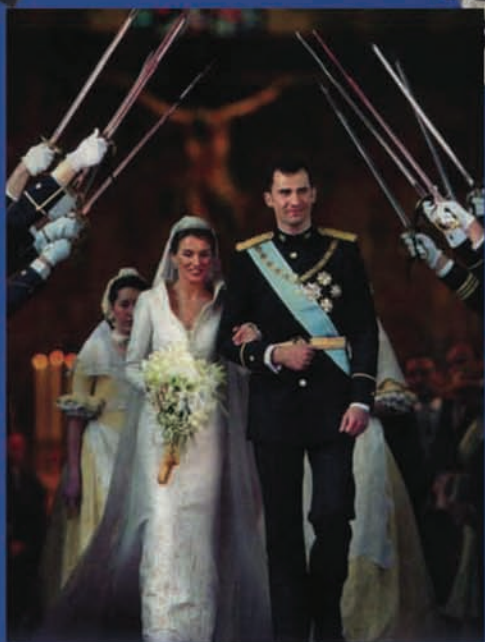

Status
Stil

Парадни бодежи

- коинени
- ваздухопловни
- морнарички

НАРУЏБЕНИЦА

Овим неопозиво наручујем - стандардну посребрену позлаћену сабљу
- парадни бодаж (заокружити)

Име и презиме: _____
 Адреса наручиоца: _____
 ЈМБГ _____ Телефон: _____

Попуните наруџбеницу и пошаљите на адресу:
 „Статус Stil“, 11080 Земун, Ул. Градски парк 2

САБЉЕ: 25 МЕСЕЧНИХ РАТА
 СТАНДАРДНА.....МЕСЕЧНА РАТА- 3.400 ДИН.
 ПОСРЕБРЕНА..... МЕСЕЧНА РАТА - 3.600 ДИН.
 ПОЗЛАЋЕНА..... МЕСЕЧНА РАТА - 3.800 ДИН.

БОДЕЖИ: 20 МЕСЕЧНИХ РАТА
 ПОСРЕБРЕН.....МЕСЕЧНА РАТА – 2.460 ДИН.
 ПОЗЛАЋЕН.....МЕСЕЧНА РАТА – 2.880 ДИН.

Тел: 011/316-24-88. 011/377-15-22. 060/676-88-01
 Web: www.statusstil.com E-mail: office@statusstil.com

БОРБА ПРОТИВ ТИФУСА У СРБИЈИ 1915. ГОДИНЕ

Епидемија пегавог тифуса избила је на самом крају 1914. године, да би се у јануару 1915. убрзано развијала, достигнувши врхунац у фебруару исте године. Претпоставља се да је од пегавог тифуса у Србији умрло око 35.000 војних лица, 35.000 заробљеника и више од 100.000 грађана. У жеку епидемије само у Ваљеву је дневно умирало и више од стотину људи (па и до сто педесет). Смртност је у појединим периодима достигала и 70 одсто од броја оболелих. Процењено је да је током епидемије у Ваљеву умрло више од 3.500 војника, 4.000 цивила и око 2.000 аустроугарских заробљеника. Међу страдалима су бројни били и они који су се борили са епидемијом, лекари, болничари и помоћно медицинско особље.

Ваљево првих година Великог рата

ГРАД БОЛНИЦА

Првих ратних месеци (јули–новембар) 1914. године у ваљевским болницама збрињавани су рањени у првој и другој непријатељској офанзиви. Овај период је, због великог броја страдалих, био прожет веома тешким, чак и трагичним тренуцима, нарочито током друге офанзиве када је опште стање у граду било додатно закомпликовано приливом великог броја рањеника и оболелих, као и бројних избеглица. Ваљево је већ тада постало град-болница. У граду који је, са најужом околином, тада имао око осам хиљада житеља, у појединим периодима боравило је више десетина хиљада људи.

Кад говоримо о Ваљевској болници из времена Првог светског рата, често заборављамо да се тај појам не односи на неки конкретан болнички објекат, нити на болницу као институцију, већ на склоп специфичних догађаја услед којих је цео град постао једна велика болница.

У ратним плановима Краљевине Србије било је предвиђено да Ваљево, због његовог геостратешког положаја, као и због тамо стационараног гарнизона, буде један од главних центара војног санитета. Град на Колубари је такву улогу имао и током балканских ратова, када су места борбених дејстава била веома удаљена од њега, да би, са почетком Првог светског рата и жестоког сукоба на блиској дринској граници, та његова улога добила још већи значај. Ваљево је тада постало седиште две сталне и шест резервних болница, распоређених у више десетина различитих објеката широм града.

Првих ратних месеци (јули–новембар) 1914. године у ваљевским болницама збрињавани су рањени у првој и другој непријатељској офанзиви. Овај период је, због великог броја страдалих, био прожет веома тешким, чак и трагичним тренуцима, нарочито током друге офанзиве када је опште стање у граду било додатно закомпликовано приливом великог броја рањеника и оболелих, као и бројних избеглица. Ваљево је већ тада постало град-болница. У граду који је, са најужим околином, тада имао око осам хиљада житеља, у појединим периодима боравило је више десетина хиљада људи. Ипак, и поред огромних потешкоћа српски санитет се, уз подршку грађана Ваљева и страних лекарских мисија, суочавао са више или мање очекиваним проблемима, са којима је већ имао доста искуства. Различите ране од метака и шрапнела и болести као што су трбушни тифус, дизентерија, рекурентс... нису били изненађење за искусне и у балканским ратовима прекалене војне лекаре. Постоје

Ваљево на Хенинговој карти из 1737. године

Првих година 19. века отпочео је историјски процес убрзане друштвене и социјалне трансформације већег дела територије Србије. Први српски устанак, како ће се касније показати, представљао је прву, оружану фазу Српске револуције. Већ 1804. године локално становништво подигло је буну против турских господара и успело да ослободи велики део Србије. На тој ослобођеној територији формирана је посебна устаничка држава. У том незауостављивом историјском процесу значај Ваљева, ваљевског краја и Ваљеваца био је веома велики. Символи сече кнезова, која је, како ће се испоставити, била непосредни повод Првом српском устанку, постали су ваљевске народне вође Алекса Ненадовић и Илија Бирчанин. Потом су чланови породице Ненадовић, Прота Матеја, Јаков, Јеврем и Сима, имали значајну улогу у организацији устанка, као и у формирању управе устаничке државе. Прота Матеја Ненадовић био је и писац првог закона ослобођене Србије, први српски дипломата и један од твораца идеје формирања Правитељствујућег совјета као владе устаничке државе и њен први председник.

индиције да се у појединачним случајевима већ тада појавио и пегави тифус, али, ако су оне тачне, тада нису уочене назнаке које би указале на претњу епидемије.

Епидемија

Крајем 1914. и у првој половини 1915. године у Србији је од пегавог тифуса оболело више од пола милиона људи, док је број умрлих војника, цивила и заробљеника процењен на више од 170.000. Током најжешћег трајања епидемије (децембар 1914 – мај 1915) у Ваљеву и његовој околини умрло је више од 3.500 војника, 4.000 цивила и око 2.000 заробљеника. У жеку епидемије дневно је умирало по 100, па и знатно више оболелих. Међу њима су били и многи лекари и болничари.

После треће аустроугарске офанзиве и краткотрајних освајања појединих српских насеља уз Дрину (16. новембар – 9. децембар) уследила је велика српска победа у Колубарској бици и повратак војске и становништва у ослобођени град. Ваљево се тада суочило са страхотама велике епидемије страшне болести, за коју здравствена служба није била припремљена. Борба против пегавог тифуса била је додатно закомпликована ескалацијом других, исто тако тешких болести. У тим трагичним тренуцима, борећи се са последицама ратне пошасте, српско санитарско особље је, уз помоћ страних лекарских мисија, грађана и ратних заробљеника, неговало знатно више болесних и рањених српских војника и цивила и заробљених припадника аустроугарске војске него што је Ваљево имало становника. Док је у целој Србији оболело преко пола милиона људи, а број умрлих војника, цивила и заробљеника процењен на више од 170.000, сматра се да је за време епидемије (децембар 1914 – мај 1915) у Ваљеву и његовој околини умрло више од 3.500 војника, 4.000 цивила и око 2.000 заробљеника. У жеку епидемије дневно је умирало 100, па и знатно више оболелих.

Ненадовићи: Алекса, Проша Маџеја и Јаков

Ваљево је било једно од првих насеља градског типа које је ослобођено у Првом српском устанку. После скоро три и по века ропства оно је тада поново постало српски град у аутономној српској држави, али непрекидне борбе за очување независности и слабо развијена трговачко-занатска пракса међу српским живљем онемогућавали су бржи развој. Српско становништво је у претходном периоду живело углавном по селима, бавећи се скоро искључиво пољопривредом, те није имало потребу да у већем броју насељава ослобођену варош. Зато је 1808. године забележено да у Ваљеву има само 200 кућа, са око 1.000 становника. Ипак, темељи данашњег хришћанског насеља су баш тада постављени. Истина, крајем 1813. године турска војска је успела да покори независну државу створену у Првом српском устанку и Турци су, на кратко, само до 1815. године, опет загосподарили Србијом и Ваљевом. Други српски устанак донео је нову наду Србији. После само неколико месеци борби устанак је завршен преговорима, кроз које је Србија добила ограничену аутономију, која ће у наредним деценијама, корак по корак, бити проширивана до потпуне независности.

Међу њима су били и многи лекари и болничари. Био је то период због кога су Ваљево и његове болнице постали симболи страдања, али и пожртвованости, хуманости и међународне сарадње.

Историјска вертикала града

Са развојем нововековне српске државе Ваљево се убрзано развијало и урбанизовало. У другој половини 19. века, од 1862. до 1900. године, број становника се са 2.150 повећао на 7.477. Са ширењем вароши по колубарској котлини, осниване су и нове институције. Изграђене су основна школа, гимназија, читаоница... Са радом је почела и позоришна дружина, као и штампарија, а уз њу и локалне новине. Основане су и пивара и штедионица, саграђено јавно купатило, подигнуте су нове јавне зграде и хотели, а варош је добила и улично осветљење лампама на гас.

Градско насеље Ваљево данас је важан административни, привредни и културни центар. Оно је седиште истоимене шире градске (раније општинске) територије, као и Колубарског округа. Током бурне прошлости српског народа Ваљево и Ваљевци често су имали истакнуту, па и водећу улогу у покретима за национално ослобођење. Зато не чуди што је, поред војсковођа и народних вођа, ваљевски крај изнедрио и немали број значајних уметника и научника. Истовремено, тај град се сврстава и међу најстарија градска насеља Србије. Међу сведочанствима прохујалих векова назив Ваљево се први пут среће у документима насталим током последње деценије 14. века, која се чувају у Државном архиву у Дубровнику. Та документа, као и архивска грађа из наредних деценија, речито сведоче о убрзаном развоју града на Колубари у време српске деспотовине. Успон Ваљева, као и раст аутономне Србије, заустављен је 1459. године, када је средњовековна српска држава дефинитивно поражена од Турске империје.

Са променом феудалног господара живот у ваљевској котлини није у потпуности замро. Истина, уместо трговачких каравана туда су сада пролазиле турске војне јединице на свом походу ка Угарској, чије су се границе налазиле само неколико десетина километара северно од Ваљева. Иако део једне огромне муслиманске државе, у првим деценија-

ма турске власти Ваљево је остало претежно хришћанско насеље. Такво стање правдано је чињеницом да, због близине непријатељске Угарске, хришћанско становништво пограничних области треба да има извесне привилегије, како не би бежало преко границе и пружало активну војну помоћ османском непријатељу. Међутим, већ од друге четвртине 16. века стање почиње да се мења.

После велике турске победе над Угарима код Мохача, 1526. године, муслиманска империја креће у даљи поход на Европу, померајући своје границе на север, исток и запад. Тиме Србија, а са њом и Ваљево, постаје територија дубоко у унутрашњости турског султаната. Самим тим турска империја више није имала разлога да и даље одржава привилегије које је локални живаљ до тада уживао. Са њиховим укидањем почиње процес исламизације и локално становништво у извесном броју или прелази у ислам, или бежи даље на север. Они који нису то учинили падали су у потчињен, често и трагичан положај. На место одсељеног локалног становништва досељавају се муслимани из удаљенијих крајева, који, као становници ваљевске касабе, доминирају у наредним вековима.

Својеврсни врхунац развоја Ваљево је достигло у првој деценији 20. века. Најаву новог развојног периода предста-

Поглед на Ваљево у другој половини 19. века (акварел Феликса Каница)

Са развојем нововековне српске државе Ваљево се убрзано развијало и урбанизовало. У другој половини 19. века, од 1862. до 1900. године, број становника се са 2.150 повећао на 7.477. Ширењем вароши по колубарској котлини осниване су и нове институције. Изграђене су основна школа, гимназија, читаоница... Са радом је почела и позоришна дружина, као и штампарија, а уз њу и локалне новине. Основане су и пивара и штедионица, саграђено је јавно купатило, подигнуте су нове јавне зграде и хотели, а варош је добила и улично осветљење лампама на гас.

Разгледница са панорамским погледом на Ваљево, почетак 20. века

вља замена уличних гасних лампи електричним сијалицама и боген лампама, будући да је већ 1900. године, међу првима у Србији, Ваљево добило и електричну централу. Убрзо, 1905, саграђена је нова зграда Ваљевске гимназије. Рађена је по пројекту Драгутина Ђорђевића и Душана Живановића, у маниру тадашњих јавних објеката, у комбинацији академизма и сецесије, а истоветна је са зградом Треће београдске гимназије. Исте године, у сличном стилу, подигнута је и нова зграда ваљевске штедионице, а већ следеће године, по пројекту Јована Илкића, саграђени су и репрезентативни објекти Окружног и Општинског суда. Тада је почело и ново регулисање тока реке Колубаре, са кејовима дуж обале, као и нових општинских касарница. У то време у Ваљево је стигла и железница и градила се зграда железничке станице. Подигнута су и нова здања хотела „Гранд“ и „Секулић“, а додатно се уређивала градска пијаца са обе стране Колубаре. Том приликом подигнута су и два павиљонска пијачна кантара, један на старом вашаришту, где је сточна, односно мушка пијаца, а други преко пута њега, на зеленој, односно женској пијаци. Поред ових, у то време изникло је и низ других, данас постојећих грађевина.

Војне и санитетске прилике

Постојање цивилне болнице у Ваљеву вероватно је било разлог да, још пре формирања Дринске дивизијске области, током српско-турских ратова 1876–1878. године, у граду на Колубари буде стационарна и привремена војна болница, у којој су радили и руски лекари и болничари. Она је вероватно организована са формирањем гарнизона, можда у оквиру касарне на Илици, а са почетком новог века Ваљево је постало седиште и сталне војне болнице Дринске дивизије.

Паралелно са општим урбаним развојем, Ваљево је постало и значајан гарнизони центар Србије. После великих војних реформи које је краљ Милан Обреновић спровео широм Краљевине Србије, Ваљево је 1883. године постало седиште Дринске дивизијске области, место лоцирања њеног командног састава и дела оперативних јединица. Већ 1885. године на ободу Ваљева, на Илици, саграђен је комплекс па-

Вечерње новостии, 8. новембар 1909.

ШТЕТНО ЗА ЗДРАВЉЕ

Војна болница у Ваљеву постоји у сред вароши, преко од највећег хошела Драге Секулића, где су честе забаве и где игра позоришће. У позоришту се пуца, у кафани се пева и свирају цигани, а кадкад и војна музика, што све чини штећу по мир болесника. (Део текста о војној болници у Ваљеву)

Током балканских ратова, поред сталне војне болнице, у Ваљеву су постојале и две резервне. Једна је била смештена у новосаграђеној згради гимназије, а друга у касарни Петога пука. У њима је радило тринаест лекара. Поред српског санитетског особља, ту су била и три Данца, два Чеха и један Хрват. Било је то време када се Ваљево налазило дубоко у позадини фронта и постојећи капацитети су били довољни за мирно, неометано пружање санитетске помоћи рањеницима и оболелима. Међутим, са избијањем Првог светског, односно, како се тада говорило Великог рата, дошло је до драстичне промене стања, које је Ваљево довело пред амбис. Катастрофа се назирала са сваким новим даном рата у коме је српска војска доживљавала почетне поразе.

Прва ваљевска касарна, касарна на Илици (касарна 17. пука)

виљона прве касарне (касарна Седамнаестог пука). Нешто касније, 1899, изнад Ваљева, на брду Крушик, довршена је и градња монументалне касарне Петог пешадијског пука Дринске дивизије, а нешто даље од ње, на месту где почиње данашња касарна „Војвода Живојин Мишић“, и магацини Дринске дивизије. У години када су грађене зграде гимназије, штедионице и судова подигнут је и репрезентативни павиљонски комплекс артиљеријске касарне са својим складиштима, а у центру града и зграда команде Дринске дивизије.

Др Селимир Торђевић, рођен у Пожаревцу, студије медицине завршио у Паризу, радио је у многим местима широм Србије, а 1907. године је постављен за управника окружне болнице у Ваљеву; умро од тифуса 19. фебруара 1915.

САНИТЕТСКО ОСОБЉЕ У ВАЉЕВУ 1905.

Родоначелници ваљевског санитета били су између осталих и познати ваљевски лекари др Мијаило Цвијетић, окружни физикус, др Сигмунд Штрага, средњи лекар у Ваљеву, др Стева Живковић, општински лекар у Ваљеву, др Иван Плесничар, лекарски помоћник, др Радован Радовановић, лекарски помоћник, др Јосиф Хрњичек, санитарски потпуковник, др Милан Пецић, санитарски мајор, др Јордан Стајић, санитарски капетан, др Милан Вукићевић, санитарски поручник, др Андрија Лишка, трупни лекарски помоћник, Клаудије Прикелмајер, апотекар, Милорад Тадић, апотекар, Мориц Петерсил, војни апотекар, Милорад Николић, окружни марвени лекар, Миливоје Јанковић, војни марвени лекар, помоћник, Даница Тодоровић, бабица, Јелка Поповић, бабица, Даница Нешић, нудиља, Гаврило Гајић, болничар – превијач, Богдан Недељковић, болничар, Мојсило Мурић, болничар.

Уз формирање снажног гарнизонаог центра, за догађаје који су уследили и због којих је у Првом светском рату Ваљево постало познато као град-болница, од кључног значаја је био и развој санитарске службе у граду, како цивилне, тако и војне. Цивилна окружна болница у Ваљеву основана је 1867. године. Била је смештена у „новој чаршији“ (Улица кнеза Милоша), у једносратном стамбеном објекту, из најмљеном од познатог ваљевског трговца и богаташа Алексе Андоновића. Непосредно после оснивања болнице, 1869. године у Ваљеву је отворена и прва апотека. Иако се одмах, готово од почетка рада болнице, учавало да кућа Андоновића није одговарајућа за те потребе, ипак су до изградње нове зграде, као трајног решења, прошле скоро две деценије. У нови, наменски пројектован објекат, који се налазио на периферији тадашње вароши (данас комплекс Историјског архива Ваљево) ваљевска Окружна болница усељена је 1885. године. Њен развој је настављен и у каснијем периоду, тако да су болнички простори 1908. године проширени, за то време и услове који су постојали у Србији, веома модерним хируршким павиљоном.

Касарна 5. пешадијског пука Дринске дивизије

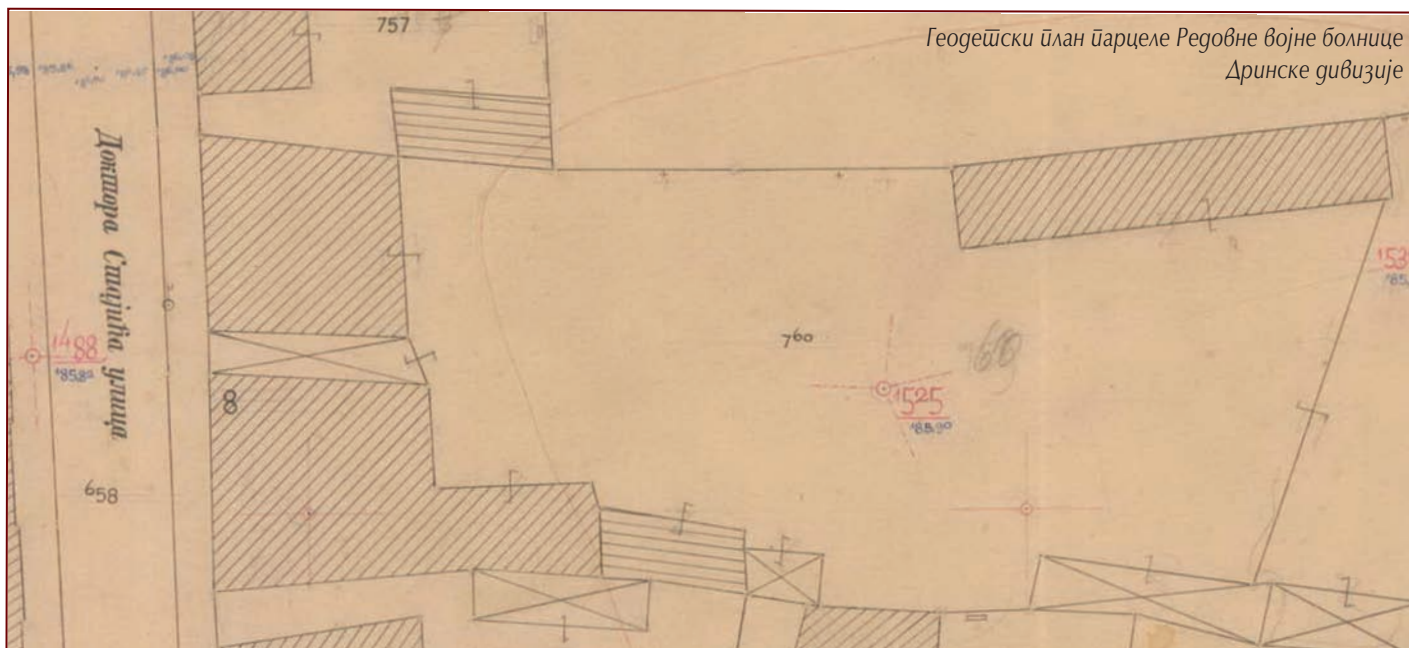
Постојање цивилне болнице у Ваљеву вероватно је било разлог да, још пре формирања Дринске дивизијске области, током српско-турских ратова 1876–1878. године, у граду на Колубари буде стационарна и привремена војна болница, у којој су радили и руски лекари и болничари. Она је вероватно организована и са формирањем гарнизона, можда у оквиру касарне на Илици, а са почетком новог века Ваљево је постало седиште и сталне војне болнице Дринске дивизије. Она је била смештена у истој улици у којој је била и Окружна болница, али ближе центру вароши.

Први месеци рата и погоршање стања

Сваки дан рата доносио је нове жртве, па су, иако у међувремену повећани, болнички капацитети у Ваљеву све теже примали пострадале српске војнике. После неопходне медицинске тријаже, обављане у ваљевским болничким

објектима, лакши рањеници су санирани и враћани на фронт, а тежи, који нису могли да буду смештени у Ваљеву, санитарским возом су упућивани ка Младеновцу, а одатле ка болницама у Крагујевцу и Нишу. Скоро редовно у теретним вагонима тог воза налазило се и по две до три хиљаде рањеника, а било је дана када их је било знатно више, и до 8.000, тако да су, поред постојећег, ангажована још два санитарска воза.

На прве наговештаје рата, још пре његове званичне објаве, Србија је 26. јула 1914 године, издала проглас о мобилизацији. Рат је проглашен 28. јула, а већ 12. августа Аустроугарска је започела са својом првом офанзивом, усмереном преко Дрине, при чему је Ваљево било један од значајних стратешких циљева. Међутим, офанзива је заустављена 19. августа победом српске војске на Церу, а дефинитивно завршена 24. августа уласком српске војске у претходно заузети Шабац. За разлику од претходних ратова, Ваљево се овај пут налазило непосредно иза линија фронта и

Геодетски план парцеле Редовне војне болнице Дринске дивизије

Колегијум ваљевских лекара
1911. године

Седе: др Андреја Лишка, војни лекар интерниста; др Јордан Сџајић, војни хирург; др Владимир П. Појовић, војни интерниста; др Селимир Ђорђевић, интерниста и управник болнице; др Владимир Т. Појовић, ојераџор
Стоје: др Никола Ничића, на сџажу; др Павле Војтх, интерниста; др Милан Вукичевић, зубни лекар; др Јоца Милосављевић, војни интерниста; др Војко Краснука, очни лекар, добровољац из Русије...

његови санитарски ресурси морали су да буду активирани у пуним капацитетима. Рањеници су пристизали у Ваљево организовано, углавном санитарским запрегама, и смештани у постојеће болнице и објекте предвиђене за проширивање болничких капацитета. Према првобитним плановима, за потребе настрадалих био је предвиђен укупни капацитет од 201 одељења са 2.210 кревета. Поред цивилне и сталне војне болнице, у Ваљеву су формиране и четири резервне војне болнице. И поред великих ратних напора, захваљујући муњевитој победи српског оружја, притисак на ваљевске болнице није био несавладив, бар у односу на стање које ће тек уследити.

Др Аријус ван Тиховен, холандски лекар који је као ратни хирург радио у Србији и током балканских ратова, стигао је у Ваљево заједно са групом својих болничара и болничарки, доносећи савремену хируршку опрему непосредно по распламсавању ратних сукоба. Сећајући се догађаја пре и за време битке на Церу, записао је да Аустријанцима није пошло за руком да заузму Београд са речне стране и да тако изврше неопходне преласке. „То је морало да се обави с леђа, тамо где су највећа упоришта на босанској граници. А Ваљево је представљало прву етапу. Тамо и кренусмо. Ваљево је леп градић од осам до десет хиљада становника, у брдима, са здравом климом, прилично модеран, има чак и електрично осветљење; седиште је среза, у њему се налази најмање пет великих касарни, као и прелепа гимназија, сада оспособљена за прихват рањеника. Становништво је имућно. Већином су то богати сељаци који се баве сточарством, а нарочито узгојем шљива. Годишње извезу сувих шљива и пекмеца у вредности од три милиона. Међутим, у Ваљеву за

нас још увек није било посла. Једно време владао је непријатни мир све док Аустријанци 16. августа нису прешли Дрину код Шапца и кренули на Ваљево. Почели су да пристижу рањеници у великим транспортима који су најчешће стизали увече и ноћу; једном чак осам стотина истовремено. Најпре су их спуштали у сено у великим магацинима, сироте људе, неке на умору, друге већ мртве, сабијене на гомиле. (...) Највише што сам ја као једини добро опремљен хирург могао да учиним било је да оперишем читав дан, често и до поноћи.“

Холандски лекар је као ратни хирург радио у Србији током балканских ратова и Првог светског рата. Био је шеф хируршког одељења Војне болнице у Ваљеву. Као члан истражне комисије, заједно са Арчибалдом Рајсом, учествовао је у истрази ратних злочина аустроугарске војске у Србији. Пошто је у пролеће 1915. године и сам преболео пегави тифус, вратио се у Холандију и, на основу дневничких белешки, заједно са новинаром Ј. М. Брусеем написао књигу *Страхоте раја у Србији*. Поред тога, др Тинховен је био и активан фотограф, који је својим фото-апаратом документовао догађаје којима је био сведок, али и активни учесник. После аустроугарског пораза на Церу, који је представљао прву победу не само српске већ и савезничке војске у целини, царске трупе су почетком септембра покренуле нову офанзиву. Сукоб је, после крвавих борби на Гучеву и Мачковом камену, прешао у исцрпљујућу рововску борбу. Број рањеника који су ка Ваљеву упућивани у колонама запрежних кола, али и пешке, повећавао се из дана у дан. Др Тинховен је забележио и следеће:

„У складиште Петога пука ноћас је унето осам стотина рањеника. Идем да проберам најтеже случајеве. Какав је то

тужан призор. Неразлучива маса, у дугим шињелима натопљеним крвљу, на слами, попут стоке. На спрату, где у три нивоа стоје полице за складиштење муниције, сада леже рањени, тек тако, на тврдим даскама. Свуда наоколо тешки рањеници, без завоја, одузети или слепи, са испалим цревима – самртници, покојници. Стварно је страшно што не могу да оперишем више од десеторо на дан, што толики морају да остану да леже, што неће бити ни превижени.”

Поред проблема насталих услед повећаног прилива рањеника, стање у Ваљеву је додатно закомпликовано и појавом заразних болести, пре свега трбушног тифуса, дизентерије и тифуса рекуренса. Зато су уз већ постојећих шест болница, две сталне и четири резервне, формиране још две резервне болнице. Међутим, број рањеника и оболелих је стално растао и ускоро премашио бројку од 7.000, колики су били постојећи капацитети. Због тако нараслог и незауствалјивог прилива пострадалих, постојећих осам болница проширило је своје капацитете привременим реквирира-

њем неколико додатних објеката, првенствено јавних зграда, школа, хотела, кафана и магацина, а повећаван је и број шатора војних пољских болница. Истовремено, градске власти су издале наредбу да и сви већи локали у вароши морају да буду отворени и током ноћи, како би новоприспели рањеници имали где да се сместе док не дођу у прилику да буду прегледани и санирани у неком од болничких објеката.

Како ни тако проширени болнички капацитети више нису могли да приме све пострадале, у ваљевским болничким објектима вршена је медицинска тријажа. Лакши рањеници су опорављани и враћани на фронт, а тежи, који нису могли да буду смештени у Ваљеву, санитарским возом су упућивани ка Младеновцу, а одатле ка болницама у Крагујевцу и Нишу. Скоро редовно у теретним вагонима тог воза налазило се и по две до три хиљаде рањеника, а било је дана када их је било знатно више, и до 8.000, тако да су, поред постојећег, ангажована још два санитарска воза.

У таквој ситуацији грађани Ваљева показали су пуну солидарност са пострадалима. Поред

својих локала, за потребе смештаја и фијакера и запрега за потребе транспорта рањених, Ваљевци, предвођени Миланом Матићем, Ристом Топаловићем, Костом Марковићем, Милутином Дојчиновићем, Миланом Зарићем и Димитријем Милићем, организовали су „Одбор за дочек и помоћ рањеницима” који је, код железничке станице, подигао павиљон за поделу прикупљених намирница. Бројне Ваљевке су даноноћно, као добровољне болничарке, неговале рањене и асистирале лекарима, не само приликом превијања већ и при операцијама. Имена многих од њих нису запамћена, али вреди поменути бар оне које су данас познате: сестре Дабић, Лепосава Томић, бабица Ђукановић, Коса Кораћ, З. Зарић, госпођице Бирчанин, Радојка, Надежда, Јела...

И поред надљудских напора, малобројно српско санитарско особље није успевало да одговори на све захтеве, па је драгоцену, али у односу на опште стање опет недовољну помоћ добило посредством међународног удружења Црвеног крста. У Ваљево су, поред поменутог холандског тима др Тинховена, стигли чланови других лекарских мисија. Једна од првих била је комплетна руска пољска болница, са доцентом др Николајем Ивановичем Сичевим

Др Аријус ван Тинховен (1886–1965) са холандским болничаркама

На аџел српских власџи које се, у јануару 1915. године, обрађају Црвеном крстџу и државама савезницама шџражећи џомоћ стџручног кадра у сузбијању незаустављиве еџидемије шџифуса, у Србију су стџигле бројне санишџейске мисије, џре свих руска и бришџанска, а затџим и друге. Са њима је џо-чешџком 1915. године стџигла и неџиходна медицинска џйрема.

на челу, која се сместила на периферији града. Њен долазак је организован средствима које је прикупило Словенско добротворно друштво. У Ваљевоу је радила и швајцарска амбуланта, мешовитог састава, у ком су биле и две руске док-

Кнез Милошева улица у Ваљевоу у јесен 1914: док војници одлазе на фронтџ, колона избеглица најџушџа Ваљево – џролазе џоред кафане „Грозд“, једног од објеката Ваљевоке болнице (фџтографије Русџе Марјановића)

торке, ту су били и лекари и болничари из Данске (др В. Т. Мелгард), као и чувени француски епидемиолог др Консеј.

Уз стални рад у Ваљевоу, поједини од њих активно су се ангажовали и на фронту. Тако је у боју на Гучеву погинула руска болничарка при ваљевоком Петом пешадијском пуку Дарја Александровна Коровкина. Поред српских лекара и болничара и санитетских мисија савезничких држава, у Ваљевоу су радили и аустроугарски ратни заробљеници, попут Чеха др Хајнриха Пруска, асистента породџства из Прага.

Описујући стање у Ваљевоу, тадашњи начелник санитета Српске војске пуковник др Лазар Генчић забележио је да су за смештај све већег броја рањеника биле заузете све касарне, хотели, кафане, кафанице, сви магацини... „Много-

Рањеници су до Ваљева стџизали колонама кола са воловском заџрегом, а нерешџко и џешке (фџтографије Самсона Чернова)

бројни рањеници лежали су на патосима, и то само негде на сламњачама, иначе само на слами или сену, са или без икаквог покривача. Лако рањени су целога дана били закрчили ваљевске улице и прикупљали су се око завојшта ради превијања, а у подне и увече око казана ради исхране, а тешко рањени чекали су са очајањем ред да буду прегледани, превијени, боље смештени и евакуисани у позадину. Сви они чекају да их збрину свега 26 лекара и то од њих свега 10 им могу помоћи, а осталих 16 углавном се баве административним пословима у санитетском одељењу Врховне команде, а потребно је било бар 150.”

У Ваљеву је тада боравио и др Рудолф Арчибалд Рајс, швајцарски форензичар, публициста, доктор хемије и професор на Универзитету у Лозани, који је у Србију стигао како би документовао аустроугарске злочине над српским становништвом у време Првог светског рата. Боравак у Ва-

љеву описао је у књизи *Шта сам видео и проживео у великим данима*.

„Малим младеновачким возом стигао сам, касно увече, у Ваљево (...). Ваљево је било Главни стан српске војске и цео Генералштаб ту је био концентрисан (...) Војници који поздрављају шетају се кроз ову гунгулу. Глава им је превијена или носе руку у завоју (...) У колима са четири точка леже бледа и непокретна тела у поцепаним и прљавим униформама и са завојима који нису више чисти. (...) То су тешки рањеници, које са бојишта довозе на волујнским колима. (...) Пођимо за овим колима до болница и уђимо у њих. Болнице су многобројне, сувише многобројне. И још их нема довољно. Рањеници се чак морају смештати под велике шаторе у авлијама. (...) Било је недеља када је умирало и по 59 рањеника дневно. (...) Погреби су били толико чести да су пред црквом скоро стално стајали редови мртвачких сандука. (...) Хајде да видимо где заувек почивају све ове жртве до крајности неумерених и зло-

Улазак Живојина Мишића у ослобођено Ваљево

После краткотрајног, тронедељног, аустроугарског заузећа, Ваљево је ослобођено 9. децембра 1914. године. Већ после првих успеха контраофанзиве Српске војске аустроугарски командант Оскар Поћорек издао је наредбу да 6. децембра из Ваљева почне евакуација трупа, коморе и оних рањеника и болесних који су могли да буду транспортовани. Град је брзо испражњен, а у његовој непосредној околини су распоређене јединице који су штитиле одступање. Аустроугарски војни свештеник фра Габро Цвитановић, који је са аустроугарским рањеницима и болесницима остао у Ваљеву, записао је у свом дневнику: „Заповједништво XV и XVI корпуса оставило је Ваљево. Војска га је такођер испразнила, али су нека одјељења запосјела брда и главице са сјеверне и сјевернозападне стране града да омогуће узмак осталим трупама које су се повлачиле према Шапцу. Срби су нади-

рали са источне и југоисточне стране. Град је био, дакле, између двије војске које су око њега и преко њега 8–9. просинца водиле крваву борбу. Премда је пар дана прије био нападао снијег, та два дана успркос зимскога доба било је врло лијепо време, право бабино љето. Борба је тим била жешћа, приказ тим ужаснији. Ваљево је изгледало још пустије, а становништво, већином женско, које је с прозора посматрало ужасну борбу, у својој бојазни још нервозније. (...) Ја сам се на час наслонио на прозор хотела Секулић да посматрам борбу, но кад сам видио да је једна пушчана кугла ударила недалеко од мене у зид одстранио сам се. (...) Ја сам се налазио у Дринској војној болници, недалеко од хотела Секулић, а на коју стотину метара од мене дахће из грмља код ваљевског гробља стројна пушка. Незнани јунак имао је да запријечи Србима прелаз преко моста. Од 7. XII послје подне па до предвечер 9. он је сипао кишу олова на мост без престанка, чак и онда када су Срби с друге стране већ били у граду, док га коначно не опколише са свих страна и убише, како сам доцније чуо, бомбом, уз његову стројеву пушку. (...) Борбе су око Ваљева свршиле 9. просинца послје подне. Српске патроле биле су криомице у граду већ јучер навечер, а главни део чета ушао је тек по свршеној борби. Све до касно ноћу, када је почела пљштати киша, војска се сукала у град. Сљедећих су дана долазила разна заповједништва, пољске болнице, разбјегло грађанство, и политичке области. На дан 12. просинца (1914.) је дошао војвода Мишић, командант армије са својим штабом. Упркос огорченим борбама, које су тек биле завршене, градске зграде нису претрпјеле готово никакве штете. Тек када су Срби били већ у граду и борба окончана, појавила се ватра у једној кући. Ваљда је који заблудјели хитац погодио у нешто суво у њој, тамо тињао, док се није претворио у пожар.”

чиначких амбиција Аустро-Мађара и Немаца. (...) Гробље је на врх брежуљка. Правилно су наизани безбројни гробови са простим црвено-смеђим крстом који носи име покојника. Ту има и Срба и Аустријанаца.”

Привремено напуштање, а затим и ослобађање града

Са српском војском повлачиле су се и непрегледне колоне избеглица. Процењује се да је тада, у непосредној околини Ваљева, као и у самом граду, који је пре рата имао нешто више од 8.000 становника, у одређеним периодима боравило и до 100.000 људи.

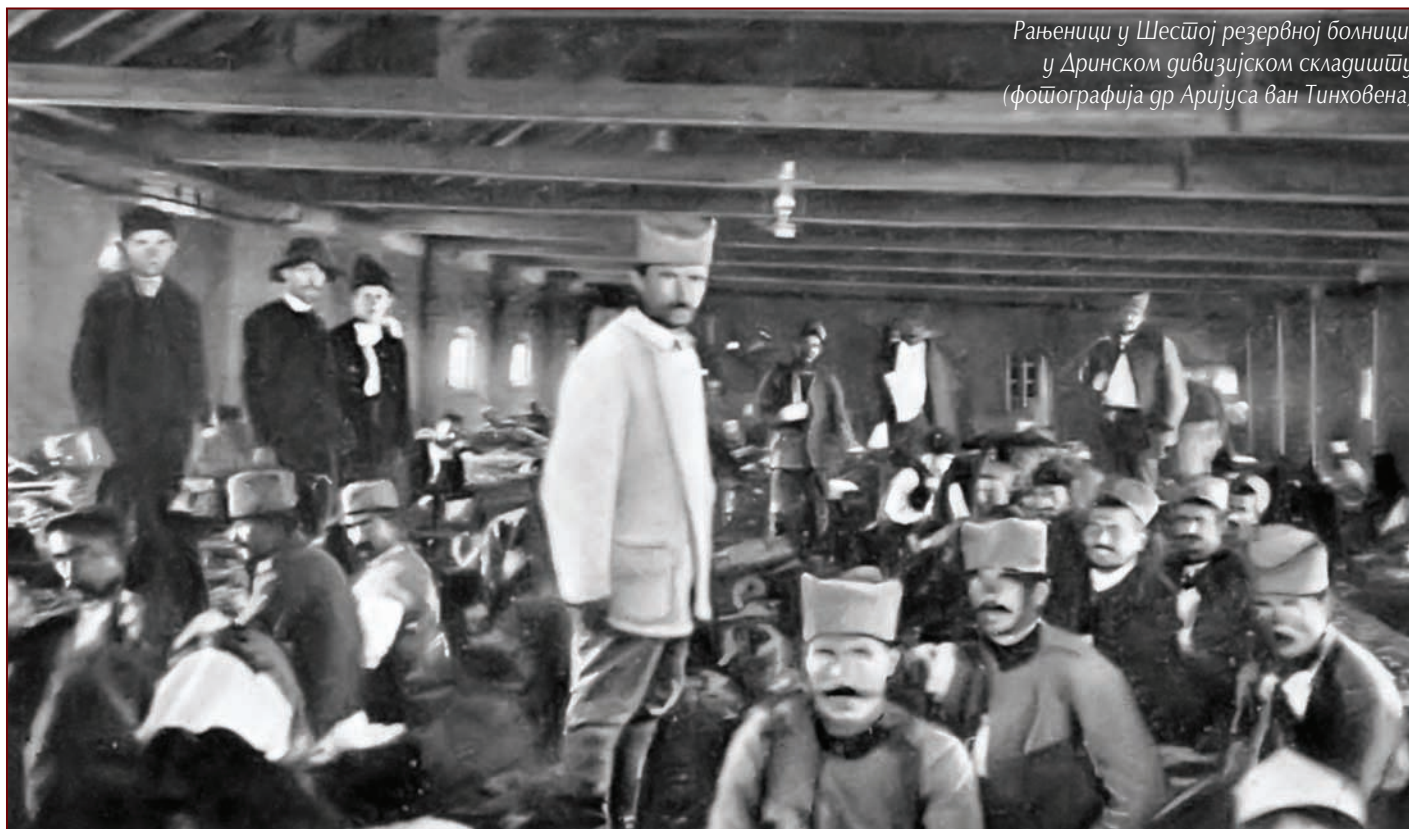
Притисак на капацитете ваљевских болница и Ваљева у целини био је додатно повећан приливом све већег броја избеглица које су се повлачиле даље од борби, али и због стравичних зверстава које су аустроугарске јединице чиниле у Подрињу и Мачви. Стање се додатно погоршало после

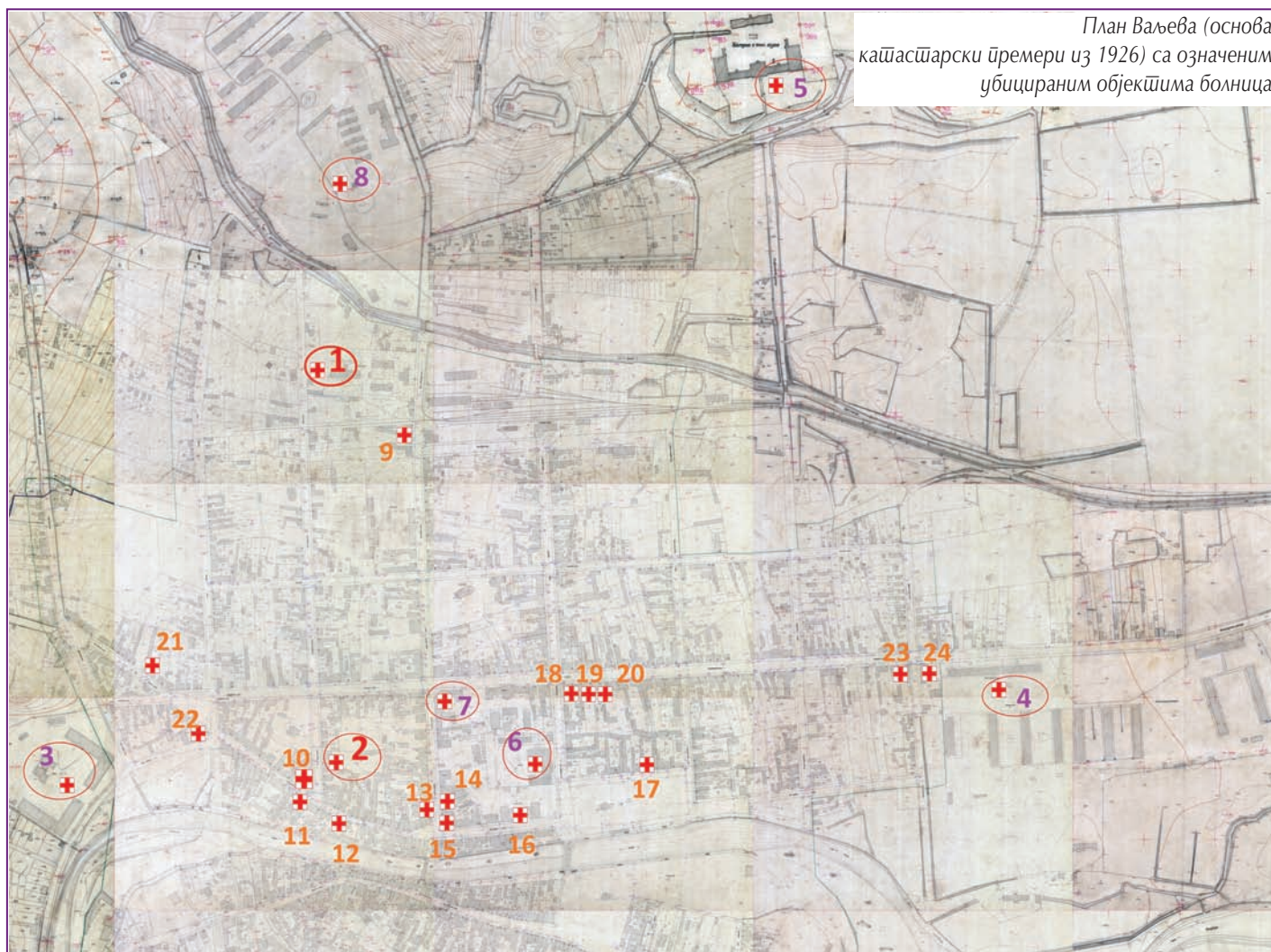
Санишејски воз на Ваљевској железничкој станици
(фотографија др Аријуса ван Тинховена)

31. октобра 1914, када је под сталним притиском непријатељских армија Српска војска била принуђена да напусти своје рововске положаје у Подрињу и Мачви и да почне са повлачењем ка Ваљеву. Са војском су се повлачиле и нове непрегледне колоне избеглица. Процењује се да је тада, у непосредној околини Ваљева, као и у самом граду, који је

Рањеници у Шестој резервној болници,
у Дринском дивизијском складишту
(фотографија др Аријуса ван Тинховена)

План Ваљева (основа катасџарски премери из 1926) са означеним убицираним објектима болница

пре рата имао нешто више од 8.000 становника, у одређеним периодима боравило и до 100.000 људи. Потом, од 6. новембра уследила је и нова аустроугарска офанзива. У тим одсудним моментима у Ваљево је 8. новембра одржана заједничка седница српске владе и Генералштаба Српске војске, а потом је уследило тактичко повлачење војске, прво на источне обале Колубаре и Љига, а потом, на иницијативу Живојина Мишића, још даље исток, ка обронцима Сувобора и Рудника. Са војском су се, из Ваљева, повлачиле и избеглице, као и велики број мештана, али и оболели и рањени, а са њима и главни болнички ресурси. Ипак, када су 15. новембра аустроугарске трупе ушле у небрањену варош, у њој су затекле најтеже српске рањенике и болеснике из Ваљевске болнице који нису били у стању да напусте град, а о којима су се свесрдно старали српски лекари др Винавер и др Башовић, као и руска лекарка др Сошинска са болничаркама. По аустроугарском освајању Ваљево је постало центар непријатељске ратне команде и његовог војног санитета. У њему су биле стациониране скоро све пољске болнице са дринског ратишта, са око 16.000 рањених и болесних.

После другог тактичког повлачења српске војске, 3. децембра непријатељска офанзива је заустављена жестоком контраофанзивом, која је довела до нове велике српске победе у Колубарској бици, током које је и Ваљево ослобођено.

Описујући даље стање у Ваљево, фра Габро додаје још: „Но, ако поглед на град није опажао ништа особито, нутарње је стање ипак било жалосно.“

Додатне потврде, али и допуну речи фра Габра Цвитановића пружају белешке др Аријуса ван Тинховена:

„Битке су се такође водиле за Ваљево, преко којег су трупе, распоређене на брдима с обе стране колубарске долине, сипале жестоку паљбу једне на друге. Када смо, дакле, уморни од пута стигли тамо у три сата ноћу, затекли смо тај, донедавно тако љупки градић у стравичном стању опустошености да више нисмо знали куда да кренемо како би смо нашли било какав смештај.“

Холандски лекар даље описује свој сусрет у хотелу „Секулић“ са два аустроугарска санитетска официра, од којих је један био свештеник, по свему судећи управо Габро Цвитановић. Пише и о непреспаваној ноћи на пањевима „јер

столица није било”, уз буренце пива и партију бакарата, и зори која је указала на право стање: „Град је био потпуно напуштен, домови проваљени. Пролазим кроз уличицу у којој су изгореле три куће. И заиста, једва да сам то поднео, тако је ужасно морбидно изгледао тај лепо, љупки градић, који сам познавао у доба мира и у коме сам изабран за почасног грађанина.” Доктор Тинховен, који се по повлачењу из Ваљева сместио у Нишу, био је међу првима који су се вратили у ослобођени град на обалама Колубаре. О томе шта је затекао, забележио је:

„Када смо ми тамо стигли у околини Ваљева трунула су 583 коњска леша. (...) Град је био потпуно напуштен, домови проваљени. Пролазим кроз уличицу у којој су изгореле три куће. (...) На улици је лежао мртав коњ у фази распадања, свуда се наилазило на гомиле измета у коме је врвело од заразе. Ушао сам у једну луксузну кућу у којој је све било отворено; користили су је као шталу за коње; коњски измет у спаваћим собама, свилени чаршафи као коњске прекривке. (...) Али морао сам даље, хитно даље јер сам стрепоо од тога у каквом стању ћу затећи нашу лепу, чисту болницу, али њено стање превазилазило је моје најгоре слутње. Био је то потпуни хаос, и прљаво, прљаво. (...) У тој болници са сто кревета било је 'збринута' хиљаду петсто тешких рањеника (...) У подруму са полулучним отворима и решеткама испред положили су више од стотину њих на мокру сламу; нужда се вршила свуда унаоколо. Тавани су били препуни, као и зграда администрације. (...) У башти је био разапет шатор за те јаднике. Ходници су били пуни (...) Од шеснаест хиљада рањеника колико их је првобитно било, повели су са собом дванаест хиљада у паници бекства. (...) Ваљево је био логистички центар у коме су имали своје магацине муниције, хране. Али, само што су се Аустријанци сместили у њему већ су морали да се повлаче и тада су своје огромне

залихе на брзину запалили и уништили. Залихама су опремили само своје болнице за четири хиљаде остављених рањеника са којима је остала и четрнаесторица лекара. (...) Сећам се да сам другог дана по свом доласку у гимназијској болници видео на гомили шездесет лешева Аустријанаца. Прљавштина је била свуда. (...) Уклањање свих тих гадости ишло је веома споро и ако је дневно долазило по педесет ратних заробљеника да нам помажу. (...) Више рањеника било је одвезено из ваљевске болнице. Остало је максимум њих сто, на сто кревета. Све Аустријанци. За њих је била спремна чиста постељина, чисти кревети, чиста слама. (...) Које је задовољство када би пацијент, сада опет чист у својој снежно белој спаваћници, чекао да га однесу у чист кревет.”

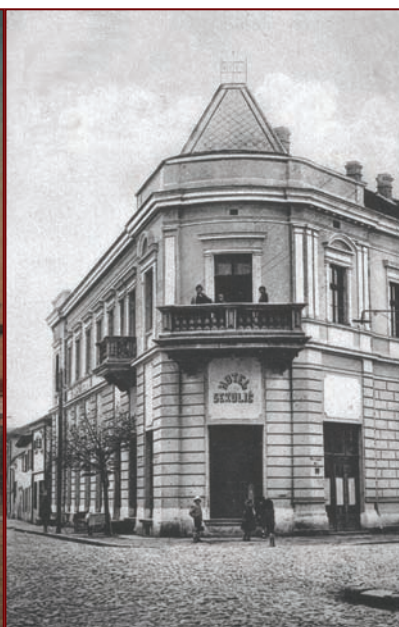
Страхоте незаустављиве епидемије

После пораза у Колубарској бици аустроугарске трупе су биле принуђене да се повуку са територије Србије и да бране своје границе. Планови да већ током јануара покрену нову офанзиву нису могли да буду остварени због отварања нових фронта услед руске офанзиве на Карпатима и уласка Италије у рат. Своје претходне ратне победе Србија је скупо платила. Од јула 1914. до октобра 1915. мобилисала је 707.343 човека односно 24 одсто укупног становништва (40 одсто укупног броја мушког становништва), далеко више од било које друге зарађене земље. Само током прве ратне године из строја је избачено 210 официра, 8.074 подофицира и 15.3375 војника, а страдао је и огроман број цивила.

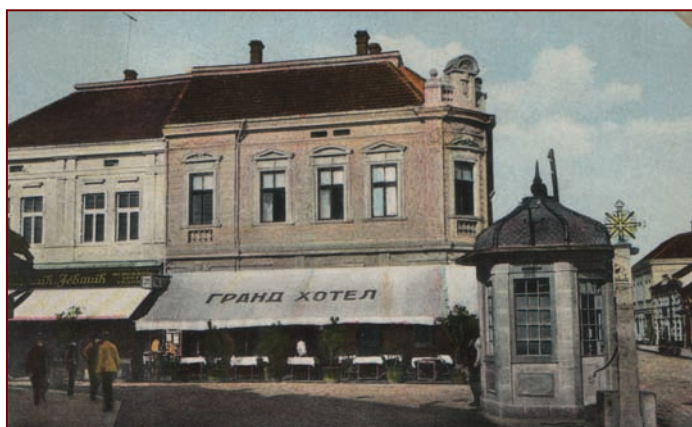
Описујући размере епидемије тифуса у Србији у првој години светског рата, др Вилијам Хантер, шеф британске санитарске мисије у Србији, послужио се следећим речима:

Ваљевска гимназија

Хоџел „Секулић“

Хоџел „Гранд“

Основна школа

„Епидемија пегавог тифуса у Србији 1914. и 1915. године била је најнаглија епидемија у настанку, најбржа у пропагацији, највећа у интензитету, а најбрже заустављена од свих епидемија у историји.“

После велике победе, у тренуцима затишја и непрекидног ишчекивања наредних потеза противника, Србија се суочила са новом трагедијом. До тада се српски санитет суочавао са проблемима изазваним ратним дејствима, ранама од метака и шрапнела, мада су уочавани и рани проблеми изазвани болестима, попут дизентерије, али и трбушног тифуса и повратне грознице (тифус рекурентс). Ове болести су од почетка рата биле присутне и у великој мери компликовале и онако тешко опште стање. Међутим, колико год да су имале велике последице оне нису биле упоредиве са оним што је уследило избијањем велике епидемије пегавог тифуса (tiphus exantematicus), додатно закомпликованог пратећим повратним тифусом (рекурентсом) и трбушним тифусом. По свему судећи Ваљево је било, ако не главно, а онда једно од великих жаришта из којих се епидемија незауставиво ширила.

После повратка војске у Ваљево хигијенско стање у граду је релативно брзо стабилизовано. Најтежи аустроугарски рањеници остали су у ваљевским болницама, док је већина транспортована даље. Истовремено су у Ваљево из пољских болница почели да пристижу српски војници рањени у тек завршеним борбама. О њима, као и о осталим аустроугарским рањеницима, поред српских и савезничких, бринули су и заробљени аустроугарски лекари, као и бројни други заробљеници, ангажовани на сређивању стања у граду. За рањеницима су у Ваљево почели да стижу и чланови њихових породица који су долазили да их обилазе, као и они који су преузимали посмртне остатке својих најмилијих. Они су се кратко задржавали у Ваљево, а потом се враћали у своје крајеве. Својим кућама одлазили су и лакше рањени и опорављени. Ваљево тако постаје пролазни, транзитни центар, али и један од центара у коме је букнула и из кога се ширила велика епидемија коју је др Вилијам Хантер, шеф британске санитетске мисије у Србији, окарактерисао следећим речима: „Епидемија пегавог тифуса у Србији 1914. и 1915. године била је најнаглија епидемија у настанку, најбр-

ОБЈЕКТИ ВАЉЕВСКИХ БОЛНИЦА

А) РЕДОВНЕ БОЛНИЦЕ

1. Окружна болница
2. Војна болница Дринске дивизије

Б) РЕЗЕРВНЕ ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ

3. Прва резервна болница, у касарни 17. пука
4. Друга резервна болница, у артиљеријској касарни
5. Трећа резервна болница, у касарни 5. пука
6. Четврта резервна болница, у згради гимназије
7. Пета резервна болница, у згради Окружног суда
8. Шеста резервна болница, у Дринском дивизијском складишту

А) НЕКИ ОД ПРИВРЕМЕНИХ БОЛНИЧКИХ ОБЈЕКТА

- 9 – 24 Кафане Босна, Суша, Грозд, Венеција, Ристе Топаловића, Сунце, Посавина, Балкан, Јадар, Подгорина, Мали Београд, Браће Марковић, Браће Гроздановић, Русија, Петровград и Српски краљ
- 25, 26 и 27 Хотели Секулић, Гранд и Таково
28. Пивница Србија и
29. Основна школа

жа у пропагацији, највећа у интензитету, а најбрже заустављена од свих епидемија у историји.“

Пошто је описао брзо сређивање прилика у Ваљево после победе у Колубарској бици и олакшање због тога, др Тинховен даље пише: „А онда је дошао Божић. То је у оваквом очајном окружењу било најпријатније славље које сам имао у дугом низу година (...) А са Новом годином на ову напалу земљу надвила се нова несрећа. Број оболелих од тифуса растао је све више. Пета касарна, смештена мало изван града на лепом брежуљку, у коју су раније смештани интерни болесници, војници који су патили од реуме, запаљења плућа или дизентерије, морала је у потпуности да буде

Рањеници и санијетско особље испред ваљевске основне школе, данас Народни музеј Ваљево

Професионални апарат за дезинсекцију и импровизирана српска бураг

Док су се људи купали у импровизованим купатилима, њихово рубље, одећа и постељина третирани су врлом воденом паром, што је омогућавало да врло брзо буду у употреби, знатно брже него да су откувани. Истовремено, посебна пажња посвећивана је и дезинфекцији и дезинсекцији просторија.

ОДБИО ВАКЦИНУ

Остало је запамћено да је др Самјуел Алберт Кук одбио превентивно да прими вакцину, тврдећи да је она потребнија српским војницима. Холандски хирург др Аријус ван Тинховен га памти као „веселог човека који је све забављао својим америчким песмицама и црначким плесовима“.

Др Самјуел Алберт Кук (Њујорк, 3. мај 1878. – Ваљево, 10. фебруар 1915.)

преуређена за тифусаре. И пегавца је почео да односи своје жртве.”

Постоје индикације да су у Ваљево појединачни случајеви пегавог тифуса уочени још пре новембарског напуштања града, али, ако су оне тачне, тада нису испољене назнаке епидемије. На то је указао и заробљени свештеник аустроугарске војске фра Габро Цвитановић: „Како сам касније сазнао од наших љекара који су били заробљени прије наше окупације Ваљева и запослени по тамошњим болницама, тамо се опазило пар случајева ‘exantematicus’-а на српским војницима што су се били вратили са фронта тек који дан пре нашег заузећа Ваљева. Ове болеснике Срби нису еваку-

ирали када су морали да напусте Ваљево. Наши су их ту држали. Но, или у оној збрци нису имали времена да ствар точно дијагностифицирају, или зато што је било само пар случајева, нису ствари давале велику важност.”

Опште је прихваћено мишљење да су велику епидемију проузроковали заробљени аустроугарски рањеници и болесници. То сматра и др Тинховен, који је забележио: „Када су Срби поново ушли у град он је био пун рањених и болесних Аустријанаца. (...) Али вероватно да је међу њима већ било инфицираних који су на све стране раширили пегави тифус. (...) Те војнике, прекривене вашкама, који су у својим униформама лежали унаоколо запуштени, пегавца је лако косио. Епидемија се ширила узнемирујуће брзо. (...) Неки бактериолози претпостављају да су аустријски војници, који су се претходно борили на руској граници, тамо покупили заразу и да је тако пегави тифус, после дуге инкубације, стигао у Србију у тако страшном облику.”

Слично мишљење имао је и др Ханс Зинсер, познати амерички бактериолог који је, посредством мисије Црвеног крста, боравио у Србији и дао велики допринос у сузбијању епидемије пегавог тифуса. У једном од својих каснијих научних радова он је записао: „Прво и најгоре жариште епидемије било је Ваљево, град са око 10.000 становника у северозападној Србији, близу границе са Босном. Када су се Срби повукли из њега у инвазији Аустријанаца, у њему није било случајева пегавца међу трупама. Када су Срби почетком децембра 1914. године кренули у контраофанзиву, и по-

чели заробљавати све више Аустријанаца и када су ушли у Ваљево затекли су преко 3.000 хиљаде рањеника и Аустријанаца болесних од пегавца и рекуренса под најтежим условима. У подручјима једне сасвим нове школе затечено је преко 150 мртвих аустријских војника. Преко 40.000 заробљеника распоређено је по читавој земљи, да би их користили као преко потребну радну снагу. Пегавца и рекуренса су рапидно следиле ову концентрацију и дистрибуцију и били су разнети дуж свих железничких пруга и по свим већим градовима Србије, чак до Битоља и Ђевђелије.”

Др Лудвиг Хиршфелд, пољски лекар микробиолог који је пред Први светски рат радио као универзитетски наставник у Швајцарској, а у рано пролеће 1915. године заједно са супругом

Др Лудвиг и Хана Хиршфелд

Ханом дошао у Ваљево да активно учествује у сузбијању епидемије тифуса, написао је мемоаре Историја једнога живота, у којима бележи: „Огромна аустријска армија повлачи се урасулу и паници (...) и оставља 60.000 заробљеника. Но Србија нема довољно хране за те људе, нема смештај, нема дезинфекционе опреме. Пуни су ваши, а поједини случајеви пегавог тифуса међу заробљеницима претварају се у пожар који је дословно изгорео целу земљу. Довољно је да се каже да је од четири милиона становника оболело њих милион, да су од 360 лекара оболели готово сви, а умрло их је 126.”

Епидемија пегавог тифуса, праћеног другим болестима, врло брзо је почела да узима данак. Разбољевали су се и умирали војници, цивили, грађани Ваљева и избеглице, ратни заробљеници, а врло брзо и болничари и лекари који су бринули о њима. Описујући такво стање др Хиршфелд је забележио: „Лакше оболели су излазили у град да набаве храну. У једном кревету било је по неколико болесника, али су углавном лежали на патосу. Дешавало се да оболели у делиријуму побегну у кошуљи у град, ширећи страх и епидемију. Неколико полусвесних болесника истрчало је из наше болнице и удавило се у оближњој реци. Сви нису могли ни да се сахране. Лешеве су слагани на гомиле у близини болнице.”

ХУМАНА ВАЉЕВЧАНКА

Једна од првих жена лекара у Србији рођена је у 1887. године у Ваљеву. Медицину је студирала у Цириху и Берлину и по завршетку студија вратила се у Ваљево, где је радила у окружној болници. У оба балканска рата била је управник резервне болнице у Ваљеву. Почетком Првог светског рата радила у војној болници у Пироту. После Колубарске битке вратила се у своје Ваљево. Умрла је од тифуса 6. фебруара 1915.

др Драгиња Бабић

Група војних лекара у Ваљеву 1915: др Љуба Стојановић, др Панајотиновић, др Милован Башовић, др Милан Пецић и др Александар Савић

Додатне информације о стању у Ваљево оставио је и фра Габро Цвитановић: „Болесни су били положени један до другог, једни на постеље, други на мало сламе на тлу, трећи на голом тлу. Чим би гдјекоји мртавац био дигнут, други се болесник бацао на његово мјесто. (...) Будући да су постеље биле пуне гамеди, све да дотични није био заражен, сада се морао заразити (...) Читајући ове редове многи ће се запитати: А гдје је била држава? Како није предузела неке мјере? (...) Ако ћемо писати 'sine ira et studio', онда морамо да узмемо у обзир прилике у којима се Србија тада налазила. Уз све, и да је Србија била у миру, ми не би смо од ње могли да очекујемо оно што би смо очекивали од неке велике модерне државе. Србија је већ балканским ратовима била истрошена, а сада опет у рату, малена, пуна рањеника и бескућника што су побјегли са својих огњишта.”

Пошто су у самом граду сви расположиви објекти постали одељења болница, у ужој и широј околини Ваљева су активирани и војне пољске болнице под шаторима. Поред касарне Петога пука Дринске дивизије постављена је Прва пољска болница Дунавске дивизије, а болнички шатори су постављани и у Бранковини, Грабовици, Причевићу, Осечини, Пецкој, Коцељеви... Како би се обезбедило место за све већи број оболелих издато је наређење да се лакши рање-

Сахрана аустроугарског лекара др Милоше, преминулог од тифуса у Ваљево 11. фебруара 1915 (фотографисао др Тинховен)

Поред лекара, у Ваљево је умрло и много болничара и болничарки, професионалних и добровољних, грађана и грађанки Ваљева, војника, ратних заробљеника и чланова страних хуманитарних мисија. Неименовани Ирац, кога у свом дневнику помиње Флора Сендс, само је један од њих. Позната су и имена госпођица Фис и Агнес Ајрис, госпођа Ван дер Маде и Вестерхолф, као и господина Дага. Један од умрлих је и холандски професионални болничар А. Ф. Хенкен, који је био десна рука др Ван Тинховена и вредно се ангажовао у спасавању многих живота. Као једини од чланова холандске мисије који се у Ваљево није разболео, неговао је и своје колеге. Потом, када су они прездравили и у пролећа 1915. пошли кући на опоравак, Хенкен је кренуо у њиховој пратњи, и тек по доласку у Холандију осетио је симптоме тифуса, од кога се није опоравио.

ници и оболели отпусте кућама, што је, на крају, било погубно јер је довело до даљег ширења тифуса. Болест је страховитом брзином почела да се шири по градовима и селима

Србије, односећи нови данак. Фра Габро Цвитановић је о томе записао: „Црни барјаци, који се у Србији износе на куће када неко умре, виђали су се на све стране, а што је још жалосније, у многим случајевима се иза истог барјака у једној кући крило два, три, четири мртваца.”

Срби негују и Аустроугаре

Фрањевачки фратар који се као трупни свештеник аустроугарске војске обрео у Ваљеву после његовог заузећа у новембру, а по ослобођењу у децембру 1914. године остао да негује болесне које су окупаторске трупе оставиле после повлачења, и сам је прележао трбушни тифус. У дневнику који је водио фра Габро Цвитановић забележио је и следеће: „Нешто је боље почело са уређењем тек од фебруара 1915; у већој мјери је набављано рубље, постељина, љекови, побољшана је храна, и то подједнако и за наше као и за Србе, јер, ради истине мора се казати: Срби нису правили разлике између заробљенога и свога болесника.”

Затечени лоши санитарни услови, велики број људи на једном месту без потребне преобуке, зимско време које је додатно отежавало одржавање редовне дневне личне хигијене..., све је то погодовало развоју белих вашки, као главног преносиоца рикетије провазеки, узрочника пегавог тифуса. Морамо напоменути да су и узрочник и преносилац ове болести идентификовани у научним радовима француског научника др Никола тек пет година раније, те да резултати његових истраживања још увек нису били потпуно познати, али ни апсолутно прихваћени. Уз све то неопходно је нагласити и да српски санитарски кадар није имао искуства са том болешћу, као и да је био малобројан да се са њом ухвати у коштац, нарочито имајући у виду размере које је епидемија достигла.

Да би се епидемија сузбила била је неопходна додатна међународна помоћ. Зато су се српске власти у јануару 1915. године обратиле Црвеном крсту, као и државама савезницама, тражећи помоћ стручног, обученог кадра, као и материјалну помоћ у санитарској опреми и материјалу. Поред многих других који су широм света активно учествовали у прикупљању помоћи, потребно је поменути и Елизабет и Ану Христић, супругу и ћерку пуковника Љубомира Христића, сина некадашњег премијера Србије Николе Христића. Ана је била новинарка у британском листу Дејли прес и посредством тих новина је успела да сакупи драгоцену помоћ и да је, заједно са мајком и четири професионалне болничарке, допреми у Ваљево, где су и остале до окупације у јесен 1915. године.

Од почетка 1915. године у Србију је почео да пристиже други талас мисија здравствених радника, већина њих организовано, посредством Црвеног крста или својих држава, а поједини и самоиницијативно. Већ крајем јануара у Ваљево су стигла два америчка лекара, др Самјуел Алберт Кук и др Бартон Кукингем. Они су дошли у Европу још на

МИ СМО ВАШИ ВОЈНИЦИ

После драгоценог рада у Ваљеву др Хиршфелд се са српском војском повукао преко Албаније и наставио са активностима на Крфу и у Солуну. Пре повлачења лекарима из страних мисија предложено је да се врате у своје земље. Хиршфелд се присећа: „Рекао сам жени: Ако останемо, моћи ћемо се вратити у Швајцарску и започети нормалан живот. Али смо на себе узели обавезу да помажемо. Сада они гину. Да ли у томе тренутку треба да их напустимо као што пацови беже с брода који тоне? Није било потребно да убеђујем жену. Рекли смо Србима: ‘Ми смо војници у вашој служби. У срећи и несрећи. Ако погинемо, онда је то за добру ствар.’” После рата др Хиршфелд је једно време био шеф бактериологије српске Војне болнице, а потом је отишао у родну Пољску, где је наставио успешну универзитетску каријеру. Да ли су почетни узрок епидемије били српски или аустроугарски болесници данас је скоро немогуће поуздано утврдити. У сваком случају, погодна тле за њено брзо ширење представљало је стање заостало иза Аустроугара после њихове неуспеле треће офанзиве. Већ смо видели да савременици сведоче о великом броју остављених рањеника, смештених у крајње неадекватним условима, о санитарно веома лошим условима у којима је затечено Ваљево, о несхрањеним покојницима, о лешевима стоке, прљавштини по кућама, као и великој концентрацији људи на малом простору, у зимским условима. Све су то били идеални услови за нагли развој епидемије.

почетку Првог светског рата и радили у великој америчкој болници у Паризу. Ту су упознали српског дипломату Славка Грујића и његову супругу Американку Мејбл Данлоп Грујић. Од њих су сазнали да су ратом опустошеној Србији преко потребни лекари и кренули на даљи пут. По доласку у Ваљево радили су у Четвртој резервној војној болници, у згради Гимназије, али су се убрзо разболели од тифуса. Др Кукингем је преживео, али је др Кук подлегао опакој болести.

Гроб великог хуманисте др Кука налази се у Ваљеву, на брду Видрак, и један је од ретких гробова из тог времена који после Другог светског рата, приликом изградње споменика Стевану Филиповићу, није пренет на ново гробље. Поред ових америчких лекара у Ваљево су стигли и многи други лекари и школовани болничари, али и људи других професија који су се одазивали позиву да помогну малој херојској Србији. Многи од њих су остали упамћени, али имена неких су и ишчилела из колективног сећања. У општем хаосу епидемије, када је било важно да се малобројни кадар ухвати у коштац са последицама опаких болести, није било ни могућности, ни услова за вођење ажурних евиденција, а спискови који су и постојали неповратно су нестали у стра-

Болничар Хенкен (у средини), у дворишту ваљевске окружне болнице; преминуо од шифуса после повраћака у Холандију (фотографија др Тинховена)

СТРАДАЛО МЕДИЦИНСКО ОСОБЉЕ

Уз могућност да су нека имена и данас остала непозната, у Ваљеву и његовој околини су, поред лекара Кука и Цекића, умрли и доктори Селимир Ђорђевић, Драгиња Бабић, Павле Војтех, Милан Исаковић, Исак Реге-Херцог, Хранислав Јоцић, Тома Авраси, Фердинанд Адам, Ђорђе Дада, Александар Закопулос, Хранислав Јоцић, Тома Леко, Миша Михајловић, Душан Поморишац, Исак Херцог, Пера Радосављевић и Јован Поповић. У Ваљеву су умрли и студенти медицине Петар Р. Радисављевић и Божидар Шишић. Позната су имена и аустроугарских лекара умрлих у Ваљеву. То су Јосиф Ковач, Вацлав Милота, Морис Биененшток, Фридрих Прекл, Освалд Гешнер, Ладислав Менхарт и Гавро Барак. У Ваљеву су заражени, а на другим местима у Србији умрли и др Јевгеније Брановачки (умро у Нишу), др Михаило Митровић (умро у Пожаревцу) и др Милорад Јанковић (умро у Скопљу). Поред њих, лекари који су на различите начине били повезани са Ваљевом, а умрли су од последица болести у другим местима у Србији, били су и: Мијаило Митровић (умро у Пожаревцу), Данило Дача Туфегџић (умро у Паланци) и Душан Радовановић (умро у Причевици).

хотама каснијих дешавања, приликом повлачења преко Албаније. Фрагментарне, непотпуне податке пружају мемоарска грађа, писма и дневници учесника. Тако Британка Флора Сандс, која је у Ваљево стигла током фебруара 1915. године заједно са Американком Емили Симондс, у свом дневнику у више наврата помиње и извесног Ирца, који је умро у Ваљеву, али не помиње његово име. Са друге стране, аустроугарски свештеник фра Габро Цвитановић у свом дневнику помиње имена свих аустроугарских медицинара, а истовремено напомиње да је један од њих водио прецизну евиденцију умрлих заробљеника, али је она нестала у каснијем ратном вихору.

Сузбијање епидемије

Док су се људи купали у импровизованим купатилима, њихово рубље, одећа и постељина третирани су врелом воденом паром, што је омогућавало да врло брзо буду у употреби, знатно брже него да су откувани. Истовремено, посебна пажња посвећивана и дезинфекцији и дезинсекцији просторија. Спровођење добро осмишљених и систематски предузиманих превентивних хигијенских мера олакшао је и долазак пролећа и сувих топлијих сунчаних дана. Захваљујући томе епидемија је у Ваљеву почела да јењава већ то-

Надежда Петровић, позната сликарка, добровољна болничарка у Ваљеву, преминула од тифуса 3. априла 1915. године

Ваљевска болница, последња слика Надежде Петровић

ком априла, а потпуно је сузбијена до краја маја 1915. године.

Брига о болеснима и њихова нега ублажавали су те гобе епидемије, али до њеног потпуног сузбијања дошло је после спровођења темељних санитарно-хигијенских мера. Томе је велики допринос дала британска војно-санитетска мисија, пристигла у Србију у фебруару 1915. године, са пуковником др Вилијамом Хантером на челу. Док су српско санитетско особље и чланови осталих мисија своје активности усмерили углавном ка лечењу оболелих, директно на терену, британска мисија се није упуштала у болнички рад већ је из свог центра у Крагујевцу организовала рад на сузбијању епидемије, третирајући узроке и организујући хијерархијско спровођење мера које су имале за циљ уништавање вашију, као преносилаца болести. Од низа мера које су прописали ради побољшања хигијенских услова војске и становништва, кључна је била примена импровизованог средства за дезинсекцију названог српско буре, које је почело масовно да се примењује. Употребљавани су различити облици импровизације уређаја за дезинсекцију врелом воденом паром. Тамо где их је било, коришћена су метална буроа с водом на дну и ложиштем испод. У њих је стављана одећа, у корпе, које су спречавале додир са водом. Али пошто је у Србији било много више дрвене него металне буроа, коришћена су и она. Одећа је стављана у празно дрвено буре, чије је дно било избушено како би у њега, кроз те отворе, улазила врела водена пара из посуде на коју је буре било постављено, а испод којих се ложила ватра.

У Ваљеву се на том послу посебно ангажовао др Хиршфелд, који је у гротло епидемије стигао крајем зиме. У рано пролеће 1915. у Ваљево су стигли и лекари из Француске. У својим мемоарима др Хиршфелд је забележио: „Одлучили смо да се прихватимо задатка: зграбити за главу неман епидемије и спровести дезинфекцију целог градића. Затражио сам да ми се стави на располагање одговарајућа количина сумпора и заједно са овдашњим лекарима дезинфиковао сам буквално све станове и све ствари.“ Хиршфелдове речи потврђује и аустроугарски заробљеник фра Габро Цвитановић: „У то је дошао и циришки доцент др Хиршфелд који је при уређивању хигијенских прилика помагао и збором и твором, а особито бактериолошким радом при сузбијању појединих болести“.

Поред великих заслуга доктора Хиршфелда, за успешно сузбијање епидемије пегавог тифуса у Ваљеву био је заслужан и француски лекар Консеј. Он је, као што је већ наглашено, у Ваљеву био од почетка јесени 1914. године и у њега се вратио после Колубарске битке. Др Консеј је био сарадник француског професора Никола, са којим је још 1909. експериментално показао да се пегавац преноси уједом беле ваши.

Део колектива ваљевске Болнице шкотских жена, пред полазак за Ваљево. За разлику од других санитарских мисија, Болница шкотских жена је у Ваљеву формирана независно од постојећих болница. Комплетни болнички садржаји били су смештени у комплексу савремених пољских болница на брду изнад града. Поред шест великих шатора са болничким собама укупног капацитета 250 кревета, постојали су и посебни шатори за амбулантне ординације, смештај особља, апотеку, магацине, кухињу... Радам болнице руководила је др Алис Хачинсон, енергична и способна жена коју су њене сараднице звале „мали генерал”. У њеном тиму било је више од тридесет жена: лекарке, болничарке, санитарна инспекторка, хигијеничарке, административне раднице, као и два мушкарца, мајстора – домара.

Спровођење добро осмишљених и систематски предузетих превентивних хигијенских мера олакшао је и долазак пролећа и сувих, топлијих сунчаних дана. Захваљујући томе епидемија је у Ваљеву почела да јењава већ током априла, а потпуно је сузбијена до краја маја 1915. године. Фра Габро Цвитановић је забележио у свом дневнику: „Но, ипак, ствар је полако кренула на боље. Нешто предузете мјере, а нешто пролећни сунчани зраци (...) и пошаст је већ у другој половини марта почела опадати. Ужасни морталитет, који је испунио цјела два гробља, помало је попуштао, мртвачка кола бивају све рјеђа, а живот се помало враћао. Мало по мало се, једна за другом, испразнише и оне приватне зграде које су власти реквирирале да смјесте болеснике (...) У

болницама није ни издалека било оне навале које је било прије (...) Лекари су свој рад могли ограничити на одређене сате (...) У мају је пошаст нестало.”

Последице

Од 534 лекара, колико их је било у Србији, процењује се да је током епидемије тифуса страдало њих око сто педесет, цивилних и војних лекара, чланова страних лекарских мисија и аустроугарских заробљеника. Данас су позната имена њих 122. Од њих је 23 умрло у Ваљеву, или је заражено у том граду, а умрло у другим болницама где су евакуисани на лечење.

Епидемија пегавог тифуса појавила се на самом крају 1914. године, да би се током јануара 1915. убрзано развијала, достижући врхунац током фебруара исте године. Претпоставља се да је од ње у Србије умрло око 35.000 војних лица, 35.000 заробљеника и више од 100.000 (до 200.000?) грађана. У јеку епидемије само у Ваљеву је дневно умирало и више од стотину људи (па и сто педесет). Смртност је, у појединим периодима, достигала и 70 одсто од броја оболелих. Процењено је да је током епидемије у Ваљеву умрло више од 3.500 војника, 4.000 цивила и око 2.000 аустроугарских заробљеника. Међу страдалима су били бројни и они који су се борили са епидемијом, лекари, болничари и помоћно медицинско особље. Скоро сви до једнога, искључујући оне који су пристигли накнадно, када је прошао врхунац епидемије а отпочело ефикасно спровођење профилактичких мера, разболели су се од тифуса, не ретко један

Болница шкотских жена је удружење које је потекло од шкотских сифражеткиња предвођених др Елси Ингилс. Пун назив удружења био је Болница шкотских жена за службу у иностранству (The Scottish Women's Hospitals for Foreign Service). Удружење је задржало име везано за Шкотску, будући да је ту настало, али су му се прикључиле жене из целе Британије, као и Америке, Канаде, Аустралије, Новог Зеланда, Индије... Настало је на самом почетку Првог светског рата, као резултат револта сифражеткиња због одбијања званичних британских власти да их приме у војне помоћне службе.

за другим, у кревет их је обарао и пегави тифус и рекуренс. Др Тиенховен је забележио да је већ крајем јануара од свих лекара у Ваљеву само њих пет било здраво, а већ током фебруара у Ваљеву скоро да није било здравог лекара. Др Хиршфелд о томе веома речито сведочи: „По болницама лекари нису обилазили болеснике, болничари такође, јер су сви били болесни.“

Од 534 лекара, колико их је било у Србији, процењује се да је током епидемије тифуса страдало њих око сто педесет, цивилних и војних лекара, чланова страних лекарских мисија и аустроугарских заробљеника. Данас су позната имена њих 122. Од тог броја њих 23 је умрло у Ваљеву, или је заражено у том граду, а умрло у другим болницама где су евакуисани на лечење. Поред тога три ваљевска лекара су умрла од тифуса, заразивши се на раду и у другим болницама у Србији. Потребно је поменути и још једну, по свему судећи прву жртву ваљевске епидемије међу лекарима. То је др Милан Цекић Преметарац, управник транспортног санитетског воза на линији Ваљево – Младеновац. Он је, вршећи своју дужност, оболео од пегавца и пренет у родни Ниш, где је умро још 22. јануара 1915. године.

Међу небројеним помоћним медицинским особљем страдалим у Ваљеву свакако је најпознатија велика српска сликарка Надежда Петровић, добровољна болничарка у у Првој резервној војној болници, која је од последица тифуса преминула 3. априла 1915. године.

Удружења шкотских жена

Већ у јесен 1914. године припаднице Удружења шкотских жена ступиле су у контакт са активисткињама Српског потпорног фонда леди Пеџет и Мејбл Грујић и решиле да формирају и воде једну комплетну болницу у Србији. Пошто су, у сарадњи са Српским потпорним фондом, прикупиле средства и набавиле опрему, током децембра 1914. године, под управом др Елеонор Солто упутиле су се за Крагујевац. Ту су стигле у јануару 1915. и одмах се суочиле са последицама велике епидемије пегавог тифуса. Схватиле су да је њихова помоћ потребна и у другим угроженим градовима у Србији и одлучиле да сличне болнице формирају и у другим српским местима. Тако је почело формирање такозване Друге јединице за Србију.

Са сузбијањем велике епидемије није дошао и крај свих мука које су задесиле Ваљево и Србију. По окончању тих ратних страхова град је требало додатно санирати, побољшати хигијену, али се и бринути за недовољно опорављене, болесне и рањене, као и за појединачне случајеве различитих болести. Дизентерија и скорбут биле су уобичајене болести. Многи пострадали су имали проблема са декубитусом, а у појединим случајевима се опет, без епидемијских размера, али уз несмањен страх и очајање, јављао и тифус. Будући да је са пражњењем привремених ратних болница

велики број ратних лекара распоређен на друге дужности широм Србије, у даљој бризи значајну улогу имало је особље Болнице шкотских жена. Чланице тог британског удружења, које су за свој распоред добиле Ваљево, кренуле су 21. априла из луке у Кардифу пут Србије, међутим непланирано су се задржале на Малти. Током путовања добиле су телеграм Министарства унутрашњих послова са молбом да на Малти помогну у збрињавању рањеника са Галипоља. Ту су остале три недеље, а потом наставиле пут ка главном одредишту и у Ваљево дошле у јуну 2015. године.

Иако су у Ваљево стигле по завршетку велике епидемије тифуса, припаднице Болнице шкотских жена су током целог лета имале пуно посла, суочавајући се са последицама претходне пошасте. Штавише, борећи се са санирањем последица, неке од њих су се и заразиле, а болничарка Беси Греј Сатерленд је и умрла у Ваљевоу 26. септембра 1915. године.

Почетни циљ жена окупљених око овог удружења био је да самостално формирају, опреме и воде једну потпуно женску болницу. И то су успеле да ураде у Француској, у Калеу. Болница коју су тамо основале радила је непрекидно од 1914. године до краја рата. Тиме је њихов иницијални циљ био испуњен, али оне су убрзо наставиле даље активности. Једна од главних територија њиховог деловања била је Србија. Већ у јесен 1914. ступиле су у контакт са активисткињама Српског потпорног фонда леди Пеџет и Мејбл Грујић и решиле да формирају и воде једну комплетну болницу и у Србији. Пошто су, у сарадњи са Српским потпорним фондом, прикупиле средства и набавиле опрему, током децембра 1914. године, под управом др Елеонор Солто, упутиле су се за Крагујевац. Ту су стигле у јануару 1915. и одмах се суочиле са последицама велике епидемије пегавог тифуса. Схватиле су да је њихова помоћ потребна и у другим угроженим градовима у Србији и тада су одлучиле да сличне болнице формирају и у другим српским местима. Тако је почело формирање такозване Друге јединице за Србију.

Током зимских месеци (јануар, фебруар, март) трајале су акције на мобилизацији, али и на прикупљању средстава како би се набавила опрема за болнице и финансирао њихов рад. Активности су се спроводиле широм Британије, али и Америке. Пошто су до краја марта прикупиле довољно средстава, све је било спремно за активирање болница у Ваљево (др Алис Хачинсон), Младеновцу (др Битрис Мекгрегор) и Лазаревцу (др Едит Холовеј). Друга јединица за Србију могла је да буде активирана, па је 1. априла извршен распоред њених припадница, које су убрзо и кренуле на своја одредишта.

По свему судећи било је предвиђено да се особље болнице повремено обнавља, да поједине жене одлазе, а да их замењују нове. Тако се 12. септембра већа група чланице

Болнице шкотских жена у луци Саутемптон укрцала на санитарски брод Оксфордшир, са намером да замене део особља у болницама у Србији. Део њих је био распоређен у Ваљево. После две недеље пута стигле су у солунску луку, одакле су се железницом упутиле ка свом одредишту. Међутим, тек што су, почетком октобра, стигле на своја одредишта, због велике аустроугарске и немачке офанзиве која је управо отпочињала, половином октобра издата је наредба да се све Болнице шкотских жена повуку даље од линија фронта, прво ка Врњачкој Бањи, а потом ка Крушевцу. После окупације Србије поједине шкотске жене су се са српском војском и избеглицама повлачиле преко Албаније, а поједине су заробљене од аустроугарске војске, одведене у логор у Мађарској и потом ослобођене.

Славна епопеја Ваљевске болнице завршила се у јесен 1915. године. Почетком октобра 1915. удружене армије Аустроугарске и Немачке започеле су свеопшти напад на Србију, а потом, без објаве рата, Србију је напала и Бугарска. Са почетком нових ратних дејстава планирано је да Ваљево опет постане значајан војни санитарски центар намењен пријему, збрињавању и даљој дистрибуцији рањених и оболелих. Поред српског санитарског особља, у Ваљевоу је и даље била стационирана Болница шкотских жена. Са ратним неизвесностима, које су уследиле услед удруженог напада противника са више страна, истовремено са повлачењем војске и делимичном евакуацијом цивила, половином октобра стигло је наређење да санитарско особље напусти Ваљево. По напуштању Ваљева, а потом и после повлачења преко Албаније, бројни активни учесници догађаја везаних за Ваљевску болницу 1914/15. наставили су са својом узвишеном мисијом у позадини Солунског фронта, али и на другим подручјима на којима је било потребно њихово знање, искуство и пожртвованост.

У спомен на славну националну епопеју борбе против пегавог тифуса, Народни музеј Ваљево припрема изложбу *Ваљево 1914–1915. године – град-болница*. Изложба ће бити отворена 3. априла 2015, на стогодишњицу смрти Надежде Петровић, чувене српске сликарке и добровољне болничарке у Ваљевоу, која је умрла као једна од жртава велике епидемије тифуса. Ова изложба је посвећена свим жртвама, као и свима који су помогли да се победи велика пошаст, без обзира на којој страни су ушли у рат, јер су се у Ваљевоу сви они нашли у истим редовима и на заједничком задатку. ■

Др Владимир КРИВОШЕЈЕВ

Епидемија пегавог тифуса у Србији 1914. и 1915. године

БОЛЕСТ ЈАЧА ОД НЕПРИЈАТЕЉСКОГ ОРУЖЈА

О незапамћеној катастрофалној епидемији писала је у то време и светска штампа – „Њујорк тајмс“ је 26. марта 1915. године објавио чланак о жртвама епидемије у Србији, а 29. марта објављен је нови чланак под насловом „Аустријанци донели тифус у Србију“

У званичном извештају Санитета српске војске од 10. октобра 1914. године потврђена је спорадична појава пегавог тифуса. Закључено је да „У Србији има 3 случаја пегавца и то један у Дебарској болници, а два у Митровици, од којих је један умро“ (Станојевић В., *Епидемија пегавог тифуса у нашој војсци 1914–1915*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1992).

Било је то у октобру. Тада нико није ни слутио шта чека Србију за само неколико месеци.

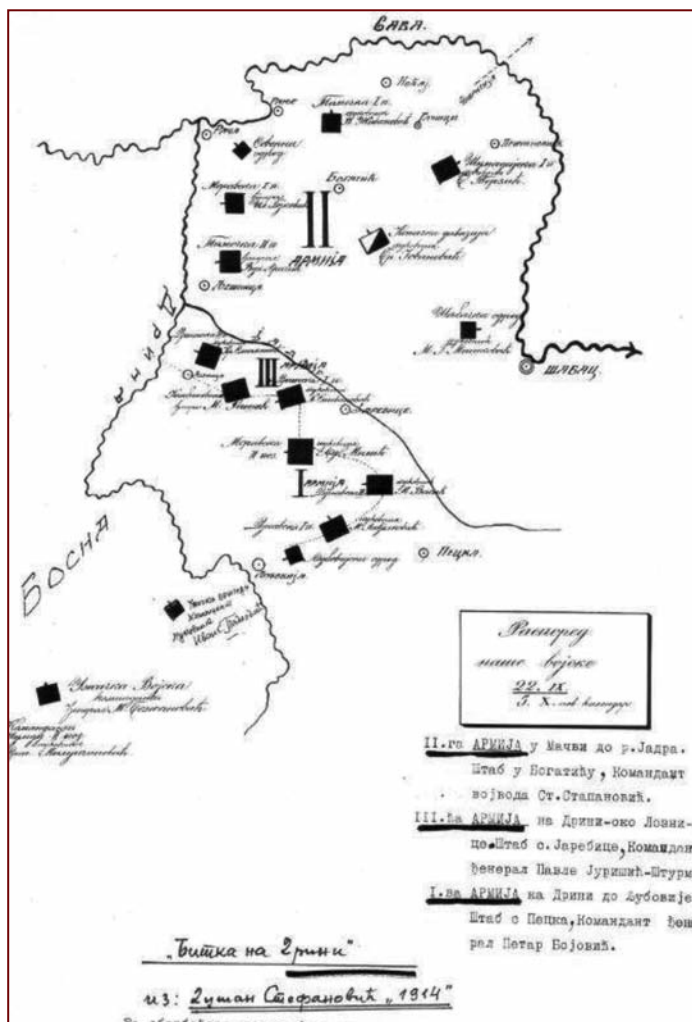
Почетком децембра 1914. године српска војска је, после офанзиве на Колубари и Суворору, заробила око 60.000 аустроугарских војника и 3.000 рањеника и болесника од пегавог тифуса. Готово одмах је дошло до ширења пегавца, појаве дизентерије и рекуренса, као и појединачних случајева вариоле (великих богиња).

Народ и војска били су вакцинисани против вариоле, па она није представљала проблем, док је долазак зиме и непрестано кретање маса разбуктавало епидемију пегавог тифуса и рекуренса. Отежавајућа чињеница била је и потпуно незнање о начињу ширења и сузбијању тифуса, иако је до епохалних открића на овом пољу у Европи већ дошло.

Број оболелих од тифуса растао је ужасавајућом брзином, тако да је почетком 1915. епидемија попримила катастрофалне размере, чији је врхунац достигнут у фебруару и марту. Какво је било здравствено стање војника најбоље се види из писма пуковника Николе Стевановића, команданта Дринске дивизије првог позива, које је 23. фебруара 1915. године упутио команданту Прве армије. Дивизија која је од почетка рата стално била у првој линији фронта бројала је у том тренутку 11.580 бораца, од 17.850 на почетку са попуном од 7.270. (Чеканац, Младеновић, Микић, Недок, Поповић, Историјски осврт на епидемију пегавца 1914–1915. године у Србији):

„... Од регрута није било никакве користи... сви су одмах... одлазили у болницу... Наводи да је... проценат побољевања од разних заразних болести, нарочито пегавог тифуса, врло велики... Седамнаести пешадијски пук... само у

Др Владан Ђорђевић, оснивач српског Црвеног крста

Бишка на Дрини

коцељевачкој болници има 180 болесника од пегавог тифуса... Главни разлози су:

1. ... Ни један војник нема ништа више ни од веша ни од одела осим онога што је на њему, а када се то пере или кува он мора да седи у каквој загушливој сеоској соби по 2–3 дана потпуно го, а све то се због изнесености и дотрајалости при кувању и парењу распада и није низаккову употребу.

2. ... Загађеност целокупне просторије на којој кантонују трупе ове дивизије, нарочито је загађена Мачва и главна комуникација Шабац – Коцељево – Ваљево... Нема села у Мачви, Посавини, Поцерини и Тамнави где дневно не умре по 3–4 становника. Понегде је смртност толика да нема ко мртве да сахрани.

3. ... У таквим селима војници кантонују и кроз такве загађене и заражене куће стално пролазе. То су куће њихових родитеља или њихових пријатеља.

Да би дошло до заустављања и гушења епидемије, пуковник Стевановић је молио измештање са територије, преобуке и одела за војску и шаторска крила за заклон.

Пегавац осваја Србију

Српска влада се још 9. фебруара 1915. године обратила Министарству спољних послова краљевине Енглеске, тражећи помоћ у виду мисија од око 100 лекара. Већ сутрадан пуковник Вилијам Хантер добија овлашћења да оформи тим од 25 чланова, колико је у том тренутку британска мисија могла да обезбеди. И сам пуковник Хантер, који је постављен за шефа мисије, није знао који тип тифуса је у питању, нити колика је размера главне епидемије, све док није на сопствени захтев телеграфски обавештен да превалира пегавац.

Поред британске мисије, на позив Владе Краљевине Србије, преко Црвеног крста Србије, у почетним недељама рата у српске градове стижу и мисије других савезника: Руса, Американаца, Француза, Швајцараца, Холанђана, Грка, Данаца и Белгијанаца. Међу појединцима нарочито су се истакли холандски хирург Ариус ван Тинховен, швајцарски научник и криминолог Арчибалд Рајс, швајцарска експерткиња Клара Штурценегер. Захваљујући њима забележена су и од заборава отргнута не само ратна разарања већ и стравични злочини над цивилним становништвом, као и употреба дум-дум метака против војне силе.

Прва мисија је била руска. Она је стигла у Ниш у септембру 1914. године и чинили су је махом хирурзи. Шеф мисије био је доктор Софотеров. Најбројнија је била француска мисија предвођена пуковником Жабером и чинило ју је око 100 лекара, који су се искључиво бавили лечењем оболелих.

У априлу 1915. године стигла је и америчка мисија Црвеног крста, коју је предводио професор др Ричард Стронг са универзитета Харвард. Професор Стронг је имао искуства са сузбијањем епидемија тропских болести, а у његовој мисији био је и Ханс Зинцер, који је касније постао чувени рикетиолог.

Мисије Русије и Француске углавном су се бавиле лечењем оболелих, а мисија Краљевине Енглеске организовала је рад на сузбијању епидемије не упуштајући се у болнички рад. После процене епидемиолошке ситуације, њен тим био је посвећен изради плана за противеписидемијску борбу у војсци и народу.

Прво и најгоре жариште епидемије пегавог тифуса било је Ваљево. Град је тада бројао око 10.000 становника. Када се српска војска, пред офанзивом Аустроугарске, повукла из града, у њој није било појаве тифуса. У контраофанзиви у децембру 1914. године српска војска вратила је град, заробивши велики број непријатељских војника. У самом граду затекли су више од три хиљаде рањених и оболелих аустроугарских војника, оболелих од пегавог тифуса и рекуренса. Услови у којима их је њихова војска оставила били су катастрофални. Вилијам Хантер у свом опису епидемије, који је публикован 1919. године, каже да су у подруму једне

нове школе затечени лешеве 150 мртвих аустроугарских војника, а да их је више од 40 хиљада распоређено по читавој земљи као радна снага. По Хантеру, то је допринело убрзаном и великом ширењу пегавог тифуса и рекуренса дуж свих железничких пруга и у свим већим градовима Србије, све до Битоља и Ћевђелије.

У раду из 1935. године Ханс Зинцер описује епидемију: „Дисеминација пегавца у све делове земље била [је] готово тренутна. Инфекција је путовала са становништвом које је лутало, возовима са заробљеницима и са трупама у кретању. У току фебруара и марта епидемија је одједном букнула брзином и снагом којима није било равних ни у једној епидемији пегавца о којој ми имамо податке. У априлу, када је достигла кулминацију, свакодневно се јављало неколико хиљада нових случајева, једно време је свакодневно у војне болнице примано по 2.500 болесника. Морталитет се кретао приближно 20 одсто за време пораста и опадања епидемије, па све до 60 одсто на врхунцу епидемије. За мање од шест месеци умрло је преко 150 хиљада људи од пегавца.”

У својој књизи *Историја ратних зараза* (1924, Београд) Станојевић описује улогу болница у ширењу епидемије пегавог тифуса:

Отац српске војне хирургије Роман Сондермајер

„Прве етапе заразе од фронта биле су пољске болнице. То су биле жиже где се скупљало и мешало све што изнемогне на фронту: рањеници, болесници, заражени и незаражени. Хигијенско стање тих етапа у то време било је познато. То су била свратишта и преноћишта у првој нађеној сеоској згради, где је на простртој слами смештано све што наиђе, заражено и вашљиво, као и незаражено. Болесници и рањеници, заражени и незаражени, сви скупа ступају у болницу – у свом оделу и рубљу и у њему преноће, збијени један уз другог, па се сутрадан са својом заразом и са још добијеном од суседа евакуишу даље.”

Клиничка слика, компликације, лечење...

Најбоље описе клиничке слике пегавог тифуса у време епидемије у Србији дао је доктор Мејтленд, тадашњи управник Шесте резервне болнице у Скопљу. Поред велике смртности, појава гангрена на прстима ногу, стопалима, потколеницама, ушима, прсима руку због оштећења крвотока била је веома честа... Код изражених гангрена углавном је долазило до ампутација, због којих су многи војници постајали трајни инвалиди. Велики проблем била је и немогућност постављања дијагнозе да ли се ради о пегавом или повратном тифусу, јер се у таквим случајевима, када се радило о једновременој дуплој инфекцији, болест најчешће завршавала смрћу болесника.

Иако у великим тешкоћама, лекари и медицинско особље, и сами изложени болести и њоме погођени, улагали су надљудске напоре да сваком болеснику пруже одговарајућу негу и лечење. Примењивани су перорални препарати дигиталиса, камфора и кофеина, док су лекови за снижавање температуре ретко коришћени.

Веома прецизну клиничку слику пегавог тифуса дао је управник једне од највећих болница у крагујевачком гарнизону, др Антић. Према његовим, али и посматрањима других лекара, пегави тифус је имао три стадијума: инванзивни, који је трајао око пет дана; тифозни, који је трајао око 10 дана и стадијум опоравка – реконвалесценције, који је трајао и дуже од тридесет дана.

Инванзивни стадијум почињао је нагло, код особе која је до тада била потпуно здрава, и карактерисале су га главобоље, мучнина, језа и малаксалост. После неколико сати долазило је до појаве повишене температуре, која је понекад прелазила и 40 степени по Целзијусу, праћене симптомима сличним грипу: болови у зглобовима, губитак апетита, бронхитис, конјуктивитис, општа изнуреност, констипација, главобоља.

Искуство др Мејтленда, управника Шесте резервне болнице у Скопљу, било је да су симптоми трећег дана постајали тежи, а код болесника се понекад испољавало „тифусно лице” – лице и очи су били упадљиво црвени, а боле-

Лазар Генчић, начелник Саниџеџа Врховне команде

сник ђуљив и нерасположен, суве, топле и благо црвенкасте коже, сувог и испуцалог језика. Болесник је постајао узнемирен и без воље за икаквим радом. Недостатак отока носа и усана и постојање отока на другим деловима лица били су тако упадљиви да се тифусно лице запамти заувек када се једном види.

Др Антић је, заједно са својим лекарима, установио и да се код болесника са температуром преко 40 степени по Целзијусу број откуцаја срца не повећава изнад 100 у минути, а тек након појаве осипа убрзава на више од 120. Висок број откуцаја срца указивао је и на лошу прогнозу исхода болести.

У другом, тифозном стадијуму црвенило лица, очију и коже било је изразито у тој мери да су се при додиру јављали отисци прстију. Главобоља је била јака, долазило је до несанице, узнемирености, бронхитиса, језик је био обложен, долазило је до отока глотиса, па и тешке стенозе ларинкса. Јављао се сор у устима, као и некроза на слузници фаринкса. Кардиоваскуларни проблеми су се појачавали, крвни притисак је падао, рад срца био убрзан и једва чујан.

Болесник је неконтролисано мокрио у кревет и патио од опстипације. Јетра и слезина су се увећавале, а долазило је до уремије са фаталним исходом.

Розе осип по кожи трбуха, на доњем делу грудног коша и предњим површинама рамена, који се на притисак губи, јављао се око шестог дана од почетка болести и био један од најважнијих дијагностичких знакова пегавог тифуса. Осип се, по Антићу, ширио великом брзином по леђима, шакама и длановима, табанима и полеђини стопала. Осип се одржавао десетак дана, постепено мењајући боју, од црвене ка жутој, зеленој и смеђој, што је давало утисак прљаве коже, која је названа кожа бескућника. У својим белешкама Антић је, између осталог, записао:

„Јављао се и уображени страх, да их неки болничар хоће да убије и не мирују док год се тај болничар не уклони из собе... Опасили смо да се у делиријуму школовани људи служе радије којим страним језиком (један је лекар бунцао стално на немачком, а један доцент универзитета изводио је колико га грло носило оперске мелодије на енглеском језику). Лекари као болесници, у делиријуму, уображавају да ће сваког часа наступити колапс и траже инјекције камфора и друго; неки, опет, одбијају резигнирано свако лечење, јер, веле, све је узалуд, они морају умрети... Нема сумње да су све појаве од стране живчаног система на првом месту последица дејства токсина непознатог вируса, који је јако неуротропан. Уз то долазе: хиперемија менингеалних и церебралних крвних судова и едем.”

У стадијуму опоравка (реконвалесценције) болесници су се брзо опорављали, имали су бистар ум и бољи апетит, али су и даље били слаби. Из кревета су могли да устају после седам или осам дана без температуре, а из болнице су отпуштани после две недеље, када више нису били заразни за околину. Промене на крвним судовима код ових болесника трајале су и до два месеца од почетка болести. Аритмија и слабост срца биле су честе појаве, па је реконвалесценту био потребан лекарски надзор, но у то време за то није било услова, па се неретко дешавало да болесник који је оздравио од пегавог тифуса умре нагло услед слабости срца, као последице прележане болести.

Лечење се тешко спроводило због огромног броја болесника, недостатка особља, лекова, рубља, хигијене и хране. Доктор Антић је у време највећег јака епидемије био једини здрав лекар на преко хиљаду тешких болесника.

Ипак, лечење се предузимало на који је год начин било могуће у датом тренутку – примењивани су перорални препарати дигиталиса, кофеина и камфора, даване инјекције адреналина. Покушаји лечења серумом рековалесцента ни-

су били нарочито успешни, осим у случајевима када је узиман серум од болесника после 15. дана реконвалесценције.

С обзиром на то да је пегави тифус тешко инфективно обољење, које се углавном јавља у ванредним ситуацијама, прогноза болести је била углавном лоша, а смртност велика. Код мушкараца који су већ патили од неких болести (нефритис, атеросклероза, сифилис, алкохолизам, изнуреност од глади и сл.) чак и на крају периода опоравка долазило је до напрасне смрти при неком већем напору, а и гангрена је била честа појава.

Активности на спречавању ширења болести

По преузимању управе над Првом резервном војном болницом у Крагујевцу, децембра 1914. године, доктор Антић је започео мере ерадикације вашљивости:

„Понајпре је вршена дезинфекција, а на првом месту депедикулација, за што је требало доста времена, али се болница ослободила потпуно, вашију... Импровизиран је један велики парни апарат са локобилком од вршалице. Нафталин нам је, нарочито у прво време, када не имадосмо дезинфекционих апарата, особито добро помагао у борби против вашију. Вршећи експерименте са њиме, уверили смо се да он убије својим мирисом ваш за неколико минута; а у раствору са етером или бензином (10 одсто) нафталин би спржио ваш у тренутку. И ми смо га трошили у великим количинама, посипајући њиме одећа у магацинима, као и постељне ствари, а његов раствор у етру или бензину служио нам је изврсно у личној профилакси.”

У таквој ситуацији званична војносанитетска мисија британске владе указала је на потребу промене начина борбе против пегавог тифуса, првенствено спречавањем ширења болести, превенцијом која је адекватна условима и погодна за масовну примену и то предочила српској влади 8. марта 1915. године, у акту под називом „Мере које треба да присвоји влада, управе градова и болница да би спречили ширење пегавца и рекуренса”. Ту су набројане најважније активности које воде спречавању ширења епидемије:

1. Обавезна пријава, изолација и депедикулација у болницама;
2. У градовима и селима систем пријаве вршити преко домаћина;
3. Лична чистоћа болесника и уништење инсеката у рубљу, одећи и постељини;

4. Смештај оболелих у болнице где је то могуће;
5. Лична заинтересованост сваке особе за борбу против ове болести;
6. Јавност обавестити плакатима и новинама;
7. Снабдевање дезинфицијенсима и уређајима за дезинфекцију од стране власти;
8. Формирање јавних дезинфекционих станица;
9. Формирање новоимпровизованих парних „дезинфекцијских буради” које је пронашао ппук. др Стамерс, „тако простих, тако јефтиних и тако лаких да се могу израдити у сваком броју и у сваком селу, чак и у сваком домаћинству у земљи.”

Оно што је имало највише утицаја на спречавање брзог преношења епидемије, њено јењавање и превенцију даљег оболевања било је првенствено „српско буре” („barrel desinfector”) и забрана транспорта, као и ограничавање забра-

Др Ариус ван Тиенхофен

не посета болесницима и рањеницима. Буре за дезинфекцију, тј. депедикулацију (уништавање вашака и њихових јаја) које је мајор др Стамерс предложио на основу личних искустава са дезинфекцијом воденом паром у Бурском рату, названо је „српско буре“ („партизанско буре“ у народноослободилачком рату 1941–1945. године) и својом једноставношћу фасцинирало је и председника Владе Николу Пашића.

Он је издао наредбу да се одмах направи сто комада таквих буради и са упутствима за коришћење пошаљу као модел у сваки град. У војсци је уведено по једно на сваких 250 војника, уз импровизовано покретно купатило. Тако је настао радикалан преокрет у борби против пегавог тифуса и рекуренса, масовне вашљивости, а резултати су се показали одличним само две недеље после 16. марта 1915. године, када је започета општа депедикулација врелом воденом паром – парила се одећа и рубље, али и постељни предмети и друге употребне тканине. Број оболелих је спао на половину, а после месец дана уместо 1.000–2.500 оболелих дневно, за помоћ се јављало њих око 230. Половином маја и тај број је преполовљен.

Значајну улогу одиграо је и „Санитетски воз број 1“, за чије је потребе одмах набављен један дезинфекциони апарат. После сваког транспорта дезинфиковала су се сва ћебад и прибор. Овај воз је, када је епидемија узела маха, потпуно преуређен и добио име „Дезинфекциони воз број 1“, а убрзо је формирана још једна таква железничка композиција, тако да је крајем 1914. године српски санитет имао два дезинфекциона воза. Дужност особља воза број 1 била је да на главној прузи северно од Сталаћа врши хигијенско-профилактичку службу, а воза број 2 да то исто чини јужно од Сталаћа, као и на прузи уског колосека.

Дезинфиковане су све железничке станице, сви путнички вагони, све железничке радионице, као и сви главни локали у којима су боравили железничари, трећепозивци, придодати у службу железници. Дезинфикована су и сва места где су смештани ратни заробљеници, који су послати на рад на нашим пругама.

Особље ових возова такође је имало задатак и да води бригу о вакцинацији свог људства на железници, њихових породица, а све у циљу заштите од могуће инфекције.

По свом карактеру, епидемија пегавог тифуса у Србији 1915. године је ратна зараза која је обухватила и цивилно становништво. Сузбијање болести међу цивилима било је много теже, јер није постојала могућност болничког смештаја, као ни регистрација оболелих. Пуковник Хантер описује ту ситуацију и предлаже додатне мере:

„У вагонима и на станицама била је неописива гужва; гомиле сељака у њиховим овчјим кожусима са безброј вашију. Вагони су одисали на нафталин и камфор, а употре-

бљавани су са узалудном надом да се спречи инфекција. Читав железнички саобраћај је радио као ‘река инфекције’, носећи заразу горе и доле по земљи – из армијске ареје на цивилну и из ње натраг у армију.”

Предлог решења ове наизглед нерешиве ситуације Хантер је дао у две тачке: привремено забранити железнички саобраћај (осим за потребе армије), као и сва одсуства и формирати карантине и депедикулационе дезинфекцијске станице на железници, које ће служити за прекид преношења болести између војске и цивилног становништва. Енглеска мисија је захтевала да се спроведе здравствено-васпитни рад и међу војском и међу цивилима, тако да сви буду укључени у рат против болести, баш као што су се заједно борили и против непријатеља.

Хантер је оценио да је епидемија пегавог тифуса у Србији 1914. и 1915. године била „најнаглија у настанку, најбржа у пропагацији, највећа у интензитету, а најбрже заустављена од свих епидемија у историји”. Она је нехотични бактериолошки рат у коме су бројне снаге Поћореквих трупа из Босне убациле узрочнике у незаражен народ у Србији.

После априла 1915. године епидемија пегавог тифуса у Србији је прошла, а у току повлачења војске преко Албаније и доласка на Крф, и поред вашљивости, тифуса у епидемијском облику није било, као ни касније на Солунском фронту, ни осталих ратних година.

О овој незапамћеној катастрофалној епидемији писала је у то време и светска штампа – „Њујорк тајмс“ је 26. марта 1915. године објавио чланак о жртвама епидемије у Србији, а 29. марта објављен је нови чланак – „Аустријанци донели тифус у Србију”.

Организација санитета у Србији, са премало лекара, као и непознавање епидемиологије, омогућила је да се епидемија пегавог тифуса и рекуренса катастрофално ратбукти, јер су вашке, а самим тим и пегави тифус, ширили слободни заробљеници, избеглице и војска. У тадашњој сељачкој Краљевини Србији било је свега 600 лекара на четири милиона грађана и 30.000 мирнодопске војске, тј. преко 400.000 у рату. За пут преноса пегавца наши лекари нису знали све до краја јануара 1915. године, а тада су од француских савезника сазнали да је реч о вашима. Од свих лекара, 122 је умрло у току епидемије.

Престанак епидемије није био спонтан, већ је резултат одличне тактике српских лекара и њихових страних колега. Заједно са народом, влашћу, војском и санитетским радницима, под вођством британске санитетске војне мисије и пуковника Хантера и др Стамерса, епидемија је савладана. ■

Биљана ПОПОВИЋ